SOCIETATEA DE ŞTIINȚE FILOLOGICE
DIN
ROMÂNIA
FILIALA TIMIŞOARA

PHILOLOGICA BANATICA

2

Timişoara, 2016

REVISTĂ INDEXATĂ BDI
Philologica Banatica apare de două ori pe an, sub egida
Societății de Științe Filologice. Filiala Timişoara

Coperta: Dan Nițu; Tehnoredactare computerizată: Ladislau Szalai

ISSN 1843-4088

Notă: În cazul studiilor referitoare la alte limbi decât româna, Redacția a stabilit ca trimiterile bibliografice să respecte normele din limbile respective.

Sumar

DIDACTICA NOVA

RECENZII

CONTENTS

EUGENIU COŞERIU
(1921–2002)

STUDIES AND ARTICLES

GRAMMAR

ONOMASTICS

STYLISTICS AND POETICS

DIDACTICA NOVA

REVIEWS

EUGENIU COŞERIU
(1921–2002)

UN UOMO UNIVERSALE: EUGEN COSERIU[1]

ILEANA OANCEA

Eugen Coşeriu a avut un destin de excepţie. A trăit într-o lume sfâşiată de război, cu consecinţe extrem de grave pentru unitatea Europei. Primul lucru pe care îl putem spune este că, depăşind barierele create, a devenit, prin chiar acest destin de excepţie, un *uomo universale*.

S-a născut în Moldova de dincolo de Prut, zonă românească marginală; a studiat, pentru început, la Universitatea din Iaşi, apoi în Italia, unde şi-a luat strălucit doctoratul în filosofie şi estetică. Italia a devenit patria adoptivă, ţara care i-a oferit climatul spiritual benefic pentru cristalizarea intereselor sale intelectuale şi pentru conturarea complexei sale personalităţi.

A studiat astfel în anii săi tineri în trei dintre cele mai strălucite centre universitare: Roma (1940-1944), Padova (1944-1945) şi Milano (1945-1949).

Ce a învăţat Eugen Coseriu în Italia? „Ceva” despre care se spune că nu se învaţă: atitudinea antidogmatică şi în acelaşi timp

[1]Ileana Oancea, ***Un uomo universale:*** *Eugen Coseriu în* ***Studi in memoria di Eugenio Coseriu,*** a cura di Vincenzo Orioles. Supplemento di „Prulilinguismo. Contatti di lingue e culture”, nr. 10 (2003)

critică în fața ideilor şi concepțiilor cu tot ceea ce implică aceasta (respectul pentru orice cercetare serioasă, independent de acordul sau dezacordul cu principiile teoretice, exigența de a adopta puncte de vedere diferite pentru a încerca să înțelegi teoriile şi concepțiile din „interior” şi aceea de a considera diferitele forme ale culturii în contextele lor ideologice şi în conexiunile lor istorice) (*Lecții de Lingvistică generală,* Editura Arc, 2000, p. VIII-IX).

Propensiunea spre general şi spre fundamentarea filosofică a interpretărilor lingvistice este „lecția” cea mai importantă desprinsă în Italia de acest savant neliniştit, obsedat de rațiunile ultime ale fenomenelor.

A părăsit Europa, la 30 de ani, pentru a pune bazele Catedrei de Lingvistică Generală şi de Indoeuropenistică la Universitatea din Montevideo. Din acest colț îndepărtat a provocat o mare mutație în lingvistică. Eugen Coseriu nu a edificat astfel doar o catedră într-o lume departe de tradițiile europene, ci a pus sub lupa spiritului creator *Cursul de Lingvistică generală* al lui Ferdinand de Saussure, cel care a pus bazele lingvisticii moderne. Regândirea dicotomiilor saussuriene în structuri tricotomice au stat la baza celebrelor lucrări *Sistema, norma y habla* (1952) şi *Sincronia, diacronia e historia* (1958). A ajuns astfel din Montevideo în centrul lingvisticii contemporane, pe care o va renova din interior.

S-a reîntors în Europa, ca profesor universitar la Universitatea din Tübingen. În Germania, atât de importantă pentru edificarea paradigmei istorice a lingvisticii, va dezvolta în continuare această doctrină lingvistică proprie, prin care este depăşită viziunea saussuriană asupra limbajului, provocând un nou tip de abordare a fenomenelor lingvistice.

Recuperarea relației dintre limbă şi subiectivitate şi plasarea ştiinței limbii, într-o viziune integratoare, ca ştiință generală a culturii constituie a doua mare „revoluție” din lingvistica modernă, după cea saussuriană.

„Lingvistica generală” elaborată de un lingvist genial, F. de Saussure, reprezintă în mod firesc marele impuls teoretic pentru realizarea lingvisticii integrale, ca etapă epistemologic necesară, de

către un alt lingvist genial E. Coseriu. Acesta a realizat unificarea conceptuală a întregului spaţiu al lingvisticii.

La nivelul lui cel mai adânc efortul teoretic coserian a vizat de fapt construcţia lingvisticii, altfel spus reîntemeierea epistemologică a ştiinţelor limbajului. Ideea apăruse în chiar titlul cărţii lui José Maria Bernardo, *La construcción de la linguística. Un debate epistemologico*, 1955.

Relaţiile acestui peregrin, spirit obsedat de problemele universale ale cunoaşterii, cu România, ţara sa de origine, în tot acest timp au fost problematice. România intrase în sfera de influenţă a comunismului...

Celebru în Europa şi în lume, Eugen Coseriu va trăi intens revenirea României spre rădăcinile ei romanice şi europene, va călători prin ţară şi va susţine entuziast prelegeri şi conferinţe la marile universităţi româneşti. Lingvistul cu cea mai mare deschidere, purtând în peregrinările sale ştiinţifice din Europa şi din afara Europei, idealul unei lingvistici ca ştiinţă profund legată de umanitatea omului, încerca astfel să recupereze o mare, dureroasă absenţă. Cu bucuria unei „ctitoriri", de care era atâta nevoie într-o lume vitregită de istorie, dar născută în centrul cultural al lumii antice, latinitatea, lume căreia spaţiul românesc îi aparţinea de fapt.

A evoca în mod adecvat personalitatea copleşitoare a lui Eugen Coseriu, care a trăit experienţe dificile şi complexe, într-o lume diversă, aflată pe continente diferite, şi care a trăit, desigur, şi trauma desprinderii de spaţiul originar, înseamnă a ne referi la această ipostază a sa de *uomo universale*. Un *uomo universale*, prin acest destin care l-a purtat prin Europa şi America latină, de exemplu, şi deopotrivă prin hăţişurile lingvisticii postsaussuriene, pe care a decantat-o şi a dominat-o prin anvergura doctrinei sale lingvistice.

Deosebit de revelatoare pentru conturarea personalităţii lui Eugen Coseriu este relaţia lui cu spaţiul românesc. Mircea Eliade în cartea *Destinul culturii româneşti*, apărută în România în 1995, remarca un fapt tulburător: comunismul pentru România însemna, în fond, a doua părăsire a Daciei de către romani sau, nemetaforic vorbind, desprinderea României, ca singurul teritoriu romanic

suferind această experienţă istorică, de lumea romanică din care provenea.

Legătura marelui lingvist, afectivă şi intelectuală, deopotrivă, cu România, înainte de concretizarea ei prin prezenţa efectivă a lui Coseriu aici, o putem desprinde dintr-un foarte interesant interviu, realizat cu câţiva ani înainte de 1989. Puţin cunoscut, acest interviu este semnificativ pentru modul de raportare a unei mari personalităţi la *un spaţiu-matrice* pe care îl purta în sine.

Titlul interviului *Toate problemele culturii şi toate formele ei sunt şi ale noastre*, publicat în „Revista de istorie şi teorie literară" din 1984, nr. 4, pune în valoare propensiunea spre universal caracteristică unui traseu spiritual. Astfel, Eugen Coseriu notează: „Nu pot să nu mă numesc român, fiindcă m-am născut şi am crescut tocmai în cultura românească. Baza tuturor realizărilor de mai târziu este tocmai ce am adus de la şcoala primară şi de la liceul din România şi de la primul an de Universitate pe care l-am făcut la Iaşi. Şi dacă m-au interesat şi mă interesează alte culturi şi în general cultura pe plan de universalitate, aceste culturi mă interesează de multe ori ca măsuri şi ca nivele de ajuns pentru cultura românească. Adică, totdeauna când studiez alte realizări culturale sau când încerc şi eu să mă realizez pe un plan internaţional, pe de o parte mă interesează comparaţia cu cultura românească şi mă bucură, cum nu mă bucură afectiv realizările altor naţiuni, mă bucură tot ceea ce e realizare de valoare universală în cultura românească. Şi când eu realizez ceva care este apreciat pe acelaşi plan internaţional, mă simt şi mişcat ca român, ca reprezentant al poporului român, şi-mi vine – deşi cei care mă apreciază aici nu ştiu la ce mă refer – îmi vine să spun vorba cronicarului «Nasc şi la Moldova oameni». Vedeţi că, totuşi, din acest pământ s-a născut ceva".

Mai putem desprinde din acest interviu şi o altă idee care vizează însăşi vocaţia „universalistă" a spiritului coserian.

Afirmarea universală a marelui lingvist se datorează faptului, cum subliniază el însuşi, că a mers de la început pe „căile regale" ale ştiinţei, cărora a încercat să le dezvăluie coerenţa interioară, punând sub lupa spiritului creator premisele pe care ele se întemeiau. Ceea ce

a făcut din românul E. Coseriu unul din marii savanţi ai timpului nostru a fost tocmai faptul, pe care îl mărturiseşte aici, din nou, că în Italia anilor de formaţie a învăţat, nu un bagaj de cunoştinţe, ce ar fi mult mai puţin important, ci „o atitudine faţă de probleme, faţă de ştiinţă şi faţă de idei” (p.69). Cu menţiunea că a „învăţat” de fapt un dat al propriei sale structuri intelectuale, animate de imperioasa nevoie de a se mişca pe spaţii largi care să-i permită conexiuni neaşteptate, nevoie pe care un alt român de excepţie, Mircea Eliade, o punea sub semnul vocaţiei enciclopedice a culturii româneşti şi aspiraţiei ei recuperatoare menite să înfrângă marginalizarea şi vitregia istoriei...

Relaţiile cu literatura şi cu estetica au fertilizat nu o dată opera unor romanişti. Să ne amintim de Vossler şi cartea pe care o dedică lui Croce, *Idealismus und Positivismus in der Sprachwissenschaft.* În acest sens, anii de formaţie a lui Coseriu stau sub semnul vosslerian al fascinaţiei limbii ca *enérgeia*, pusă la încercare în experienţe literare încurajate de George Călinescu, aflat pe atunci în Iaşi. Coseriu mărturiseşte valoarea acestui contact activ cu limbajul. „Deci interesul faţă de foarte multe posibilităţi ale limbajului, pe care apoi le-am susţinut teoretic sau din punct de vedere descriptiv în lucrările de lingvistică, în parte îmi erau familiare tocmai fiindcă mă găseam şi eu, cel puţin ca muncitor modest, în domeniul literar. Pe de altă parte, şi ştiinţa trebuie scrisă, exprimată într-un anumit fel. Şi există şi probleme ale stilului ştiinţific, care nu este deloc stilul considerat arid şi cu totul lipsit de savoare şi inodor şi incolor, ci este o formă de stil care exprimă totuşi personalitatea şi exprimă modul în care te înfrunţi cu problemele ş.a.m.d. Şi cred că unul dintre celelalte efecte la care mă refeream - al acestor experienţe – se vădeşte şi în modul în care scriu despre lingvistică. Adică tot ceea ce e normă pentru structurarea textului, tot ceea ce e normă pentru exprimarea nuanţată a ideilor ş.a.m.d. nu sunt lucruri învăţate de mine din punct de vedere teoretic din tratate de retorică, ci sunt lucruri învăţate prin experienţa mea şi prin muncă la aceste texte literare şi de critică”. (*Interviul* citat, p. 92-93).

Interesul pentru expresie şi capacitatea de expresie conferă operei lui Coseriu forță şi elevație intelectuală. Am putea spune chiar că depăşirea structuralismului lingvistic este un drum care la Eugen Coseriu a trecut şi prin literatură... Iată alte bariere învinse: cele care despărțeau lingvistica de literatură şi de teoria generală a culturii, bariere deosebit de tenace la mulți lingvişti ai epocii. Dincolo de ele urma să se instaleze integralismul lingvisticii coseriene.

Venind din anii tineri, nu cumva preocupările literare şi filosofice sunt şi ele acelea care i-au permis lui Coseriu să se situeze la originea mutației paradigmatice din domeniul ştiințelor limbajului întâmplate astăzi?

Cum a ajuns savantul român în centrul acestei problematici unificatoare, cu valențe de universalitate, atât de înnoitoare? O spune el însuşi: „A fost însă şi uşor tocmai fiindcă eu de la început n-am pretins să mă afirm într-un domeniu de cultură specifică, ci într-un domeniu universal, în care originea mea din România nu numai că nu era o povară sau o piedică, ci dimpotrivă, era ceva în plus, era un bagaj de cunoştințe în plus pe care eu îl aveam în acelaşi timp cu toate cunoştințele referitoare la limbile şi culturile occidentale şi, mai ales, la limba şi cultura italiană. Deci, eu am lucrat de la început, pretinzând să mă înfrunt cu problemele lingvistice universale şi să intru în discuția universală. Chiar prima lucrare mai întinsă, anume *Sistema, norma y habla*, publicată în spaniolă, la Montevideo, a fost de la început o lucrare care se ocupa cu problemele de lingvistică generală atunci arzătoare şi la ordinea zilei, nu numai în România sau numai din punctul de vedere românesc, ci dintr-un punct de vedere universal” (RITL, 1984, 4, p. 68).

Epicentrul acestei poziții diferite de cea saussuriană, ar putea fi aflat în acei ani când Coseriu se găsea antrenat „cel puțin ca muncitor modest în domeniul literar”.

În ceea ce priveşte destinul operei coseriene reținem mai ales faptul că în România, pe lângă traduceri din opera sa, există la Cluj din 1998 un *Centru de studii de lingvistică integrală* pe lângă Catedra de lingvistică şi semiotică a Universității „Babeş-Bolyai”, condus de Mircea Borcilă. Lingvistica integrală coseriană este

analizată în vol. nr. 4 din 2001 din *Studia Universitatis „Babeş-Bolyai”- Philologia,* Universitatea din Cluj face efortul de a dezvolta tezele lingvistice coseriene în intenţia de a fundamenta o şcoală lingvistică cu un profil net caracterizat.

E. Coseriu a fost primul Doctor Honoris Causa al Universităţii de Vest din Timişoara. Evenimentul academic a dorit să simbolizeze reintroducerea vieţii academice româneşti în viaţa academică internaţională şi a valorilor ei. A fost o decizie emblematică pentru deschiderea urmărită de Facultatea de Litere, Filosofie şi Istorie de la Universitatea de Vest din Timişoara.

ŞCOALA DE VARĂ „EUGENIU COŞERIU", CLUJ-NAPOCA – 2012, 2013, 2016

NADIA OBROCEA
Universitatea de Vest din Timişoara

Eugeniu Coşeriu este unul dintre marii lingvişti ai umanităţii, creatorul unei paradigme lingvistice extrem de originale, *i.e.* lingvistica integrală, cu care se înscrie în zona contribuţiilor fundamentale în domeniul ştiinţei limbajului, alături Ferdinand de Saussure, întemeietorul lingvisticii structurale, şi de Noam Chomsky, care a dezvoltat gramatica generativ-transformaţională.

Unul dintre cei mai importanţi discipoli ai lui Eugeniu Coşeriu este prof. univ. dr. Mircea Borcilă, de la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, despre care însuşi Eugeniu Coşeriu afirma că este unul dintre cei mai buni cunoscători ai doctrinei sale: „De altfel, Eugeniu Coşeriu, referindu-se la receptarea concepţiei sale lingvistice pe plan internaţional (în vol. *Die Sachen sagen, wie sie sind. Eugenio Coseriu im Gespräch*, realizat de J. Kabatek şi A. Murguía, 1997), menţiona că foarte mulţi dintre elevii săi direcţi şi indirecţi au preluat anumite elemente din concepţia sa, fără să-şi propună asimilarea acesteia în profunzime. Alţii, cum ar fi J. Herculano de Carvalho din Portugalia sau Evanildo Bechara din Brazilia, au preluat teoria lingvisticii integrale în linii mari. Cel care a asimilat-o însă în întregime şi în profunzime, preciza E. Coşeriu, este Mircea Borcilă de la Cluj" (Bojoga 2013, 20).

Aportul fundamental adus de Mircea Borcilă la cunoaşterea şi dezvoltarea lingvisticii integrale a fost crearea unei şcoli de lingvistică integrală – una din cele mai valoroase, în plan internaţional –, la Facultatea de Litere a Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, formată din eminenţi discipoli – în special clujeni – ai coşerianis-

mului, dintre care îi amintim pe Cornel Vîlcu, Lucian Lazăr, Emma Tămâianu-Morita, Eugenia Bojoga, Oana Boc, Dina Vîlcu, Cristina Varga etc., care au constituit ulterior *Centrul de Studii Integraliste* „Eugeniu Coşeriu" şi Asociația cultural-ştiințifică „Eugeniu Coşeriu": „L'intégralisme de Cluj est, sans doute, le résultat de l'activité coagulante du professeur Mircea Borcilă et de son esprit créatif, basé sur la conviction profonde qu'une grande linguistique doit suivre les voies les plus fertiles et qu'on a besoin d'une grande linguistique en Roumanie. Sa personnalité et ses écrits se retrouvent à la base d'une impressionnante « foundation », où ses disciples talentueux travaillent également" (Oancea, Obrocea 2013, 196[1]).

Dintre demersurile cele mai semnificative inițiate la Cluj – un adevărat „nucleu iradiant al integralismului" – amintim: conducerea de către prof. univ. dr. Mircea Borcilă a numeroase teze de doctorat și disertații pe teme de lingvistică integrală, organizarea celui de-al doilea Congres Internațional dedicat lui Eugeniu Coşeriu, „CoseCluj – perspective contemporane", în 2009, predarea lingvisticii integrale în cadrul Facultății de Litere, la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, înființarea unei Şcoli de vară, unica de această factură din România și din lume, dedicată doctrinei lingvistice a lui Eugeniu Coşeriu.

Şcoala de vară „Eugeniu Coşeriu", la care au predat cursuri şi au susținut prelegeri discipoli ai lui Eugeniu Coşeriu din întreaga lume: România, Germania, Spania, Italia, Franța, Japonia etc., este destinată profesorilor, studenților şi tuturor celor interesați de teoria lingvistică a lui Eugeniu Coşeriu. În cadrul Şcolii au avut loc, de asemenea, fructuoase seminare, ateliere, mese rotunde pe temele fundamentale ale lingvisticii integrale, ceea a creat o efervescență ideatică deosebită, extrem de benefică aprofundării doctrinei coşeriene. Limbile de lucru ale Şcolii au fost: româna, engleza, franceza şi spaniola, fapt care a permis participarea a numeroşi cursanți din diferite țări: România, Republica Moldova, Italia, Germania, Spania, Polonia, Cehia, Elveția, Vietnam etc.

---

[1] A se vedea, în acest sens, și Oancea, Obrocea 2015.

Prima ediţie a Şcolii de vară „Eugeniu Coşeriu”, organizată la Universitatea „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca de Colectivul de lingvistică generală şi semiotică al Departamentului de limba română al Facultăţii de Litere, care a avut loc în perioada 25 iunie – 8 iulie 2012, a avut următoarea temă: „*Eugeniu Coşeriu şi paradigmele lingvisticii actuale*”. Obiectivul acestei ediţii a Şcolii, formulat în mod explicit în circulara Şcolii de vară, este „de présenter, par l’intermède de conférences et de cours d’été, la théorie linguistique d’Eugenio Coseriu, aussi bien dans ses dimensions générales et théoriques (philosophie du langage, épistémologie et théorie linguistique) que dans ses dimensions applicatives” (*apud Circulara Şcolii de vară „Eugeniu Coşeriu şi paradigmele lingvisticii actuale”, 25 iunie – 8 iulie 2012, Cluj-Napoca*).

Acestei prime ediții a Școlii de vară „Eugeniu Coșeriu” i-a fost dedicat un număr special al revistei „Limba română”, din Chișinău (XXIII, nr. 5-6 [215-216]), în care a fost prezentat pe larg evenimentul științific organizat la Cluj și unde au fost publicate unele dintre prelegerile susținute de profesori, contribuții pe teme coșeriene ale cursanților, interviuri luate unor importanți profesori care au predat la Școala de vară.

În prezentarea acestei ediții a Școlii, Diana Faur a făcut următoarele precizări: „Orientarea de ansamblu a programului de studii al Şcolii de vară «Eugeniu Coşeriu» a vizat două direcţii: pe de o parte, a oferit bursierilor participanţi posibilitatea de a aprofunda sistematic una dintre cele mai temeinice şi mai complexe abordări în ştiinţele limbajului, lingvistica integrală, iar, pe de altă parte, a pus în relaţie concepţia coşeriană cu alte tipuri de lingvistică, reliefând actualitatea şi deschiderea interdisciplinară a acestei orientări teoretice. În acest scop, temele de cercetare propuse s-au înscris în câmpul studiilor integraliste, iar conţinutul lor ca atare a fost structurat în două module principale: *noţiuni fundamentale* şi *Coşeriu contemporan*” (Faur 2013, 22).

A doua ediţie a Şcolii de vară „Eugeniu Coşeriu”, organizată de acelaşi Colectiv de lingvistică generală şi semiotică al Departamentului de limba română al Facultăţii de Litere, în colaborare cu Centrul de studii integraliste „Eugeniu Coşeriu”, care a avut loc în

perioada 1-12 iulie 2013, la Cluj-Napoca, intitulată Atelierul pluridisciplinar „*Eugeniu Coşeriu şi lingvistica secolului al XXI-lea*”, a continuat ca tematică prima ediție a Şcolii, fiind centrată pe „aprofundarea cercetării ştiințifice şi a dialogului academic suscitat de teoria lingvistică a lui Eugeniu Coşeriu” (*apud Circulara Atelierului pluridisciplinar „Eugeniu Coşeriu şi lingvistica secolului al XXI-lea”, 1-12 iulie 2013, Cluj-Napoca*).

Ediția a treia a Şcolii de vară „Eugeniu Coşeriu”, intitulată „Integralismul lingvistic şi moştenirea saussuriană”, care s-a desfă-şurat în perioada 27 iunie – 8 iulie 2016, la Cluj-Napoca, a fost „dedicată […] în principal relației dintre lingvistica integrală a lui Eugeniu Coşeriu şi structuralismul lingvistic, implicit concepția ştiințifică a lui F. de Saussure” (*apud Circulara Şcolii de vară „Integralismul lingvistic şi moştenirea saussureiană”, 27 iunie – 8 iulie 2016, Cluj-Napoca*). Această a treia ediție se înscrie, pe de o parte, în seria manifestărilor ştiințifice consacrate lui Ferdinand de Saussure, în anul 2016, odată cu împlinirea unui secol de la publicarea celebrului *Curs de lingvistică generală*, şi, pe de altă parte, în zona evenimentelor dedicate relației dintre lingvistica integrală şi structuralismul lingvistic, dintre care amintim al patrulea Congres Internațional de lingvistică integrală, *OLTRE SAUSSURE. L'eredità scientifica di Eugenio Coseriu*, Udine, 2013[2].

Dintre marii profesori, din România şi din străinătate, care au predat la aceste prime ediții ale Şcolii de vară „Eugeniu Coşeriu”, îi amintim pe: Prof. dr. Mircea Borcilă (Universitatea „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca, România), Prof. dr. Johannes Kabatek (Universitatea din Zürich, Elveția), Prof. dr. Jesús Martínez del Castillo (Universitatea din Almeria, Spania), Prof. dr. Vincenzo Orioles (Universitatea din Udine, Italia), Prof. dr. José María Bernardo (Universitatea din Valencia, Spania), Prof. dr. Emma Tămâianu-Morita (Universitatea Kindai din Osaka, Japonia), Prof.

[2] Amintim seria de congrese consacrate lingvisticii lui Eugeniu Coşeriu: Aix-en-Provence, Franța, 2007, Cluj-Napoca, România, 2009, Almería, Spania, 2011, Udine, Italia, 2013, Potsdam, Germania, 2015, evenimente care demonstrează anvergura și fertilitatea lingvisticii integrale, precum și marele interes științific internațional manifestat pentru această paradigmă lingvistică.

dr. Karl Lettner (Universitatea din Viena, Austria), Prof. dr. Anne-Marie Houdebine-Gravaud (Universitatea Paris Descartes, Franța), Dr. Cristian Bota (Universitatea din Geneva, Elveția), Lect. dr. Eugenia Bojoga (Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, România), Lect. dr. Oana Boc (Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, România), Lect. dr. Cornel Vîlcu (Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, România), Lect. dr. Dina Vîlcu (Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, România), Lect. dr. Cristina Varga (Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, România), drd. Ciprian Speranza (Universitatea din Basel, Elveția), drd. Mircea Minică etc.

Prelegerile şi cursurile profesorilor au fost axate pe mai multe direcții ale integralismului lingvistic: „deschiderile integralismului lingvistic", raportul dintre doctrina coşeriană şi cognitivism, temeiul coşerian şi şansele integralismului etc. (Mircea Borcilă); lingvistica integrală în ansamblul său (Mircea Borcilă, Cornel Vîlcu, Eugenia Bojoga, Oana Boc); lingvistica vorbirii (Jesús Martínez del Castillo, Dina Vîlcu); metalimbajul și problematica sa (Vincenzo Orioles); funcția semnificativă şi universaliile limbajului (Cornel Vîlcu); arhitectura limbii istorice (Vincenzo Orioles); lexematica (Eugenia Bojoga); lingvistica textului și poetica (Mircea Borcilă, Emma Tămâianu-Morita, Oana Boc etc.); metaforologia (Mircea Borcilă, Oana Boc, Elena Faur, Diana Faur, Flavia Teoc, Alexandrina Tomoiagă etc.); problematica limbajului şi a epistemologiei la Eugeniu Coşeriu (José María Bernardo); relația dintre lingvistica integrală şi structuralismul lingvistic (Vincenzo Orioles, Eugenia Bojoga); integralismul şi paradigma interacționist-socială în ştiințele umane (Cristian Bota); relația dintre integralism şi cognitivism (Elena Faur); semnificatul lexical şi învățarea limbilor (Dina Vîlcu); lingvistica integrală şi semiotica (Cornel Vîlcu, Cristian Paşcalău); teoria traducerii la Eugeniu Coşeriu (Cristina Varga); ipoteza Sapir-Whorf şi Eugeniu Coşeriu (Karl Lettner), conceptul de „normă" şi aplicațiile lui actuale (Anne-Marie Houdebine-Gravaud); relația dintre afectivitate, imaginație şi limbajul ca *enérgeia* (Ciprian Speranza).

Seminarele şi mesele rotunde au avut ca punct de plecare discutarea prolifică și incitantă a unor texte fundamentale de lingvistică integrală: *Creația metaforică în limbaj* (moderatori: Eugenia Bojoga, Diana Faur, 2013), *Diacriticon tes ousias: zece teze despre esența limbajului şi a semnificatului* (moderatori: Cornel Vîlcu, 2013; Dina Vîlcu, Eugenia Bojoga, 2016); *Logica limbajului şi logica gramaticii* (Cornel Vîlcu, 2013), *Nu există schimbare lingvistică* (Oana Boc, 2013), *Principiile lingvisticii ca ştiință a culturii* (moderator: Cristian Paşcalău, 2013, 2016), *Rugăciunea ca text* (Eugenia Bojoga, 2013), *Semn, simbol, cuvânt* (moderator: Cristian Paşcalău, 2013), *Teze despre relația limbaj-poezie* (Oana Boc, 2013).

Școala de vară „Eugeniu Coșeriu" a fost organizată impecabil de către membrii comitetului de organizare: Eugenia Bojoga (2012 – director al Școlii de vară, 2013, 2016 – director al Școlii de vară), Cornel Vîlcu (2012, 2013 – director al Școlii de vară, 2016), Oana Boc (2012, 2013, 2016), Dina Vîlcu (2013), Cristina Varga (2012, 2013, 2016), Cristian Pașcalău (2013, 2016), Elena Faur (2012, 2013, 2016), Diana Faur (2013), Flavia Teoc (2013).

Subliniem, în încheiere, amploarea, profunzimea și subtilitatea prelegilor Școlii de vară „Eugeniu Coșeriu", emulația științifică care a dominat seminarele și mesele rotunde, înalta intelectualitate impusă de prezența în cadrul Școlii a unor mari personalități, precum și a unor discipoli coșerieni extrem de pasionați, interesul și implicarea cursanților în activitățile Școlii. Un eveniment românesc de excepție, dedicat unui savant român care a generat cea mai originală doctrină lingvistică a contemporaneității, o doctrină lingvistică românească.

Bibliografie

Bojoga, Eugenia, *Două spirite tutelare: Eugeniu Coşeriu şi Mircea Borcilă*, în „Limba română", XXIII, nr. 5-6 (215-216), 2013, Chişinău, p. 19-21.

Faur, Diana, *Şcoala de vară „Eugeniu Coşeriu", Cluj-Napoca, ediția I, iunie-iulie 2012*, în „Limba română", XXIII, nr. 5-6 (215-216), 2013, Chişinău, p. 22-30.

„Limba română", XXIII, nr. 5-6 (215-216), 2013, Chişinău.

Saramandu, Nicolae, *Lingvistica integrală: Interviu*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996.
Circulara Şcolii de vară „Eugeniu Coşeriu şi paradigmele lingvisticii actuale", 25 iunie – 8 iulie 2012, Cluj-Napoca.
Circulara Atelierului pluridisciplinar „Eugeniu Coşeriu şi lingvistica secolului al XXI-lea", 1-12 iulie 2013, Cluj-Napoca.
Circulara Şcolii de vară „Integralismul lingvistic şi moştenirea saussureiană", 27 iunie – 8 iulie 2016, Cluj-Napoca.
Oancea, Ileana, Obrocea, Nadia, *Centre d'études intégralistes de Cluj. Quelques repères*, în Eugenia Bojoga, Oana Boc, Dumitru-Cornel Vîlcu (eds.), în *Coseriu: Perspectives contemporaines*. Actes du deuxième Colloque International d'études cosériennes CoseCluj 2009, 23-25 septembrie, Cluj-Napoca, Roumanie, Tome 1, Presa Universitară Clujeană, 2013, p. 193-207.
Oancea, Ileana, Obrocea, Nadia, *Linguistic Integralism in the Context of Romanian Culture*, în *OLTRE SAUSSURE. L'eredità scientifica di Eugenio Coseriu*. A cura di Vincenzo Orioles e Raffaella Bombi, Firenze, Franco Cesati, 2015, p. 289-300.

DETERMINAREA CIRCUMSTANȚIALĂ. REPERE ISTORICE (2)

ANCUȚA COCIUBA
Liceul „Athanasie Marienescu”, Lipova (Arad)

Cuvinte-cheie: *gramatică, determinare circumstanțială, perspectivă istorică*

Apariția, în 1916, a *Cursului de lingvistică generală*, publicat de Charles Bally şi Albert-Sechehaye în colaborare cu Robert Riedlinger, care reproducea cursul de lingvistică generală susținut de Ferdinand de Saussure la Universitatea din Geneva, în perioada 1907, 1908/1909 şi 1910/1911, a constituit un moment de răscruce în istoria lingvistici. (Noi am avut la dispoziție traducerea Irinei Izverna Tarabac, realizată după ediția critică a lui Tullio de Mauro, Editura Polirom, Iaşi, 1998).

Limitându-ne aici doar la aspectele generale ale teoriei lui, vom releva dicotomiile fundamentale propuse de el, şi anume:

- limbă – vorbire (langue-parole),
- sincronie – diacronie,
- sintagmatic – paradigmatic,
- semnificat – semnificant,
- lingvistică internă – lingvistică externă.

În general, prima dicotomie, cea dintre limbă şi vorbire, este considerată piatra unghiulară a întregii teorii saussuriene. În virtutea acestei diferențieri, *limba* este considerată partea socială a *limbajului*, cuprinzând un tezaur intrinsec subiectelor vorbitoare, tezaur fixat prin practica vorbirii. Este un sistem virtual dat unui ansamblu de indivizi şi care se actualizează printr-un sistem de semne. Aşa stând lucrurile, nu poate crea limba şi nici nu o poate modifica. Având un

caracter sistematic, limba se poate studia în sine şi pentru sine, separat de vorbire.

Spre deosebire de lingvistica anterioară, preponderent istorică, F. de Saussure, pune accentul, în cadrul dicotomiei sincronie-diacronie, pe sincronie, căci, datorită statismului ei, limba poate fi sesizat cu mai multă exactitate în sistemul său. Teza saussuriană a dat un puternic şi decisiv impuls cercetărilor structuraliste şi funcționaliste.

Într-o consecință directă cu cele două exigențe, se produce şi diferențierea dintre *sintagmatic şi paradigmatic* prin care se postulează caracterul *liniar* al semnificantului, aceasta semnificând faptul că nu se pot pronunța deodată două entități ale limbii, ele urmându-se unele după altele în lanțul vorbirii, dând naştere unor combinații de elemente, propoziții sau fraze, pe care Saussure le numeşte *sintagme*. Termenii care alcătuiesc sintagmele nu au o valoare gramaticală în sine, ci numai prin relațiile stabilite cu termenul anterior sau posterior. Este vorba de *raporturi sintagmatice*. Ele au la bază asociații de termeni depozitați în memoria oricărui individ, considerate de lingvistul genevez drept *relații asociative*, care creează, în ultimă instanță, grupuri stabile şi sistematice de *raporturi paradigmatice*. Se consideră că aceste dicotomii au facilitat, în bună măsură, apariția şi dezvoltarea gramaticilor funcționale şi generativ-transformaționale.

Elev al lui Ferdinand de Saussure, Charles Bally s-a preocupat şi de probleme de sintaxă, mai ales în *Traité de stylistique française*, Heidelberg, 1919. El urmăreşte, de fapt, relația dintre stilistică şi sintaxă, în sensul că „un fapt de sintaxă fiind un procedeu pur formal, nu are pentru ce să nu poată exprima o formă de sentiment tot aşa de bine ca şi o formă de idee“. Ca atare, „nu există deosebire de principiu între sintaxă şi stilistică ori, mai exact, limita care le separă nu este trasată riguros“[37]. În schimb, el nu se preocupă de problemele „interne“ ale sintaxei, între care şi aspectele care ne interesează.

Un alt elev al lui Saussure, Charles Albert Séchehaye, s-a ocupat în mai multe lucrări de problemele generale ale sintaxei. Avem în vedere, în acest sens, *Programme et méthode de la linguistique théorique. Psychologie du langage*, Paris, Leipzig, Génève, 1908, *La méthode constructive en syntaxe* în „Revue des langues romanes“,

1919, *Essai sur la structure logique de la phrase*, Paris, 1925. Ideea de bază constă în „a reduce noţiunile de care ne servim în analiza frazelor la un număr foarte mic de fapte logice şi psihologice care sunt combinate şi dozate în chip diferit, dar rămân totdeauna aceleaşi. Analiza lui este una statică şi are în vedere fraza cu un singur termen (monomembră), fraza cu doi termeni (diremă) şi cele trei raporturi principale (coordonare şi subordonare logică, cele dintre complement, subiect şi predicat). De asemenea, are în vedere propoziţiile simple cu logică implicită, urmărind aici subiectul verbului impersonal, complementul predicativ, termenul complex de predicat implicit etc. Are în vedere şi propoziţiile subordonate, îndeosebi subordonatele predicative, făcând şi observaţii utile asupra conjuncţiilor''[38].

Tot elev al lui Saussure este şi Antoine Meillet, reprezentant important al concepţiei sociologice despre limbă. Pentru obiectul nostru de studiu este de reţinut lucrarea *Remarques sur la théorie de la phrase* (1921), unde susţine că fraza cu termen unic este ceva cu totul normal şi că de la ea a pornit limbajul. Este vorba de cuvintele-frază care pot exprima porunca, o întrebare, o apreciere etc., intonaţia având aici un mare rol. Se opreşte îndelung asupra frazei nominale care, în multe limbi, nu cuprinde niciun element verbal. În ce priveşte determinarea, ea recurge la complement, care poate fi substantiv, adjectiv sau adverb. Fraza a evoluat în ce priveşte exprimarea raporturilor dintre părţile ei. Elementul variabil care se constată în evoluţia limbilor „nu se găseşte nici în structura anatomică a organelor şi în funcţionarea acestora, nici în funcţionarea psihică, care sunt condiţiuni date şi constante, ci în «structura societăţii». Limbajul este un fapt cu totul social“[39].

Unul dintre lingviştii importanţi ai acestei perioade a fost Jules Vendryes care, în lucrarea *Le langage. Introduction linguistique a l'histoire*, Paris, 1921, încearcă „să cuprindă într-un sistem […] rezultatele şcolii sociologice în lingvistică, fără a rămâne însă exclusiv la punctul acesta de vedere[40].

În viziunea lui, limba este un sistem, ale cărui elemente nu au o existenţă independentă, nu apar ca izolate. El consideră, pe de altă parte, că rostirea formei lingvistice este precedată de anumite procese psihologice în sufletul vorbitorului. Acestei unităţi psihice care

precedă actul vorbirii îi dă numele de *imagine verbală*. Forma sub care această imagine verbală se exprimă şi se percepe cu ajutorul sunetelor este tocmai fraza. Ea, ca imagine verbală, constituie elementul principal al limbajului, pentru că „prin fraze ne-am câştigat limbajul; prin fraze vorbim, prin fraze gândim". Fraza are exact dimensiunea imaginii verbale şi se compune din aceleaşi elemente ca şi imaginea verbală, elemente pe care gramatica tradițională le numeşte cuvinte. În orice frază deosebim, aşadar, morfeme şi semanteme. Semantemele sunt acele elemente lingvistice „care exprimă ideile reprezentațiilor", iar morfemele redau „relațiile pe care le stabileşte spiritul între semanteme". Morfemele sunt, de regulă, elemente fonetice, dar şi cuvinte de tipul afixelor (prefixe, sufixe) ori al propozițiilor şi conjuncțiilor. Chiar şi ordinea cuvintelor sau repetarea lor au calitatea de morfem.

Din punct de vedere strict gramatical, fraza este verbală şi nominală, aceasta din urmă putând apărea cu copulă şi fără copulă. În ce priveşte analiza sintactică, el recomandă a nu se lua fraza în bloc. Este necesar să se fixeze tipurile de frază şi să se delimiteze în cadrul lor tipuri de grupe ilustrative pentru ordinea cuvintelor în interiorul lor.

Rezultă din toate acestea rolul dominant al frazei în vorbire, deci în comunicare. Referindu-se la limbajul vorbit, el arată că acesta „se mărgineşte să pună în valoare culmile gândirii; singure acestea se ridică şi domineaz ă fraza […]"[41].

N. Drăganu se opreşte îndelung asupra principiilor şi tezelor lingvistului danez Otto Jespersen. Pentru sintaxă este importantă cartea *The Philosophy of Grammar*, dar cum spune N. Drăganu, „O rezumare a lor [a chestiunilor de sintaxă] este cu neputință în acest loc" (p. 255). Ne vom mărgini şi noi la câteva date referitoare la propoziție. Astfel, el consideră că există următoarele trei clase de propoziții:

1. *Propoziții nearticulate*: „Thanks!" / „what?"/ „Off!";

2. *Propoziții semi-articulate*: „Thank you!" / „What to do?"/ „Off with his head!";

3. *Propoziții articulate*: „I thank you" / „what am I to do?"/ „You must strike off his head!"

Din propoziții pot fi omise părți întregi, deoarece ascultătorul înțelege din context despre ce este vorba. Unele omisiuni apar atât de des încât dau naştere la expresii idiomatice, care sunt, în sine, propoziții complete, înțelese de toată lumea.

Omisiunile acestea sunt de două feluri:

1. p r o s o p e z a (*prosiopesis*) şi
2. a p o s i o p e z a (*aposiopesis*).

În încheierea lucrării sale, Jespersen declară că „scopul său a fost ca, fără să neglijeze cercetările de detaliu în limbile cunoscute de el, să dea importanța cuvenită marilor principii care stau la temelia gramaticii tuturor limbilor şi astfel să contribuie la ştiința gramaticii bazată pe psihologie sănătoasă, pe logică sănătoasă şi pe faptele solide ale lingvisticei istorice“[42].

Dacă gramaticile tradițional, „clasice“, erau preocupate îndeosebi de părțile principale de propoziție, subiectul şi predicatul, şi de copulă, considerată singurul verb autentic, gramaticile şi teoriile mai noi au început să ia în considerare, aproape inevitabil, şi părțile „secundare“ de propoziție, „adjuncții”, cum sunt ele numite în anumite gramatici.

Din punct de vedere strict cronologic, se poate spune că prima „breşă“ semnificativă în teoria clasică a propoziției (şi, implicit, a părților ei componente) s-a produs prin gramatica şi teoria „constituenților imediați“, elaborată de Leonard Bloomfield, în lucrarea sa, devenită „clasică“, *Languge*, New York; Holt, Rinehart and Winston, 1933, şi dezvoltată de Rulan S. Wells, „Immediate constituents“, *Language*, 23 (1947), p. 81–117 şi de Zellig S. Harris, *Methods in structural Linguistics*. Chicago: University of Chicago Press, 1951 (ambele lucrări fiind retipărite sau incluse în volume collective)[43].

În esență, se renunță la conceperea propoziției ca o structură *liniară*, ca un şir de constituenți legați prin concatenare, şi se optează pentru o construcție alcătuită din straturi de *constituenți imediați.*

Cel care a aprofundat însă şi a dezvoltat teoria constituenților imediați prin reguli de rescriere, a fost Noam Chomsky, în diferite lucrări, dintre care cel mai des invocate sunt: *Syntactic Structures*. Haga: Mouton, 1957, şi *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge,

Mass.: M.I.T. Press, 1965. Regulile propuse de el sunt *reguli generative*, între care menționăm sistemele de rescriere concatenative care au produs așa-numitele „gramatici *de structură sintagmatică*“[44].

În lucrări tipărite în 1956 („The models for the description of a language“) și 1957 („Co-ocurence and transformation în linquistic structure“), Chomsky și, respective, Harris au vizat, pe lângă analiza structurii de suprafață a propozițiilor, și investigarea structurii de adâncime a acestora prin intermediul regulilor „transformaționale“. Metoda de cercetare a fost însă detaliată de C.F. Hockett, în cursul său intitulat *A Course in Modern Linguistics*, New York: Macmillan, 1958. S-a creat, pe baza acestei teorii, așa-numita gramatică transformațională[45].

Metoda generativ-transformațională a cunoscut și cunoaște încă diverse aplicații în lingvistica actuală. Ea are la bază concepția lui Noam Chomsky despre capacitatea genetică a omului de a produce enunțuri, această capacitate, un fel de cod genetic, funcționând instantaneu, fără o învățare prealabilă. În consens cu această concepție, el a readus în discuție ideile logistice din *Gramatica de la Port-Royal*.

Susținând disponibilitatea omului de a produce un număr infinit de enunțuri, Noam Chomsky a considerat că această operațiune comunicativă se produce pe baza unui număr restrâns de unități și reguli de generare. În acest caz, scopul lui este să explice acest mecanism, distanțându-se atât de procedeele tradiționale, cât și de cele provenind din behaviorism, care doar descriu limbi, au adică doar un caracter taxonomic. Aceste unități și reguli de generare își au sediul, sub forma unui model abstract, în *structura de adâncime* a fiecărei limbi și, când sunt puse *in actu* prin *regulile de transformare*, ele trec în *structura de suprafață*.

Generarea unui enunț presupune trei componente: *componenta sintactică, sintagmatică* sau *simbolică*, *componenta semantică* și *componenta fonologică*. În structura de adâncime, vorbitorul are depozitate regulile sintagmatice de bază (între care și cele *recursive*, adică cele care permit generarea unui număr infinit de enunțuri), conținutul categorial și lexical al unităților lingvistice, precum și *regulile de transpunere* prin care se actualizează funcțiile și relațiile

gramaticale. Această *componentă sintactică* este pusă *in actu* prin *regulile de transformare*, care vizează *componenta fonologică,* operație prin care se trece în structura de suprafață, adică în enunțul propriu-zis. *Componenta semantică* are rol dezambiguizator atunci când apare, în enunț, amalgamarea conținuturilor semantice ale morfemelor.

Facultatea înnăscută de a înțelege mecanismul de producere a enunțurilor, mai exact, a unui număr infinit de enunțuri, şi de a le percepe înțelesul este numită de Noam Chomsky *competență*, iar capacitatea de a actualiza acest mecanism prin formarea propriu-zisă de enunțuri este numită *performanță*. Aceste entități pot fi descrise printr-o *gramatică generativă*, pe care Chomsky o înțelege ca pe un ansamblu de reguli şi restricții abstracte ce generează enunțurile care, în ultimă instanță, pot fi analizate din perspectiva performanței.

Se consideră, în general, că generativismul a cunoscut patru etape de dezvoltare. Prima este inaugurată de cartea amintită deja a lui Noam Chomsky, *Syntactic Structures*. Căutând să descrie ansamblul de fraze şi modul în care se produc ele, Chomsky construieşte o gramatică generativă în două părți: 1) partea care cuprinde regulile de structurare a frazei sau a grupurilor de cuvinte şi 2) partea care cuprinde regulile de transformare. Prima este foarte apropiată de analiza distribuțională şi în constituenți imediați, aşa încât doar partea a doua prezintă originalitate. El distinge între *propoziții nucleare.* (kernal sentences), provenite din aplicarea unor reguli obligatorii de transformare la constituenții ultimi, şi *propoziții non-nucleare* (non-kernal sentences), care implică şi transformări opționale. Transformările sunt deci *obligatorii* şi *opționale* şi pot fi de expansiune, de suprimare, de permutare, de adițiune etc.

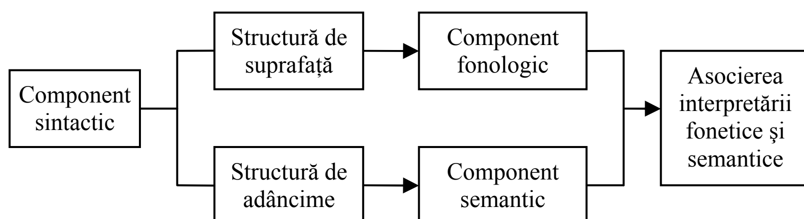
În această primă fază, semantică este puțin luată în considerare, dar în ultimele două etape ea va fi considerată esențială.

Etapa a doua are la bază cartea, devenită celebră, *Aspects of the Theory of Syntax*. În ea, Chomsky vrea să pună temeiul unei *gramatici sintactice*, care să reunească, într-o construcție coerentă, sintaxa, semantica şi fonologia. Ca noutate, apare distincția, amintită deja, între *structura de adâncime* (deep structure) şi *structura de*

suprafață (surface structure), combinată cu conceptul de *transformare*. Prin diferitele tipuri de reguli de transformare, structura de adâncime, care e, de fapt, interpretarea semantică a discursului, este convertită în structură de suprafață. Pornind, după cum am mai arătat, de la gramaticile raționale, Chomsky consideră că structura de adâncime trebuie să cuprindă obligatoriu *grupul subiectului* şi *grupul predicatului*, simbolizate în gramaticile generativiste prin GN = grup nominal şi GV = grup verbal. Deci o structură de adâncime trebuie să aibă o structură binară:

$$P = GN + GV.$$

Se ajunge, astfel, la următoarea schemă de funcționare a unui enunț:

După cum se poate constata, componenta sintactică este fundamentală, ea generând atât structura de adâncime, cât şi structura de suprafață. Acest component constituie sursa generativă a unei gramatici. El constă din *subcomponentul sintactic de bază* şi din *transformări*. Subcomponentul sintactic de bază conține *indicii semantici* relevanți şi este compus din reguli de structurare a frazei, din reguli de subcategorizare şi de lexicon.

În faza a treia, în urma criticilor destul de numeroase, Chomsky introduce un nivel suplimentar de reprezentare, anume *S-structură*, care rezultă din impactul semantic, din ordinea cuvintelor, din opțiunile cu valoare semantică, fiind deci un rezultat al transformărilor. Acest nivel nu aparține nici structurii de adâncime, nici celei de suprafață şi se realizează prin componentul semantic. Se consideră că această inovație a fost determinată de teoria aşa-numită a *gramaticii*

cazului, elaborată de Ch. Fillmore. El îi reproşa lui Chomsky că anumite informații semantice, precum rolurile de *agent* şi *pacient* nu sunt relevate de structura de bază.

După 1980, Chomsky a operat alte modificări, ajungând la o formalizare mai sofisticată, ce formează faza a patra a gramaticii generative. În esență, este vorba de elaborarea *teoriei generării şi a ligamentului*. Este abandonat conceptul de regulă sintagmatică şi se trece la cel de *modul*, considerându-se că structura internă a gramaticii este una modulară, formată din interacțiunea subsistemelor gramaticale. Sunt preluate din gramatica tradițională noțiunile de *dependență* şi cea de *valență*. În final, lingvistul american ajunge, prin procese de formalizare, la noțiunea *guvernare* şi la *teoria X-bară*, ceea ce înseamnă că fiecare dintre părțile de vorbire *pline* (substantiv, adjectiv, verb, adverb) poate fi *capul* (*head*) unei construcții endocentrice care, la rândul ei, poate deveni capul altei construcții endocentrice etc.

Din teoria generativ-transformațională a lui N. Chomsky s-a dezvoltat o altă direcție de cercetare sub denumirea de „teoria cazurilor". Elaborarea ei îi aparține lui Ch. Fillmore şi a fost expusă în mai multe articole, dintre care cel mai important este cel care a şi dat numele noii teorii: *The Case for Case*, publicat în vol. *Universsals in Linguistic Theory*, editat de Emmon Bach şi Robert T. Harmes, New York, Holt Rirehart and Winson, 1968.

Ch. Fillmon şi-a propus aprofundarea naturii structurii de adâncime, cercetările în acest sens fiind orientare spre latura semantică a faptelor cercetate. Se poate spune deci că, prin specificul orientării sale, demersul teoretic al lui Ch. Fillmore se înscrie în direcția studiilor post-chomskiene.

Direcția funcțională este ilustrată, în domeniul care ne interesează, de lucrarea, devenită clasică, a lui Lucien Tesnière, *Éléments de syntaxe structurale*[46].

De toate aceste curente moderne ne vom ocupa, mai pe larg, cu un alt prilej.

N O T E

37. *Ibid.*, p. 168.
38. *Ibid.*, p. 170–178 *passim*.
39. *Ibid.*, p. 179–182 *passim*.
40. *Ibid.*, p. 198–199.
41. *Ibid.*, p. 199–209 *passim*.
42. *Ibid.*, p. 258–259.
43. Cf. John Lyons, *Introducere în lingvistica teoretică*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1995, p. 240.
44. John Lyons, *op. cit.*, p. 244–256. Nu am luat în consideraţie referirile la gramaticile categoriale (p. 256–261), datorită faptului că acestea privesc în cea mai mare măsură logica formală.
45. John Lyons, *op. cit.*, p. 278.
46. Noi am avut la dispoziţie ediţia a doua, din 1965: Lucien Tesniére, *Éléments de syntaxe structurale*. Préface de Jean Fourquet, Professeur à la Sorbonne. Deuxième édition revue et corrigée, Librairie Klincksieck, Paris, 1965.

ADVERBIAL MODIFIERS. HISTORICAL PERSPECTIVE (2)
(Abstract)

Key words: *grammar, adverbial modifiers, historical perspective*

The article represents a review of the manner in which one perceived the adverbial determination in diverse grammars along time. The starting point is Panini's grammar (the 6th century b.Chr.), then approaching the grammars in the Greek and Latin areas. A special attention is granted to the *Grammar of Port Royal* (1676), due to the influence it exercised on the following rationalist or logicist grammars, and in general upon "traditional" grammars. A comprehensive section is dedicated to German linguists such as Franz Bopp, Jakob Grimm, Friederich Diez, Hermann Paul, W. Wundt, Karl Vossler and, more recently, Leo Spitzer and Karl Buhler. The French linguistic school is present grace to the theses of F. de Saussure and Antoine Meillet, whereas the Danish school is represented by the ideas of Otto Jespersen. The historic preview ends with the generative theories of Noam Chomsky.

INTENSITATE vs COMPARAȚIE. PRELIMINARII TEORETICE

ROXANA ONIGA
Smestad skole, Oslo, Norvegia

Cuvinte-cheie: *gramatică, intensitate, comparație, categorii morfo-sintactice*

În ultima perioadă, problema comparației, așa cum este ea cunoscută din gramaticile tradiționale, a fost supusă unor reconsiderări care au în centrul lor categoria gramaticală a intensității. Pentru lingvistica românească, punctul de pornire a discuțiilor l-a constituit lucrarea lui Iorgu Iordan și Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978. Substanța teoretică din această gramatică trebuie însă raportată la concepția lui Georges Gougenheim din *Système grammaticale de la langue française*. Nouveau tirage. Bibliothèque du «français moderne», Editions D'Artrey, Paris, 1962.

Întâlnim la Georges Gougenheim o primă distincție clară a morfemelor de intensitate în raport cu morfemele de comparație.

Sub titlul general, *Les morphèmes de degré*, lingvistul francez identifică două tipuri aparte de morfeme în aria categoriei morfologice a comparației: *Les morphèmes de degré d'intensité* şi *Les morphèmes de degré de comparaison*.

El are în vedere faptul că morfemele de gradare pot afecta:

a) acele semanteme care sunt susceptibile de variații ale gradării, aici intrând adjectivele şi locuțiunile adjectivale echivalente, adverbele de mod şi verbele, precum în exemplele:

Il este ***très*** *fort.*
Il travaille ***moins bien*** *que vous.*
Il lit peu.

b) acele semanteme care desemnează noţiuni ale cantităţii, fie numărabile, fie nonnumărabile. În aceste cazuri, morfemul de gradare apare pe lângă substantive de care este legat prin prepoziţia *de*:

***Beaucoup** de pain.*
***Peu** d'hommes.*

Morfemele care indică gradul intensităţii se referă la o calitate, la un mod sau modalitate (une manière), la o acţiune, la o cantitate considerată în afara oricărei comparaţii:

*Le ciel est **très clair**.*
*Il **travaille beaucoup**.*
***Peu d'homme** savent cela.*

Morfemele comparaţiei caracterizează o calitate, o manieră, o acţiune, o cantitate prin comparaţie (explicită sau implicită) cu o altă calitate, o altă manieră, o altă acţiune, o cantitate de altă natură sau cu aceeaşi calitate, aceeaşi manieră, aceeaşi acţiune, o cantitate de aceeaşi natură, prin referire la alte persoane, la alte lucruri, momente, locuri etc. (Gougenheim 1962: 243).

A. ***Morfemele de gradare a intensităţii***

G. Gougenheim distinge două tipuri de astfel de morfeme:

1. Morfeme de gradare a intensităţii autonome şi

2. Morfeme de gradare a intensităţii relative.

În cazul morfemelor de gradare a intensităţii autonome, el distinge trei grade:

– intensitatea slabă (faible),
– intensitatea medie (moyenne),
– intensitatea „forte" (forte).

Morfemul intensităţii slabe, în franceză, este *peu*, care apare atât pe lângă verbe, cât şi pe lângă adjective, adverbe sau semanteme ale cantităţii:

***Il rit peu**.*
*La rue est **peu animée**.*
*Il este vêtu **peu élégamment**.*
*Il restait **peu de citoyens**.* (Montesquieu, *Esprit des lois*, XXIII, 21).

Există restricția conform căreia *peu* nu poate fi distribuit în fața adjectivelor monosilabice ca *bon, grand* etc.

Alături de *peu* mai este utilizat *médiocrement*, un concurent stilistic al primului:

*Cet élève est **médiocrement intelligent**.*

Sinonime cu *médiocrement* sunt *modérément* şi *moyennement.*

Morfemele intensității medii sunt foarte numeroase. G. Gougenheim le împarte în două categorii:

- *un peu, un brin, un rien, un tantinet, quelque peu, tant soit peu.*
- *assez, peu ou prou, moyennement, passablement, pas mal.*

Primele indică, în general, o intensitate mai puțin „forte" decât cele din seria a doua:

*Ces antiquaires… se trouvaient dans tous les temples **un peu considérables***. (Fontenelle, *Histoire des Oracles*, I, 14).

Ils [les Montagnons]ont des livres utiles, et sont passablement instruits. (J.-J. Rousseau, *Lettre à d'Alembert*, p. 95) (Gougenheim 1962: 244).

Restricția de distribuire doar pe lângă o cantitate nonumărabilă vizează morfemele *un peu, un brin, un rien, un tantinet: un peu d'eau*.

În cadrul acestei opoziții generale, apar opoziții particulare:

un peu ~ un brin, un rien, un tantinet.

Morfemele din dreapta sunt, de fapt, variante stilistice ale lui *peu*.

assez, passablement ~ pas mal

Şi această opoziție prezintă o variație stilistică, în cadrul căreia *pas mal* aparține în exclusivitate limbajului familiar sau limbii populare:

***Il a pas mal travaillé**.*
*Il y avait **pas mal du monde**.*

În cazul **morfemelor intensității „forte“**, G. Gougenheim distinge cinci categorii de morfeme:

a) **morfemele obiective** (les morphèmes objectifs);

b) **morfemul apreciativ *bien*** (le morphème appréciatif *bien*);

c) **morfemele exclamative** (les morphèmes exclamatifs);

d) **morfemele consecuției** (les morphèmes introducteurs de conséquence);

e) **morfemele intensității posibile** (les morphèmes de l'intensité possible). (Gogenheim 1962: 245).

a) **Morfemele obiective** sunt, în principal, următoarele: *guère, beaucoup, très, fort, tout*. Între ele se stabilesc anumite opoziții.

Alături de aceste morfeme, dar în special alături de *très* şi *fort*, marcarea intensității „forte“ se realizează şi prin alte morfeme:

1. sufixul *-issime*. A fost introdus în franceză în secolul al XVI-lea sub influență latină şi italiană, ajungând în mare vogă. Actualmente, în afară de titluri precum *sérénissime, révérendissime* şi de substantivul *généralissime*, mai circulă doar *rarissime* şi *richissime*;

2. prefixul *archi-*, în limbajul familiar, şi, în special, înaintea lui *fou*:

*O fou, **archifou**, m'écriai-je*. (Diderot, *Neveu de Rameau*, V, 415);

3. prefixul *ultra-*, întrebuințat în special în limbajul politic: *ultra-royaliste*;

4. prefixele *sur-, super-, extra-*, folosite îndeosebi în limbajul comercial, mai ales înaintea lui *fin*: *surfin, superfin, extrafin*. (p. 247);

5. un anumit număr de adverbe în *-ment*: *extrêmement, furieusement, excessivement, profondément* etc.

6. locuțiuni fixate (des locutions figées) plasate după anumite adjective: *laid à faire peur; laid au possible* etc.

7. comparații fixate (des comparaisons figées): *beau comme un astre; propre comme un sou* etc.

8. repetarea termenului purtător al intensității:

Et par degrés, vous êtes devenue ***rouge, rouge, rouge***. (Beaumarchais, *Mariage de Figaro*, II, 24).

Dis-lui ce que j'ai fait en ***mille et mille*** *lieux.* (Corneille, *Illusion comique*, v. 731). (Gougenheim 1962: 248).

b) Morfemul apreciativ *bien*

G. Gougenheim acordă un spaţiu aparte lui *bien*, atât din raţiuni stilistice, cât şi gramaticale în raport cu morfemele anterioare. Astfel, se impune constatarea generală că *bien* conţine o nuanţă de apreciere subiectivă (une nuance d'appréciation subjective) care nu se regăseşte la morfemele din categoria precedentă, caracteristică ce reiese din exemple ca următoarele:

Votre amour me paraît ***bien prompt***.
(Marivaux, *Fausses confidences*, I, 6)
Ce que vous avez fait est ***bien hardi***.
(Stendhal, *Chartreuse de Parme*, VI)

În ce priveşte marcarea intensităţii verbelor, *bien* are o întrebuinţare mai redusă decât *beaucoup*. Faptul se explică prin aceea că el este şi adverb de mod. Cu acest statut el se opune lui *beaucoup*: *bien* exprimă calitatea, pe când *beaucoup* exprimă cantitatea. Astfel, *travailler* ***bien*** se opune lui *travailler* ***beaucoup***.

c) **Morfemele exclamative**

Este vorba de morfemele *que, comme, combien* care acoperă întreaga semnificaţie a frazei. Sunt plasate la începutul acesteia şi redau surpriza, admiraţia sau reproşul:

Que *la tendresse d'un père est* ***aisément*** *rappelée*! (Molière, *Don Juan*, V, 1).

Comme *vous êtes* ***solennel!*** (Jules Romains, *Les hommes de bonne volonté*, II, 154).

Combien *alors on me verrait* ***différent de ce que je suis!*** (B. Constant, *Adolphe*, VII).

d) **Morfemele consecutive**

Morfemele în cauză sunt *si, tant, tellement*. Ele indică creşterea intensităţii până la un punct care determină o anumită consecinţă.

Aceasta poate fi implicită, dar poate fi exprimată şi printr-o subordonată introdusă prin *que*:

La chétive pécore S'enfla ***si bien qu'elle creva***.
(La Fontaine, *Fables*, I, 3).

De asemenea, acest tip de propoziție poate apărea şi juxtapusă, precedând, urmând sau încadrând propoziția în care figurează *si, tant* sau *tellement*:

Mon coeur n´a jamais pu, ***tant il est né sincère,***
Même dans votre soeur flatter leur caractère. (Molière, *Femmes savantes*, v. 215) (Gougenheim 1962: 250).

Există două opoziții determinate gramatical:

tant ~ si şi ***tant, si ~ tellement***

În primul caz, *tant* marchează intensitatea unei cantități ori a unui verb, iar *si* aceea a unui adjectiv sau adverb:

tant d'homme
Il travaille tant.
Il est ***si adroit.***
Il crie ***si fort***.

e) **Morfemele intensității posibile (probabile)**

În discuție sunt morfemele discontinue *quelque…que; si…que; pour… que; tout…que*.

Ele nu pot marca decât intensitatea calității şi a manierei, a modalității. Sunt formate din morfemul posibilității *que*, care, originar, este acuzativul pronumelui relativ, servind ca morfem al posibilității. Aceste morfeme nu sunt complete decât prin ataşarea unui verb: dacă ele se referă la un adverb, orice verb este convenabil, dacă se referă la un adjectiv este obligatoriu un verb de tipul celor care unesc numele predicativ cu subiectul (*être, sembler, paraître*) sau cu obiectul (*croire, juger* etc.).

Aceste morfeme arată că procesul exprimat de verb se realizează indiferent de intensitatea calității sau a modalității.

II. **Morfemele de gradare a intensității relative**

Celor trei grade autonome ale intensității (slabă, medie, forte) le corespund trei grade ale intensității relative (*insuficientă, suficientă, excesivă*).

Morfemul obişnuit al *intensității suficiente* este ***assez***, care este, în acelaşi timp, şi morfem al intensității medii:

Je hais les petits faits; ***assez d'autres*** *en ont chargé leurs énormes compilations*. (Voltaire).

Morfemul *suffisamment* este o variantă stilistică a lui *assez*.

Intensitatea suficientă poate fi întărită, ca exprimare, cu ajutorul lui *bien*:

Il travaille ***bien assez****.*

Morfemul *intensității excesive* este ***trop***:

Sire, dit le renard, vous êtes ***trop bon*** *roi;*
Vos scrupules font voir ***trop de delicatesse****.*
(La Fontaine, *Fables*, VII, 1).

Intensitatea excesivă poate fi întărită prin diverse morfeme: de intensitate medie (*un peu, un rien*) sau prin *beaucoup, bien, infiniment* etc.

Ainsi accommodé, le saltimbanque, dans son maillot ***un rien trop large…****, demeurait immobile*. (E. de Goncourt, *Les Frères Zemganno*, X).

Un morfem de întărire aparte este *par*, condamnat de Vaugelas drept „emfatic", dar care continuă a fi utilizat:

Bonaparte est un bon enfant, mais il est vraiment ***par trop charlatan****.* (A. de Vigny, *La canne de jonc*, chap. VI).

Acest *par* este, de fapt, latinescul *per* care marchează intensitatea în formații ca *perclarus*.

Nu există morfeme specializate pentru redarea *intensității insuficiente*. Ea se exprimă fie prin excesul intensității slabe, fie prin negarea intensității suficiente:

Il est ***trop peu intelligent****.*

*Il **n'est** pas **assez intelligent**.*

B. **Morfemele gradelor de comparație**

Există trei grade de comparație:

– egalitate,
– superioritate,
– inferioritate.

I. **Morfemele de egalitate** sunt *aussi, autant, si, tant* şi se grupează în trei opoziții:

aussi, autant ~ si, tant

Această opoziție are la bază o constrângere gramaticală în propozițiile pozitive, dar care devine o simplă variație stilistică în propozițiile negative.

Astfel, în propozițiile pozitive nu pot să apară, în ciuda unor excepții, decât *aussi* şi *autant*. În propozițiile negative, în schimb, există posibilitatea ca toate patru să fie utilizate:

*Rien n'est **si fou** que de mettre son salut dans l'incertitude; mais rien n'est **si naturel*** (Mme de Sévigné).

***Je n'ai pas tant voyagé** que Tavernier.* (Voltaire) (Gougenheim 1962: 253).

O altă opoziție este cea dintre *aussi ~ autant*. Ea rezultă din anumite constrângeri gramaticale, în sensul că *aussi* se foloseşte relativ la calități şi modalități, iar *autant* relativ la verbe şi la cantități:

*Il est **aussi grand** que vous.*
*Il lit **aussi bien** que vous.*
*Il a **autant de de mérite** que vous.*

Totuşi, *autant* se poate întrebuința şi pentru calități, dar atunci se plasează după adjectiv:

Et je crois qu'à la cour, de même qu'à la ville,
*Mon flegme est philosophe **autant** que votre bile.* (Molière, *Misanthrope*, v. 166).

Anumite restricții apar când adjectivul este reprezentat prin pronumele conjunct *le*. Deoarece în acest caz gradul comparației implică întregul grup verbal, folosirea lui *autant* devine posibilă:

Intelligent? Il l'est ***autant*** *que personne*.

Autant mai este admis şi în situația în care sunt atrase în comparație două adjective reprezentate prin pronumele „l'un" şi „l'autre":

Votre amour me paraît bien prompt: sera-t-il aussi durable? – ***Autant l'un que l'autre****, Mademoiselle.* (Marivaux, *Fausses confidences*).

Opoziția *si ~ tant* este de acelaşi tip cu opoziția *aussi ~ autant*.

Il ne travaille pas ***si bien*** *que vous.*
Il ne travaille pas ***tant*** *que vous.*
Il ne l'est pas tant *que vous*.

II. **Morfemele de superioritate** sunt: *plus, autrement, davantage*.
Şi aici apar unele opoziții:

plus, autrement ~ davantage

Este o opoziție esențialmente gramaticală, căci *davantage* nu se poate întrebuința pe lângă termeni ce exprimă calitatea sau modalitatea. Se alătură însă verbelor şi cantităților:

Il lit davantage.
Il avait **davantage de troupes.**
plus, davantage ~ autrement.

Această opoziție redă doar o variație stilistică: *autrement*, exprimând superioritatea, dobândeşte uneori un caracter afectiv.

plus ~ autrement, davantage

Este o opoziție gramaticală. Numai *plus* poate fi precedat de articolul definit sau poate reda comparația generalizată:

C'est lui qui a ***le plus de livres***.

*C'est **mon plus cher** ami.*

III. **Morfemul de inferioritate**

Unicul morfem care redă inferioritatea este *moins*:

*Une poétique ne me paraîtrait pas **moins à désirer** qu'une rhétorique*. (Fénelon, *Lettre à l'Académie*, V).

Comparația generalizată/ La comparaison généralisée.

Acest tip de comparație vizează morfemele *plus* şi *moins* care, precedate de un determinativ ce marchează notorietatea (articolul definit și, dacă e cazul, înaintea unui adjectiv antepus, determinativul posesiv) exprimă comparația generalizată. În acest caz, comparația nu se face cu un alt termen, ci cu toate elementele unui ansamblu limitat, explicit sau nu:

*C'est **le plus beau livre que j'aie vu**.*
*C'est **mon plus beau livre**.*

Prima lucrare în care se face o distincție clară între categoriile gramaticale de *intensitate* şi de *comparație* o datorăm, cum am precizat, lui Iorgu Iordan şi Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978. Cum concepția de bază, funcționalistă, a demersului teoretic îi aparține lui Vladimir Robu, în cuprinsul articolului nostru ne vom referi cu precădere la el. Vladimir Robu arată de la bun început că a avut în vedere, în demersul său inovativ, cartea lui Georges Gougenheim, *Système grammaticale de la langue française*.

În descrierea generală a *Gradelor de intensitate şi de comparație*, ce precedă analiza lor amănunțită, Vladimir Robu defineşte *intensitatea* ca fiind „categoria gramaticală care reglementează comportamentul *formal* (subl. n.) al adjectivelor şi al unor adverbe, marcând, prin anumite morfeme, gradul în care se realizează proprietățile cantitative şi calitative ale semnificatului" (Iordan/Robu 1978: 341). El precizează că gramaticile româneşti menționează numai gradele de intensitate comparată, sub denumirea de *grade de comparație*.

Termenul prin care este denumită această categorie gramaticală nu este cel mai potrivit, „deoarece faptele paradigmatice şi sintagmatice de referinţă nu sunt numai de domeniul comparaţiei, ci multe din ele arată numai intensitatea cu care se manifestă o calitate, o manieră, un proces, o cantitate, nesupusă vreunei comparaţii“ (Iordan/Robu 1978: 342). Aşa se întâmplă în enunţuri ca: noaptea este *foarte întunecoasă*; propunerea este *cu totul inacceptabilă*, teoria aceasta *este arhicunoscută*; avea o înfăţişare *tristă-tristă;* sunt obosit *în ultimul grad*; *ce frumoasă* este astăzi marea!; umblă *încetişor*. El consideră că este mult mai potrivit a se folosi termenul *grad* (sau *grade*) *de intensitate şi de comparaţie*, „care ar corespunde caracterului fenomenelor de limbă pe care le înţelegem, de obicei, sub denumirea tradiţională a *gradului de comparaţie*“ (Iordan/Robu 1978: 342).

Referindu-se la faptul că termenul *intensitate* este pus, de regulă, în legătură cu valorile *cantitative* conţinute de formanţii adverbiali ai gradelor de intensitate şi comparată, şi noncomparată, Vladimir Robu vine cu precizarea că, de fapt, „cantitatea este strâns legată de *calitate*, întrucât formanţii de marcă nu sunt valori *numerice*, discontinui, ci implică o *apreciere* sau o *aproximare* […]“. Aşa stând lucrurile, se va considera, în realizarea gradelor de intensitate şi de comparaţie, că „valorile semantice cantitative degajate de formanţii adverbiali ori de altă natură au zone de interferenţă cu valori semantice calitative, implicând emfaza“ (Iordan/Robu 1978: 404).

Valorile de intensitate se realizează *noncomparativ* sau *comparativ*. De aici două categorii de grade:

– *de intensitate noncomparativă* sau, simplu, de *intensitate*

– *de intensitate comparativă* sau, cum au fost numite de obicei, *grade de comparaţie*.

Vladimir Robu subliniază o caracteristică esenţială a fiecărei grupe: exprimarea prin sintagme închise sau deschise.

Gradele de intensitate se realizează prin *sintagme închise*, ceea ce presupune o singură relaţie sintactică. Astfel, în *bătea un vânt din ce în ce mai puternic*, sintagma *din ce în ce mai puternic* este compatibilă cu o singură relaţie cu termenul regent (*un) vânt*. În acest caz „întreaga cantitate de informaţie privind valoarea intensităţii

crescânde […] se consumă, prin *incluziune*, în interiorul acestei relații deplin închise din punct de vedere sintactic, adică este explicabilă imediat“ (Iordan/Robu 1978: 404).

Gradele de comparație, în schimb, se exprimă prin *sintagme deschise*, întrucât ele, pe lângă relația cu termenul regent, „implică structural şi o relație imediată cu un al doilea termen de referință comparativă […]“ (Iordan/Robu 1978: 404). Această relație „imediată“ se produce indiferent dacă termenul al doilea este prezent sau nu în enunț. Se poate deci vorbi de o relație comparativă *in praesentia* sau *in absentia*.

Cele două tipuri de grade formează subsisteme specifice: *subsistemul gradelor de intensitate* şi *subsistemul gradelor de comparație*.

În legătură cu „baza tematică“ a acestor subsisteme, Vladimir Robu face o precizare importantă privind denumirea conceptuală a ei. El propune să se accepte „conceptul de *grad pozitiv* ca temă primară pentru realizarea diferitelor grade“ (Iordan/Robu 1978: 404–405). El atribuie „obiectului de referință o însuşire neutră față de intensitate“, neimplicând deci modificarea „constantei semantice“. Pe de altă parte, luând în considerare că celelalte grade sunt „marcate“ cu formanți „care implică şi adaosuri de seme ale intensității, gradul pozitiv apare nemarcat, situație care, în mod obişnuit, se consideră că are marca *zero* în sistemul de opoziție dat“ (Iordan/Robu 1978: 405).

În cazul *pozitivului* trebuie scoase în evidență câteva situații aparte care ar putea crea dificultăți de interpretare. Este vorba de adjectivele care prezintă chiar în forma de bază morfeme de intensitate. Este cazul adjectivelor formate prin prefixare sau sufixare în perioada veche a limbii, sau mai ales în cea recentă.

Se încadrează aici adjective ca: *străvechi, răscopt, supraaglomerat, arhiplin, ultraelegant, ultraschimbist, hipersensibil* care, prin prefixare, exprimă „intensitatea maximă sau depăşită“ şi deci nu mai pot avea grade. Tot aici se încadrează şi neologismele *major, minor, inferior, superior, exterior, interior, ulterior, posterior, optim, ultim, suprem, proxim* care posedă încă din latină „forme de grad“. Există însă tendința „de a le reinclude în opoziția de grad“, ceea ce creează

premisele „refacerii normei“. Fenomenul se produce în circumstanțele în care „semele de comparație sau de intensitate pe care le conțin au slăbit ori s-au neutralizat prin uzură“ (Iordan/Robu 1978: 405).

O altă categorie de adjective prezintă „semnificații incompatibile cu variațiile de intensitate“ şi, ca atare, nu pot avea decât gradul pozitiv: *adevărat, complet, desăvârşit, fructifer, general, întreg, lateral, mort, oral, perfect, rotund, scris, terminat, unic, veşnic, zilnic* etc. Ele apar totuşi la unele forme de comparație sau de intensitate, „datorită unor sensuri secundare ale lor“: *nu-i prea întreg la minte; cel mai desăvârşit prieten* etc.

Toate aceste precizări apar, cum uşor se poate constata, şi în gramaticile tradiționale descriptive şi normative, fără a se face însă legătura cu intensitatea şi cu variațiile de intensitate.

Gradele de intensitate realizează „o scală de valori semantice emfatice care se întinde de la gradul *zero* – baza de plecare – până la intensitatea maximă depăşită […]“ (Iordan/Robu 1978: 407). Virtual, numărul valorilor intensității este, spune Vladimir Robu, infinit, dar, din punctul de vedere al „expresiei lingvistice, adică actualizarea şi fixarea prin formule de marcă“, pot fi identificate „circa şase grade de intensitate: *minimă, scăzută*, *suficientă, mobilă, maximă şi maximă depăşită (excesivă*)“ (Iordan/Robu 1978: 407).

Gradul intensității minime reprezintă prima treaptă marcată, în raport cu baza zero, prin formanții adverbiali *foarte puțin…, foarte slab…, extrem de puțin…* etc., în structura cărora *foarte, extrem(de), grozav (de), uluitor (de)* etc. au statut de „adverbe cantitativ-calitative ale limitei ultime“. De altfel, multe dintre ele participă şi la realizarea gradului intensității maxime, „aflat la polul opus“.

Gradul intensității minime este supus unor restricții semantice, ceea ce-i limitează aria la acele adjective care semnifică „dimensiuni spațiale“ şi la „participiile obiectiv-tranzitive“: *foarte puțin dispus…, foarte slab orientat, extrem de puțin orientat* etc.

În ce-l priveşte pe *deloc*, acest adverb „neagă total calitatea, echivalând-o cu antonimul adjectivului respectiv: *nu e deloc frumos* = e urât; *un om deloc dispus la concesii* (să facă concesii)“ (Iordan/Robu 1978: 407).

Gradul intensității scăzute, insuficiente are ca mărci „adverbialele cantitative" *puțin, slab, insuficient, nesatisfăcător: puțin cunoscător, slab pregătit, insuficient orientat, ședință slab organizată.*

Gradul intensității suficiente, cu formanții adverbiali *destul de, de-ajuns de, suficient de: o floare destul de frumoasă, un tânăr de-ajuns de dezvoltat, o părere destul de bună.*

Gradul intensității mobile se poate „actualiza" *progresiv* sau *regresiv*. Realizarea *progresivă* se face cu adverbialele *tot mai…, din ce în ce mai…, mereu mai…, tot mai…,* și *mai*: „*Umbra morții se întinde **tot mai mare și mai mare***" (Eminescu).

Realizarea *regresivă* sau *descrescândă* apelează la aceleași adverbiale, la care se adaugă „cantitativul" *puțin: tot mai puțin…, din ce în ce mai puțin: amicul este **din ce în ce mai puțin vesel*** (Iordan/Robu 1978: 407–408).

Gradul intensității maxime implică mult mai multe situații decât la cele amintite până aici, datorită și valorii sale puternic emfatice.

Înainte de toate, se specifică faptul că un număr redus de adjective se marchează cu sufixul *-isim: clarisim, rarisim.*

Alte mărci sunt adverbele *foarte, extrem de…, atât de…!, cât de…!, ce…!, … de-a binelea, …cu vârf și-ndesat, … fără tăgadă.*

La acestea se adaugă o seamă de procedee stilistice „bogate în nuanțe emfatice". Se aduce în discuție fenomenul pierderii semantismului negativ, ca semnificație de bază, la unele adverbe și locuțiuni adverbiale și folosirea lor, pentru marcarea intensității maxime, cu un sens pozitiv: *amarnic de dulce, strașnic de frumoasă, îngrozitor de plăcut, teribil de frumoasă* etc.

Cu oarecare frecvență apare „comparația cu obiecte de referință considerate modele ale calității date: *alb **ca varul*** (= foarte alb); *negru **ca pana corbului*** (= foarte negru); *rece **ca gheața***; *dulce **ca mierea*** etc.", cu precizarea că, aici, „formula comparativă […] este un formant al unei sintagme noncomparative" (Iordan/Robu 1978: 408).

Sunt amintite, în context, și metafore care redau intensitatea maximă: *adormit buștean, singur cuc.*

Unele enunțuri emfatice sunt marcate şi suprasegmental, ca exclamații: *Ce frumos e!; Frumoasă eşti, patria mea!; Vai, ce frumos!*

„Se vorbeşte, mai precizează Vladimir Robu, şi de intensitatea maximă emfatică a umorului, a ironiei, a tinereții, a voiniciei, a iubirii" (Iordan/Robu 1978: 408).

Gradul intensității depăşite (excesive) prezintă două tipuri de mărci:

● prefixe şi prefixoide (superlative): *arhi-, extra, prea-, răs-, stră-, supra-, super-, ultra-: arhiplin, extraordinar, preafrumoasă, răscopt, străvechi, supradimensionat, ultrademagog;*

● adverbe cantitative: *peste măsură (de), peste orice limită (de), peste poate (de): peste măsură de obraznic, îndrăzneț peste orice limită, peste poate de atent* (Iordan/Robu 1978: 408).

În finalul secțiunii consacrate gradelor de intensitate, Vladimir Robu mai menționează că „marea majoritate a formelor de actualizare a gradelor de intensitate sunt şi formule emfatice, valoarea lor afectivă fiind marcată şi suprasegmental printr-o mare varietate de nuanțări ale intonației" (Iordan/Robu 1978: 408).

Gradele de comparație reprezintă un sistem care cuprinde „patru modele de forme marcate cu formanți specifici, fiecare intrând în opoziție binară cu forma de bază nemarcată" (Iordan/Robu 1978: 406). Aceste patru modele sunt: *comparativul de egalitate, comparativul de superioritate, comparativul de inferioritare* şi *comparativul superlativ*.

Comparativul de egalitate se construieşte cu locuțiunile adverbiale *la fel de, tot aşa de, tot atât de*, „prefixate la forma gradului pozitiv". Al doilea termen al „relației comparative" este un complement comparativ de egalitate şi se introduce prin „conectivul" *ca* (*cerul e la fel de albastru ca…*) sau prin „compusul" *ca şi*. Există posibilitatea înlocuirii lui *ca* cu *precum*, dar ea este „livrescă şi emfatică"; *tot atât de galben* ***precum*** *ceara.*

Comparativul de superioritate „se marchează cu adverbul *mai*, semnificând o intensitate de un grad superior în comparație cu alt obiect (sau alte obiecte) ori față de acelaşi obiect, în alt moment ori altă situație decât cea dată" (Iordan/Robu 1978: 406).

Al doilea termen, care poate fi un complement comparativ sau o propoziție comparativă, se introduce prin **decât** şi **ca**: *Cât de mare-i pământu, / Ce-i mai rău* ***ca*** *urâtu*. Folosirea prepoziției **de** este învechită şi evitată în româna contemporană.

Al doilea termen al comparaiției poate fi *in absentia*, „dar presupus în structura primară“: *azi ai ochii mai odihniți (ca ieri).*

Comparativul de inferioritate este marcat prin adverbul *puțin* la gradul comparativ: *mai puțin: terenul acesta este* ***mai puțin*** *întins decât al tău; călăuzul nostru este* ***mai puțin*** *curios decât mine*.

Fiind rar folosit, el poate fi înlocuit cu comparativul de superioritate al unui adjectiv antonim: *el e* ***mai puțin*** *frumos decât tine = el e* ***mai urât*** *decât tine.*

Acest comparativ mai poate fi înlocuit cu forma negativă a comparativului de egalitate: *el nu e tot atât de (la fel de) frumos ca tine*.

Şi comparativul de inferioritate poate fi *in absentia*.

Comparativul superlativ are ca marcă formantul *cel mai: tânărul* ***cel mai tânăr*** *din oamenii de la 1835 este mai bătrân decât* ***cel mai bătrân*** *din bătrâni.*

Al doilea termen al comparației se introduce prin „conectivele“ **dintre, din**, urmate de un substantiv colectiv sau un substitut la plural: *cel mai isteț* ***din grupă****; cel mai isteț* ***dintre voi***. Mai apare şi prepoziția **între**: *Dar pentru ce oraşul atât de strălucit / Acum* ***între*** *oraşe e cel mai umilit?*

Termenul al doilea poate fi *in absentia*: *moşul* ***cel mai puțin bătrân*** *a dat fuguța cu paşi scurți*.

Se poate observa că comparativul superlativ cu **cel mai** este, de fapt, comparativul de superioritate al adjectivului (*mai destoinic*) sau comparativul de inferioritate precedat de „substitutul“ **cel**… În fond, adică, este „un comparativ de superioritate sau unul de inferioritate precedat de *izolantul categoric* (subl. n.) **cel**“, acesta, ca articol adjectival putând lipsi dacă adjectivul este articulat enclitic: *cel mai mare = mai marele* (Iordan/Robu 1978: 407).

Ca atare, comparativul superlativ are două aspecte: *de superioritate* şi *de inferioritate*.

Din analiza întreprinsă de Vladimir Robu observăm, în primul rând, absența dintre gradele de comparație a *pozitivului* şi a *superlativului absolut* (v. *supra*). În al doilea rând, dacă în secțiunea dedicată *gradelor de intensitate* suntem în fața unor constatări, în bună parte, inovative, nu acelaşi lucru apare în secțiunea gradelor de comparație, unde apropierea de gramaticile tradiționale este vizibilă. Persistă astfel impresia că, aidoma acelor gramatici, comparația este văzută ca realizându-se prin sintagme omogene, fără diferențierea funcțională a mărcilor care compun aceste sintagme.

Pe de altă parte, şi terminologia apare uneori confuză prin lipsa perspectivei funcționale. Avem în vedere atât unii termeni precum **formant**, cât şi prezentarea lor doar din perspectiva „conținutului“ clasei căreia îi aparțin: adverbe, prepoziții, eludându-se *funcția* lor, deşi în economia cărții există o secțiune amplă referitoare la *Clasele de morfeme* (Iordan/Robu 1978: 350–355).

În celelalte gramatici românești, problema comparației este tratată din perspectiva gramaticii tradiționale și doar în puține cazuri se ia în considerare raportul dintre gradele de intensitate și comparație. La aceste gramatici ne vom referi într-un articol aparte.

COMPARISON AND INTENSITY. THEORETICAL ISSUES
(Abstract)

Key words: *grammar, intensity, comparison, morpho-syntactic categories*

The author refers to the new interpretations regarding the relation between comparison and intensity. In this respect the thesis ,of G. Gougenheim is analysed about this relation, and the manner it was taken over in the grammar of Romanian language, with the appropriate adaptations.

CATEGORIA ASPECTULUI ÎN GRAMATICILE ȘI STUDIILE PRECOMPARATISTE

ANCA PETRESCU
Palatul Copiilor, Arad

Cuvinte-cheie: *lingvistică diacronică, gramatică, aspectul verbal*

Lucrările de istoria lingvisticii își încep descrierile și comentariile, aproape invariabil, cu *Gramatica* lui Panini, „cea mai cunoscută și mai importantă gramatică indiană veche (secolul al IV-lea î. Hr.), care cuprinde o analiză detaliată a foneticii, fonologiei, morfologiei și, în mare parte, a sintaxei limbii sanscrite” (Frâncu 1998: 13). Înaintea ei au existat și alte gramatici care însă nu s-au păstrat, ele derivând din necesitatea de a cunoaște *Vedele*, adică o colecție de imnuri religioase ce au fost concepute începând cu secolul al XVI-lea î. Hr. De fapt, Panini a beneficiat de avantajul „de a se fi înscris într-o lungă tradiție, cea a celor șaizeci și patru de predecesori” (S. Al. George 1976: 11). Lingviștii nu au pregetat să sublinieze că „Prin Panini, filozofia limbajului și, implicit, știința limbii, nediferențiată de filozofie până în timpurile moderne, atinge o culme pe care Europa și alte regiuni ale lumii nu au atins-o decât în secolul al XIX-lea sau chiar în secolul nostru” (Frâncu 1998: 13). *Gramatica* lui Panini cuprinde 3997 reguli, numite *sūtra*, redate sub forma unor formule algebrice. După cum precizează Th. Simenschy, „Gramatica lui Panini este logică, descriptivă și normativă, uneori istorică”. În ce privește sintaxa, ea „tratează numai despre funcțiile pe care le au cazurile, timpurile și modurile” (Simenschy 1957: 189). Deci, vorbind despre timpuri, Panini s-a referit, după toate probabilitățile, și la aspect, el fiind o caracteristică intrinsecă a verbului în limba sanscrită. Că lucrurile au stat așa, avem o indicație indirectă la

Sergiu Al. George care, în contextul discuției despre valoarea cuzală ori consecutivă a prepoziției *anu* dintr-un exemplu paninian, face următoarea observație: „Credem că în exemplul respectiv este impropriu să se vorbească despre cauzalitate deoarece, în mentalitatea lumii arhaice, ceea ce se obține printr-un act magic nu este propriu-zis un efect, ci o replică, o proiectare în lumea fenomenală a unei operații magice. Într-un rit de proiectare a ploii, ploaia s-a produs deja simbolic în actul magic care o simulează [...], când operatorul proclamă *ca îndeplinit rezultatul pe care îl urmărește în fapt* (subl. n.) (S. Al. George 1976: 170). Comentatorii s-au oprit însă cu precădere asupra sintaxei cazurilor, subliniind coincidențele cu teoria actanților elaborată de Ch. Fillmore în a sa *The Case for Case*, New York, 1968. De altfel, în bibliografia destul de cuprinzătoare din cartea lui Sergiu Al. George, nu am întâlnit decât o singur studiu referitor la timpurile verbului, anume cel al lui L. Renou, *La théorie des temps du verbe d'apres des grammairiens sanskrits*, în „Journal Asiatique", 1960 (248), pp. 305-337. Dincolo de asemenea realizări, trebuie subliniat faptul că gramaticienii indieni au dat și o clasificare pertinentă a sunetelor, clasificându-le după locul și modul de articulare. Mai mult, au realizat o analiză amănunțită a cuvântului, identificând în structura lui *rădăcina, afixele (sufixe și prefixe)* și *terminațiile*, ca expresii formale ale unor categorii gramaticale, printre care și aspectul, „lucruri pe care lingviștii europeni au început să le studieze abia în sec. al XVI-lea, dar mai ales în al XIX-lea" (Simenschy/Ivănescu 1981: 26). Se poate spune, în linii mari, că „Din păcate, deși gramatica lui Panini reprezintă o culme în descrierea unei limbi, având o influență covârșitoare asupra lingvisticii indiene de mai târziu [...], ea nu a exercitat nicio influență asupra gândirii vechi și medievale europene, căci nu a fost cunoscută decât abia la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea când, prin interesul europenilor pentru sanscrită și înrudirea acesteia cu unele limbi din Europa, se întemeiază metoda comparativ-istorică (Frâncu 2005: 20).

Stoicii sunt cei care aduc în discuție, explicit, problema aspectului. Mai mult, cu ei „începe ***teoria aspectului verbal***, în special, precizarea opoziției *terminativ – non-terminativ*"

(Francu 1998: 53, care trimite la Eugenio Coseriu, *Die Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart*. Bd. I-II, Tübingen, 1975). Concentrându-se asupra ***sintaxei propoziției***, ai cărei întemeietori sunt chiar ei, folosind și termenul *sintaxis*, filozofii stoici cercetează, între altele, „verbul și categoriile lui gramaticale, distingând verbe *active, pasive, reflexive* și *neutrale* (ca, de ex. *a trăi*) și *timpurile prezent, perfect* și *mai mult ca perfect*" (Frâncu 1998: 53). Ei au sesizat, în esență, că verbul grecesc, prin formele sale, exprimă, în afară de timp, și caracterul complet sau incomplet al acțiunii verbale. „Dar această intuiție în legătură cu ceea ce azi numim aspect nu a fost preluată de alexandrini și de succesorii lor" (Lyons 1995: 353). Se pare că nici *sofiștii*, considerați întemeietori ai gramaticii grecești și premergători ai stoicilor, nu au sesizat această dicotomie a limbii grecești (cf. *Filosofia greacă până la Platon*. II. Partea a 2-a, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, cap. *Sofiștii*). Totuși, Protagoras poate fi considerat primul care a făcut o distincție clară între cele trei genuri din limba greacă. După el, în accepție cronologică, Platon a fost cel dintâi care a stabilit o diferențiere explicită între *substantive* și *verbe.* Dar modul în care el le definește este departe de ceea ce se înțelege astăzi prin cele două categorii gramaticale, căci, la el, „substantivele" „reprezentau termeni care puteau funcționa în propoziții drept subiecte ale unei predicații, iar „verbele" reprezentau termenii care puteau exprima acțiunea sau calitatea predicată" (Lyons 1995: 21-22). În ce privește *verbul*, un pas înainte poate fi constatat la Aristotel, care a identificat *timpul* la verbul grecesc. El a observat că anumite variații din tema verbului pot fi puse în legătură cu noțiuni temporale precum „prezent" sau „trecut". Dar „părerile sale asupra acestei probleme (deși mai explicite decât cele ale lui Platon) sunt departe de a fi clare" (Lyons 1995: 23). Într-un plan mai larg, gramaticile lui Dionysios Thrax și Apollonios Dyskolos au pus bazele gramaticii „ca realitate autonomă, deosebită de gândire", concepție care a dus la constituirea teoriei despre autonomia gramaticii față de logică (Simenschy/Ivănescu 1981: 27). În cazul lui Dionysios Thrax, gramaticianul grec acordă statut de parte de vorbire, în afara celor patru stabilite de stoici, și *adverbului*,

pronumelui, prepoziției și *participiului*, acesta denumit astfel „pe baza „participării" sale atât la caracteristicile nominale, cât și la cele verbale". În plus, Dionysios Thrax clasifica toate cuvintele limbii grecești în funcție de *gen, caz, număr, timp, aspect, mod* etc." (Lyons 1995: 24). Gramaticienii latini nu au avut în atenție categoria aspectului, fapt explicabil prin aceea că latina nu evidenția gramatical, ca greaca veche, acțiunea verbului sub raportul finalității sau nonfinalității sale.

Faptul că limbile romanice și germanice, cu excepția englezei, nu exprimă explicit gramatical ideea de aspect al acțiunii poate constitui o explicație plauzibilă a lipsei de interes a gramaticienilor față de această categorie gramaticală specifică verbului. Dar în măsura în care timpurile verbului implică desinențial și aspectul, ei se referă *ipso factu* și la acesta. De aceea am considerat necesar a urmări, în lipsa referirilor la categoria aspectului, modul în care este tratat *timpul* în gramaticile precomparativiste. Din punct de vedere cronologic, primele gramatici în care sunt abordate chestiuni de teoria limbii sunt cele *raționale*, numite și *logiciste*, ca urmare a modului în care sunt abordate chestiunile de limbă. Prima dintre ele este așa-numita ***Gramatica de la Port-Royal***, redactată de lingviștii francezi Claude Lancelot și Antoine Arnauld și apărută în 1660. Din amplul ei titlu rezultă și perspectiva ideatică ce stă la baza ei: *Grammaire générale et raisonnée contenant les fondements de l'art de parler, expliqués d'une manière claire et naturelle. Les raisons de ce qui est commun a toutes les langues et des principales differences qui s'y rencontrent; et pleusieurs remarques nouvelles sur la langues françoise.* Autorii se distanțează de ceea ce scolastica medievală numea *modus significandi*, prin care gramatica era separată de logică, iar lucrarea, în sine, este și o reacție la empirismul gramaticilor normarive, de felul celei elaborate de Vaugelas, *Remarques sur la langue française* (1647). Ceea ce interesează în lucrare, din punctul nostru de vedere, este clasificarea cuvintelor din punct de vedere logic. Ele sunt de două categorii: cuvinte care semnifică obiecte ale gândirii și cuvinte care semnifică moduri de a gândi, *verbul* încadrându-se în această a doua categorie, alături de

conjuncție și interjecție. Între altele, este abandonată teza aristotelică după care verbul este un cuvânt care semnifică *timpul*. El, de fapt, împreună cu persoana și numărul semnifică afirmația logică, în baza concepției că orice verb predicativ conține și verbul existenței, *esse*. Astfel, orice propoziție se construiește după formula ***S ist P***. Verbul *sedeo*, de exemplu, este în esența sa logică *ego sum sedens*, el cuprinzând atât sensul existenței, prin subînțelegerea lui *esse*, cât și sensul participiilor și adjectivelor prin care verbul predicativ se actualizează.

Intenția celor doi autori era să se ridice de la faptele de limbă particulare la cele de maximă generalitate, asică la *universaliile lingvistice*, urmând astfel o tendință a epocii, în care se preconiza elaborarea chiar a unei limbi universale, unul dintre exponenții de marcă ai acestei idei fiind filozoful ***René Descartes*** (1596-1650) (Frâncu 1998: 98-103).

Regăsim această idee ceva mai târziu la ***Gottfried Wilhelm Leibniz*** (1646-1716). Și el era preocupat de posibilitatea unui sistem universal de comunicare, un fel de *characteristica universalis*, având la bază o simbolistică logică universală, de tipul celor din matematică. În această construcție, categoriile limbii sunt văzute ca posibilități universale, între ele încadrându-se și *categoria timpului*, cu precizarea că ea nu trebuie legată exclusiv de verb, căci această caracteristică este proprie și substantivului, și adjectivului, și adverbului. Leibniz și-a expus principiile limbii universale în lucrarea de tinerețe, *Dissertatio de artae combinatoria* (1666). Filozoful german a emis și ipoteze privind genealogia limbilor, în lucrarea *Brevis disignatio meditationum de originibus gentium ductis potissimum ex indicio linguarum*, Berlin, 1710, prefigugurând, într-o oarecare măsură, metoda comparativ-istorică. El se pronunță împotriva tezei dominante în epocă în care se susținea că *limba mamă* a diferitelor limbi existente ar fi *ebraica*. Din punctul lui de vedere, a existat primordial o ipotetică ***limbă adamică***, din care s-au desprins două grupuri de limbi: un ***grup semitic*** și un ***grup iafetic***. Acesta din urmă s-a divizat în ***grupul celtic***, incluzând greaca, latina,

germana și slava, și ***grupul scitic***, cuprinzând fineza, turca și mongola. (Frâncu 1998: 103-104, 108).

Dintr-o altă perspectivă s-a preocupat de problemele limbii și ***Étienne Bonnot de Condillac*** (1715-1780), reprezentant de seamă al iluminismului francez, în lucrarea *Essai sur l'origine des connaissances humaines* (1756). El stabilește o sumă de operații în cadrul procesului de cunoaștere, între care și *amintirea*, care este funcția de bază a limbii, căci aici apar semnele lingvistice. Acestea sunt de trei feluri: *accidentale, naturale*, ca produse ale efectului, și *instituționale*, prin legarea lor arbitrară de idei. În capitolul *Le Génie de la langue* din amintita lucrare, Condillac susține că geniul unei limbi derivă din particularitățile ei, căci aici rezidă modul de a gândi și a privi realitatea, adică spiritul poporului respectiv. Pe de altă parte, filozoful francez distinge două funcții ale limbajului: una *cognitivă, analitică*, care se bazează pe rațiune, și una *expresiv-emotivă*, ce reflectă sensibilitatea vorbitorului, redată prin imagini figurate. (Frâncu 1998: 114-116). Această concepție a limbii ca expresie a psihologiei popoarelor devine dominantă în epocă, ea devenind obiect de studiu mai ales în spațiul germanic. O întâlnim la ***Johann Gottfried von Herder***)1744-1803), în special în lucrarea *Über den Ursprung der Sprache* (1772), premiată de Academia din Berlin, în care pune pe planul doi sistemul logic al limbii în raport cu funcția sa naturală de a reflecta spiritul unui popor, materializată în ceea ce mai târziu Wilhelm von Humboldt o va numi *innere Sprachform*. (Frâncu 1998: 119)

Mai apropiat de lingvistică este englezul ***James Harris*** (1709-1780), a cărui operă, *Hermes or a philosophical inquiry cencerning Language and universal Grammar*, Londra, 1751, a avut un mare ecou în epocă, în special printre învățații englezi și germani. Deși, în linii mari, orientarea lui în ce privește gramatica limbilor este de sorginte aristotelică, el este atras mai mult de concepția lui Leibniz, conform căreia limba se orientează spre noțiunile generale sau universale și numai în plan secund spre lucrurile individuale, din acestea provenind și diferențele dintre limbi, adică acel *genius linguarum*. El propune un model, pe baze semantice, de gramatică

generală, pe baza unor trăsături comune ale limbilor luate în considerare, limbi care vor fi supuse și unei analize empirice spre a se putea pune în evidență trăsăturile lor caracteristice. Aceste limbi sunt latina, engleza, greaca și un grup de *limbi orientale*. Între caracterisiticile luate în discuție se află și verbul, subsumat însă „funcției" sale temporale și unei alteia, mai generale, cea „atributivă". În concepția lui, *word-class* sau *partes orationis* se împarte în *principals* și *accessories*. Primele sunt de două feluri: *substantives* și *atributives*. Și aici apar două diviziuni: *of substantives expressing* la *substantives*, respectiv *of atributives* la *atributives* (cu trimitere la adverb). Cuvintele din prima clasă (of substantives expressing) dezvoltă două „funcții": *atributs* (pentru adjective și participii) și *time* (pentru verb). Concepția lui a fost respinsă însă de germanul G. M. Roth. (Frâncu 1998: 125-126)

Un reprezentant important al gramaticii generale (și raționale) este, în epocă, ***Johann Werner Meiner*** (1723-1789), pe care E. Coșeriu îl consideră, alături de James Harris pentru Anglia, „der grösste allgemeine Grammatiker im Deutschland im 18. Jahrhundert" (op. cit., p.150). El consideră că există două tipuri de gramatică: una *armonică*, adică *die harmonische Sprachlehre*, și alta *filozofică*, adică *die philosophische Sprachlehre*. Gramatica *armonică* realizează o comparație pornind de la o limbă dată, pe care o raportează la altele, spre a stabili elementele comune, fără însă a da o explicație a lor. Gramatica *filiosofică* stabilește și ea concordanțe, dar pornind de la gândirea umană luată în unitatea ei generală. Deci același scop, dar urmat pe căi diferite. Totuși, în primul caz se ajunge doar la constatări, în timp ce în al doilea caz se ajunge la principii și, mai mult, la explicarea lor. El vorbește de o gramatică generală, imaginată *a priori*, care trebuie să aibă la bază două postulate: *unicitatea gândirii umane* și *uniformitatea originară a limbii* (Einerleiheit des Originals der Sprache). Rezultă de aici că toate limbile nu sunt altceva decât copii rezultate din această construcție primară, la baza căreia stă gândirea umană. Nu toate limbile sunt copii fidele ale originalului și aceasta se manifestă prin fenomenul de redundanță, prin lipsa formelor de exprimare a unor categorii gramaticale, cum ar

fi timpul sau spațiul, ori prin vicierea paralelismului logico-gramatical. Consecința firească a acestei teorii a fost ideea că limbile moderne nu sunt altceva decât degradări ale acelei limbi perfecte din perioada preistorică. (Frâncu 1998: 128-129)

Gramatica de la Port Royal a generat, în Franța, o adevărată tradiție a gramaticii raționale, implicând așa-numitele *universalii lingvistice*. Între gramaticienii care au ilustrat această tradiție se evidențiază, ca valoare, ***César Chesneau Du Marsais*** (1676-1756). Ideile lui sunt foarte apropiate de cele ale lui Meisner. El distinge două feluri de gramatică: una ca știință, alta ca artă (în sensul etimologic al cuvântului). Primul tip de gramatică este anterior limbilor și conține un set de principii de valoare universală. Al doilea tip este posterior limbilor, căci reprezintă o descriere a lor. Ca și alți lingviști raționaliști, Du Marsais consideră că gândirea este preexistentă și independentă de limbaj, dar că acesta o structurează, facilitându-i exteriorizarea. Tezele lui sunt cuprinse în lucrarea *Véritable principes de la Grammaire ou Nouvelle Grammaire raisonnée pour apprendre la langue latine* (1729). Alături de Du Marsais, lucrările de istorie a lingvisticii îl menționează și pe ***Nicolas Beauzée*** (1717-1789), care a alcătuit o *Grammaire générale ou Exposition raisonnée des Éléments nécessaires du Langage, pour servir de fondement à l'étude des toutes les langues*, 2 vol. (1767). El admite că limbi ca ebraica, siriana, greaca, latina, franceza, italiana, spaniola, basca, irlandeza, engleza, germana, suedeza, chineza, pe care le-a studiat, prezintă evidente particularități, dar crede că în spatele lor se află sistemul principiilor generale provenite din logica naturală. Este de subliniat că analizele lui logiciste îl determină să reconsidere și să reformuleze unele părți de vorbire, în special ale cazurilor și ale timpurilor verbale. Se poate spune că opera lui Beauzée și cea a lui Meiner, în Germania, reprezintă punctul culminant al logicismului în gramatică. (Frâncu 1998: 130-132)

O tendință cu totul contrară celei de pe continent apare în Anglia. Ea este orientată nu spre logică, ci spre etnogeneza și filogeneza limbilor, din perspectivă analitică și istorică. S-a ilustrat, în acest sens, ***James Burnett Lord Monboddo*** (1714-1791),

îndeosebi prin opera sa, în șase volume, *Of the Origin and Progress of Language*, apărută la Edinburg între 1773 și 1792. În analizele sale, el recurge la limbile semitice, dar și la *sanscrită* și la unele limbi amerindiene. În ce privește sanscrita, în 1786 are loc un eveniment care va influența benefic cercetările comparative ale limbilor. În acel an, ***William Jones*** (1746-1794) prezenta la *Asiatic Society* din Calcutta o comunicare în care punea în evidență o serie de concordanțe între sanscrită, greacă, latină, gotică, celtică și persană, postulând ipoteza existenței unei limbi comune indo-europene. Comunicarea va fi publicată însă abia peste doi ani, în 1788, „Assiatic Researches”, vol. I. Revenind la Monboddo, el constată anumite înrudiri primare între limbi ca celtica, greaca, latina, limbile germanice, vechea persană, intuind astfel familia de limbi europene, și între ebraică, siriană, chaldeiană și arabă, „configurând” familia de limbi semitice. Din punctul lui de vedere, toate aceste limbi au la bază o „protolimbă”, o *limbă-mamă*, care nu era alta decât sanscrita, pe care el o situează în vechiul Egipt, adusă apoi de egipteni în India (Simenschy/Ivănescu 1981: 32). Un alt englez, ***John Horne Tooke*** (1736-1812), prin cele două opere ale sale, *Letter to Mr. Dunning* (1778) și *The Diversions of Purely*, 2 vol. (1786 și 1805), ajunge să dea o lovitură decisivă gramaticii generale și logiciste, scoțând studiul limbii din traiectoria ei dependentă de filozofie, speculativă și bazată pe rațiuni aprioriceb, și orientându-l spre o cercetare empirică, susținută de etimologie. El respinge, ca atare, concepția că structura limbii este determinată de structura gândirii, de unde foarte răspânditul paralelism între logică și gramatică. Pe de altă parte, într-o analiză empirică, el constată că, de exemplu, verbul latinesc *ibo*, care formal este constituit din trei grafeme corespunzând la trei „foneme”, conține, de fapt, trei cuvinte: *i*, care este rădăcina verbului, *b*, a doua rădăcină a verbului, provenită din verbul *volo*, și *o*, din pronumele *ego* „eu”. Prin aceasta, Tooke demonstra că desinențele nu au avut întotdeauna un caracter abstarct, ci că au fost, originar, cuvinte independente. Este o teză care va influența profund, în secolul al XIX-lea, lingvistica comparativ-istorică. De altfel, Tooke este considerat un precursor al gramaticii

istorice engleze și al gramaticii comparate a limbilor germanice. (Frâncu 1998: 133-135; 135-140). În ansamblu, „Lucrările lui Herder, Monboddo, Horne Tooke și, în special recenzia-studiu a lui Kraus [***Christian Jakob Kraus*** (1753-1807) „a fost personalitatea cea mai importantă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea care a pregătit apariția lingvisticii comparate și a metodei sale specifice, metoda comparativ-istorică”] asupra lucrării lui Pallas [*Linguarum totius orbis vocabularia comparativa*], determină înclinarea balanței spre investigațiile orientate spre date concrete, în defavoarea celor orientate spre teorii sterile, apriorice. Astfel, gramaticile generale care au dominat filozofia limbajului în Franța, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și din tot secolul al XVIII-lea, pierd din ce în ce mai mult teren după 1800, când are loc, așa cum remarcă Foucault: o *„coupure épistémologique”* [...]; când se creează o nouă paradigmă științifică, o nouă matrice disciplinară în știința limbii, desprinsă acum de filozofie” (Frâncu 2005: 118; 120).

Excursul nostru în istoria lingvisticii ne-a relevat o constatare întrucâtva paradoxală: deși în limbi ca greaca veche și sanscrita categoria gramaticală a aspectului era bine reprezentată, gramaticile acestor limbi nu o relevă destul de accentuat încât lucrările de istoria lingvisticii să o înregistreze și să o discute alături de alte categorii ale limbilor analizate. Observația este pertinentă mai cu seamă pentru gramaticile vechi, întrucât pentru cele din evul mediu și din perioadele următoare ea își pierde din importanță datorită subordonării gramaticii de către filozofie, în general, și de către logică, în special. Obsesia acelor gramatici era să găsească universaliile lingvistice, pe baza cărora să construiască gramatica generală, bazată pe structurile gândirii și mai puțin sau aproape deloc pe cele ale limbajului în sine. Pe de altă parte, ignorarea acestei categorii gramaticale rezidă și în faptul că limbile romanice și germanice, cu excepția englezei, care au constituit perimetrul în care au apărut și s-au dezvoltat teoriile privind gramatica universală, nu ilustrau aspectul verbal prin morfeme specifice, ceea ce a dus, firesc, la ignorarea lui. O schimbare de abordare a structurilor lingvistice se constată abia pe la

începutul secolului al XIX-lea, când se și conturează, de altfel, principiile lingvisticii comparativ-istorice.

Bibliografie:

Al. George 1976 — Sergiu Al. George, *Limbă și gândire în cultura indiană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.

Frâncu 1998 — Constantin Frâncu, *Evoluția reflecțiilor privind limbajul din Antichitate până la Kant*, Casa Editorială „Demiurg”, Iași.

Frâncu 1999 — Comstantin Frâncu, *Curente și teninȝe în lingvistica secolului nostru*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Casa Editorială „Demiurg”, Iași.

Frâncu 2005 — Constantin Frâncu, *Evoluția reflecțiilor privind limbajul din Antichitate până la Saussure*, Casa Editorială „Demiurg”, Iași.

GALR 2005 — *Gramatica limbii române.* Vol. I: *Cuvântul,* vol. al II-lea: *Enunțul*, Editura Academiei Române, București, (coord. Valeria Guțu Romalo).

GBLR 2010 — *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Univers Enciclopecic Gold, București, (coord. Gabriela Pană Dindelegan).

Guillaume 1929 — Gustave Guillaume, *Temps et verbe. Théorie des aspects, des modes et des temps*, Paris.

Iordan 1962 — Iorgu Iordan,*Lingvistica romanică. Evoluție. Curente. Metode*, Editura Academiei Române, București.

Ivănescu 1957 — G., Ivănescu, *Le temps, l'aspect et la durée de l'action dans les langues indoeuropéennes*, în vol. *Mélanges linguistiques*. Publiès à l'occasion du VIIIe Congrès des Linguistes à Oslo, du 5 au 9 août, Editura Academiei Române, București.

Lyons 1995 — John Lyons, *Introducere în lingvistica teoretică*. Traducere de Alexandra Cornilescu și Ioana Ștefănescu, Editura Științifică, București.

Simenschy/Ivănescu 1981 — Th. Simenschy, Gh. Ivănescu, *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, Editura Didactică și Pedagogică, București.

Vaillant 1966 — André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*. Tome III: *Le verbe*, Éditions Klincksieck, Paris.

Wald 1998 — Lucia Wald, *Pagini de teorie și istorie a lingvisticii*, Editura ALL, București.

Wald/Slușanschi 1987 — Lucia Wald, Dan Slușanschi, *Introducere în studiul limbii și culturii indo-europene*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.

THE CATEGORY OF ASPECT IN PRE-COMPARATIST GRAMMARS AND STUDIES

(Abstract)

Key words: *historical linguistics, grammar, verbal aspect*

The author starts from the assertion that in common Indo-European language the verbal aspect was marked with suffixes in relation with time, following, in the respect, the way this reality is reflected in the grammars and works appeared before the constitution of the comparative.-historic linguistics. For this purpose, she resorts to works from the linguistics history and identifies there the fact that the verbal aspect was poorly discussed, if discussed at all, in the pre-comparatist works studied. The explanation may come, on the one hand, from the fact that Romance and Germanic languages (except English) no longer mark the aspect separately in relation with time, and on the other hand from the fact that the grammars of those times were of the logicist type. Hence the elaboration of general, universal grammars with no focus on the particular data of languages.

MORFOLOGIA ÎMPRUMUTURILOR ENGLEZE ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

LAURA PONTA
Colegiul „Csiky Gergely”, Arad

Cuvinte cheie: *limba română, limba engleză, împrumut, morfologie*

Masiva influență engleză, mai exact, engleza americană, începută imediat după 1990, a adus în atenția specialiștilor aceleași probleme cu care s-a confruntat lingvistica românească la începutul secolului al XIX-lea, când s-a produs influența franceză sau latino-romanică, într-o altă accepțiune, definitorie pentru aspectul actual al limbii noastre, mai ales în lexic și sintaxă. Chestiunilor apărute atunci li s-au dedicat numeroase studii, cum a fost cel al lui Gh. Adamescu, *Adaptarea la mediu a neologismelor*, București, 1938, ori cel al lui G. Ivănescu și Liviu Leonte, *Fonetica și morfologia neologismelor de origine latină și romanică*, în „Studii și Cercetări Științifice”. Filologie, Iași, 1956, nr. 2, p. 1-24. Ceva mai puțin studiată a fost influența engleză de pe la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor, care s-a impus, mai cu seamă, în domeniul sportiv. Întreaga problematică vizează, în esență, limba literară, acolo unde se fixează și ortografia, ortoepia și morfologia neologismelor. De regulă însă, adaptările se produc în limba colocvială, de unde, după un interval de timp ce vizează stabilitatea lor, sunt preluate în norma literară.

Această influență engleză de după al Doilea Război Mondial, deși învestită cu calitatea de *lingua franca*, menită a anula barierele comunicaționale, între care și bariera lingvistică, a fost percepută diferit în limbile-țintă, ceea ce a determinat și apariția unor politici lingvistice refractare pătrunderii anglicismelor în limbile respective,

așa cum s-a întâmplat în Franța și în unele țări latino-americane (Radu 2009: cap. III). Mulți lingviști s-au declarat împotriva unor asemenea măsuri restrictive, considerându-le neproductive. În acest sens, Mioara Avram aprecia că „toate măsurile oficiale, legislative constau în interdicții de folosire în public a cuvintelor englezești neaprobate prin anumite liste și în sugestii de înlocuire a unor împrumuturi cu echivalente existente sau create ad-hoc care au eșuat, în fapt. Insuccesul lor rezultă, indirect, din edițiile recente ale dicționarelor franceze de uz curent, care înregistrează numeroase anglicisme, comune și românei, de obicei cu grafia originară și adaptate sau nu ca pronunțare, cu menționarea indicațiilor normative opuse” (Avram 1997: 9). Vorbind despre ceea ce se numește, îndeobște, politica lingvistică, Adriana Stoichițoiu-Ichim consideră că ea trebuie să fie *liberalistă*, când e vorba de norma socială, și *dirijistă*, vizând codificarea pentru norma lingvistică (Stoichițoiu-Ichim 2006: 212). În marea lor majoritate, împrumuturile din engleză sunt cuvinte-termeni fără corespondent în limba română. Sunt, ca atare, cuvinte *necesare*, adică „cuvinte sau unități frazeologice care nu au corespondent românesc sau care prezintă anumite avantaje în raport cu termenul românesc (precizie, brevilocvență, expresivitate, circulație internațională” (Avram 1997: 85).

Ar trebui, după unii specialiști, să existe anumite criterii după care un împrumut din engleză poate fi sau nu numit *anglicism*. În acest sens, Adriana Stoichițoiu-Ichim consideră că termenul *anglicism* nu se mai poate aplica unor cuvinte ca *fan, job, hit, star, stres, șort, top*, deoarece sunt împrumuturi deja asimilate, mai exact, „s-au adaptat sub aspect fonetic, ortografic și morfologic, comportându-se asemănător cuvintelor românești”. Vor fi considerate *anglicisme* doar împrumuturile neadaptate sau în curs de adaptare (Stoichițoiu-Ichim 2001: 83), pe cele neadaptate Florica Dimitrescu numindu-le *xenisme* (Dimitrescu 1997).

Analiza noastră are în vedere o seamă de *termeni* recenți din domeniul financiar și din IT&C. Ei au ieșit, în cea mai mare parte, din sfera lor de specialitate, intrând în limba comună. Este vorba despre o evidentă tendință de „externalizare” a unor termeni specializați din domeniul lor natural înspre limba comună. Fenomenul a

fost denumit „democratizarea cunoașterii” sau „laicizarea științelor”. Se poate vorbi deci despre o terminologie *internă*, a specialiștilor, și de una *externă*, a nespecialiștilor, granița dintre ele devenind tot mai laxă (Bidu-Vrănceanu 2007: 16, 17, 19, 20-25, *idem* 2010: 14-16).

În cadrul cercetării noastre vom avea în vedere recomandările din $DOOM_2$ privitoare la grafemele *w* și *y* și la scrierea cu cratimă sau legat a anglicismelor adaptate sau pe cale de adaptare: „*w* și *y* în poziție finală de cuvânt sunt încă simțite ca străine limbii române, deoarece la cuvintele cu aceste finale articolul și desinențele se leagă prin cratimă”, cum ar fi *show-ul, derby-ul* (p. XXVIII). Sau: „scrierea *fără cratimă* a articolului sau a desinenței la împrumuturile *chiar neadaptate* sub alte aspecte [...], terminate în litere din *alfabetul limbii române pronunțate ca în limba română*”, ca în *boardul, boarduri, clickul clickuri, trendul, trenduri* (p. XLII). Pentru comoditatea exprimării vom folosi termenul *anglicisme*, alături de *împrumuturi din engleză*. Corpusul de cuvinte a fost constituit pe baza excerptelor din revista „Capital” (siglată în continuare *C*).

Majoritatea împrumuturilor înregistrate de noi sunt *substantive*. Ele ridică, de altfel, cele mai multe probleme de încadrare morfologică, ce vizează genul și numărul. Dificultățile provin chiar din engleză, unde genul nu este gramaticalizat, radicalul substantivului identificându-se cu forma de singular. În acest caz, desinența fiind zero, trebuie, pentru stabilirea genului, să se recurgă la opoziția singular-plural. Dacă ne referim la substantivele masculine, ele au, la singular, aproape aceleași caracteristici, sub raport fonetic:

– se termină în *consoană*: *broker, dealer, designer, hacker* etc.

– se termină în *vocală*: *hippy, dandy* etc.

La fel *femininele*:

– se termină în *consoană*: *miss, misstres* [pron. *misiz*] etc.

– se termină în *vocală*: *lady* etc.

Și *neutrele* se încadrează în această schemă:

– se termină în *consoană*: *supermarket*, *browser, hub, laptop* etc.

– se termină în *vocală*: *derby, whisky* etc.

Masculinele și neutrele se mai termină în *semivocală*: masculine: *boy, old-boy* etc.; neutre: *replay, bungalow* etc.

Se constată, așadar, că, în ce privește marcarea „desinențială”, toate cele trei genuri prezintă aceleași caracteristici (mai puțin femininele, care nu se termină în semivocală). Ca atare, criteriul formal are funcționalitate numai prin opoziția singular-plural, căreia i se mai poate adăuga aceea dintre articulat-nonarticulat hotărât (Topală 2006: 428).

Masculinele din corpusul nostru de termeni fac pluralul în *i,* desinența fiind atașată direct la forma de singular; în plus, apar întotdeauna articulate hotărât; atât într-un caz, cât și în celălalt, cratima este deci evitată:

broker: o idee respinsă și de ***brokerii*** din domeniu (*C,* 24 - 30 oct. 2016, p.18);

designer: termen des folosit de către ***designerii*** comercianților (*Ib.*, p.16);

hacker: ***hackerii*** atacă în special IMM-urile (C*,* 31 oct. – 6 nov. 2016, p. 39); în prezent ***hackerii*** oferă utilizatorilor de internet [...] acces la soluții de atac cibernetic (*Ib.*). Am înregistrat, în dreptul acestui cuvânt, și forma de genitiv-dativ plural: Popularitatea telefoanelor mobile și a tabletelor a mutat focusul ***hackerilor*** dinspre PC-uri spre acestea (*Ib.*);

retailer (atât la singular, cât și la plural) : peste această medie, ***retailerul*** are de câștigat (*C*, 24 – 30 oct. 2016, p. 16); ***Retaileri*** și consumatori: factori care pot dicta decizia de cumpărare (*Ib.*); ***retailerii*** electro-IT (*C*, 7 – 13 nov. 2016, p. 19), dar și forma de genitiv-dativ: rețele ale ***retailerilor*** online (*C*, 10 – 16 oct. 2016, p. 8).

Femininele sunt rare și au desinența de plural în *e*, cu atașare direct la forma de singular (deci fără cratimă):

torrent: sunt foarte mulți care descarcă pachete de jocuri pentru Android de pe ***torrente*** și astfel își compromit dispozitivul (*C*, 31 oct. – 6 nov. 2016, p. 39).

Mult mai numeroase sunt *neutrele*. În cazul lor vom opera o compartimentare, după cum sunt ortografiate fără cratimă sau cu cratimă. Vom încadra la neutre și cuvintele pentru care nu avem

atestări decât la singular, în virtutea constatării că inanimatele s-au încadrat la masculine și feminine, în timp ce animatele au ca gen preferat neutrul:

a) Ortografiate fără cratimă:

gadget: Canary Home Security este ***gadgetul*** potrivit (*C*, 7 – 30 nov.

2016, p. 28); Un ***gadget*** care se ocupă exclusiv de calitatea aerului (*Ib.*); ***Gadgeturi*** care te ajută prin casă (*Ib,*);

hipermarket: Black Friday [...] a început să fie organizat [...] de ***hipermarketuri*** (*C*, 7 – 13 nov. 2016, p. 19);

mail: poți plăti pe cineva să trimită un milion de ***mailuri*** de spam (*C*, 31 oct. – 6 nov. 2016, p. 39);

market: aplicațiile sunt descărcate din ***marketul*** oficial (*C*, 31 oct. – 6 nov. 2016, p. 39);

multiplex: În ciuda extinderii tot mai puternice a ***multiplexurilor***, încă mai funcționează cinematografe clasice (*C*, 7-13 nov. 2016, p. 20);

supermarket: o persoană petrece 45 de minute într-un ***supermarket*** (*C*, 24 – 30 oct. 2016, p. 16); Marile rețele de ***supermarketuri*** (*Ib.*, p. 16);

task: persoana trebuie să le dețină [componentele] pentru a putea efectua cu succes ***taskurile*** date (*C*, 24 – 30 oct.. 2016, p. 12);

wakeboarding: ***Wakeboardingul*** este schiul nautic practicat cu ajutorul unei plăci asemănătoare celei de snowboarding (C, 29 aug. – 4 sept. 2016, p. 28);

whiskey / whisky: Barmanii au spus că ***whiskeyul*** de secară este alegerea cea mai frecventă (*C*, 24 – 30 oct. 2016, p. 23); băutura de bază din rețetă este bourbonul sau ***whiskyul*** de secară (*Ib.*).

b) Ortografiate cu cratimă:

boom: au promovat acest produs pe fondul ***boom-ului*** creditării (*C*, 24 – 30 oct. 2016,p. 5);

business: vom aduce noi facilități care să sprijine ***business-ul*** (*C*, 21 – 27 nov. 2016, p. 4); nicăieri ***business-urile*** din presă nu

arată atât de trist ca la noi ; se alocă subvenții de [...] milioane de euro ***business-urilor*** (Ib.*, p. 7);*

feedback: livrarea ***feedback-ului*** (*C*, 5 – 11 sept. 2016, p. 20);

hard disk: O componentă importantă este ***hard disk-ul***; ***hard disk-urile*** clasice (*C*, 5 – 11 sept. 2016, p. 31);

hub: incubatoarele de afaceri și ***hub-urile*** (*C*, 29 aug. – 4 sept. 2016, p. 14);

malware: ***Malware-ul*** pentru mobile și tablete e mai mic decât cel pentru PC (*C*, 31 oct. – 6 nov. 2016, p. 29);

paypass: nu e posibil să achite călătoria cu orice card bancar ***paypass*** (*C*, 17- 23 oct. 2016, p. 10); să facă posibilă plata cu ***baypass-ul*** (*Ib.*);

pin: nu poți plăti fără să introduci ***pin-ul*** (*C,* 17- 23 oct. 2016, p. 10*);*

ransomware: incidente cibernetice cu programe ***ransomware*** (*C*, 31 oct. – 6 nov. 2016, p. 38); Una dintre principalele amenințări IT este ***ransomware-ul*** (*Ib.*);

router: Roboțelul [...] se conectează la ***router-ul*** de acasă (*C*, 7 – 13 nov. 2016, p. 28);

scan(n)er: un cercetător român a inventat un ***scaner*** (sic!). ***Scanerul*** este format intr-o componentă hardware care constă în ***scanner-ul*** de mîini MindSpring [...] aplicația web MindDeck (*C*, 24 30 oct. 2016, p. 12);

showroom: Produsele [...] nu pot fi livrate în ***showroom-urile*** eMAG (*C*, 24 – 30 oct. 2016, p. 14);

site: nișă a clienților care cumpără folosind ***site-urile*** (*C*, 24 – 30 oct. 2016, p. 16);

smartphone: genul de persoană care mai degrabă uită cheile acasă decât ***smartphone-ul*** (*C*, 7 – 13 nov. 2016, p. 28); au plătit cu ajutorul ***unui smartphone*** (*C*, 24 30 oct. 2016, p. 16); cele mai dinamice segmente [...] sunt electrocasnicele și ***smartphone-urile*** (*C*, 26 sept. – 2 oct. 2016, p. 17); În cazul ***smartphone-urilor***... (*Ib.*);

start-up: legislația stufoasă [...] nu lasă ***un start-up*** să crească (*C*, 14 – 20 nov. 2016, p. 19); companiile ***start-up*** (*C*, 7 - 13 nov. 2016, p. 25); variantele de finanțare pe care ***start-up-urile*** le au la dispoziție (*Ib.); oferta de produse de finanțare destinată* **start-up-**

urilor *(*Ib.); dar: o creștere procentuală a ***start-upurilor*** *(C, 29 aug. – 4 sept. 2016, p. 15);*

trend: ***trend-ul*** internațional este de reducere treptată a capacităților de producție (*C*, 14 – 20 nov. 2016, p. 10);

yield: Dacă dobânzile cresc, prețurile încep să scadă și cresc ***yeld-urile*** (*C*, 21 -27 nov. 2016, p. 23).

c) Ortografiate alternativ, cu cratimă și fără cratimă:

job: aveam ***un job*** din care câștigam binișor (*C*, 24 – 30 oct. 2016, p. 5); Folosirea targetată a instrumentelor de evaluare [...] trebuie făcută [...] ținând cont de domeniul de activitate al ***jobului*** (*Ib.*); majoritatea ***job-urilor*** presupun muncă în echipă (*Ib.);*

laptop: te conectezi cu ***laptopul*** la o rețea publică (*C*, 31 oct. – 6 nov. 2016, p. 39); echipamentele de rețelistică și ***laptop-urile*** (*C*, 24 – 30 oct. 2016, p. 14);

training: ***trainingul*** angajaților (*C*, 26 sept. - 2 oct. 2016, p. 16); ***training-ul*** în sine ar trebui să fie foarte aplicat (*C*, 5 – 11 sept. 2016, p. 20); Ce înseamnă un buget dedicat ***training-ului***? ((*Ib.*); oamenii doresc să participle la ***training-uri*** (*Ib.*); Pierdere de timp. Așa descriu cei mai mulți angajați români ***trainingurile*** (*Ib.*).

La aceste exemplificări de sub c) pot fi adăugate și situațiile de la *sca(n)er* și de la *start-up*. De asemenea, apar sintagme care se articulează hotărât prin cratimă:

online banking: aproape unul din trei clienți […] utilizează ***online banking-ul*** (*C*, 7 – 13 nov. 2016, p. 27).

După substantiv, ca număr, se plasează *adjectivul*, folosit ca atare sau cu valoare adverbială. Întrucât în limba engleză adjectivul nu se acordă cu elementul regent, forma lui rămâne neschimbată, situație care s-a perpetuat și la împrumuturile din limba română:

antiglare: laptopul [...] să fie ***antiglare*** pentru a putea vedea ceva atunci când lumina soarelui va bătea direct în el (*C*, 5 – 11 sept. 2016, p. 31);

cash: banii ***cash*** se achită de regulă ***cash***; este nevoie de bani ***cash***; Utilizarea plăților ***cash*** se va reduce (*C*, 5 - 11 sept. 2016, p. 26); există spații pentru servicii ***cash*** (*C*, 14 – 20 nov. 2016, p. 23);

eco-friendly adv.: va reuși România să transporte în ***„eco-friendly”*** [...] transportul public [...]? (*C*, 7 – 13 nov. 2016, p. 6);

offshore: diminuarea rezervelor ***onshore*** se va compensa cu creșterea celor ***offshore*** (*C*, 14 – 20 nov. 2016, p. 10);

online: magazinele ***online***; Black Friday [...] va avea loc și ***online*** (*C*, 7 – 13 nov. 2016, p. 19); Magazinele ***online*** încep să livreze în timp record (*C*, 24 – 30 oct. 2016, p. 14); rețele ale retailerilor ***online*** (*C*, 10 – 16 oct. 2016, p. 20);

onshore v. *offshore*;

smart: ușile ***smart*** pot fi descuiate de persoane neautorizate (*C*, 31 oct. – 6 nov. 2016, p. 39);

start-up (v. *supra*);

surround: sistemul de radio ***surround*** (*C*, 7 – 13 nov. 2016, p. 28);

wireless: rețelele ***wireless*** sunt foarte ușor de interceptat (*C*, 31 oct. – 6 nov. 2016, p. 39).

Totuși, adjectivele participiale realizează acordul:

focusat (de la *focusa*): Rămânem ***focusați*** pe experiența din magazine (*C*, 26 sept. – 2 oct. 2016, p. 16);

targetat (de la *targeta*): Folosirea ***targetată*** a instrumentelor de evaluare (*C*, 24 – 30 oct. 2016, p. 12).

În legătură cu invariabilitatea adjectivelor împrumutate din engleză, Adriana Stoichițoiu-Ichim atrăgea atenția că „Avalanșa de împrumuturi din engleză poate avea drept consecință o *„subminare” a caracterului flexionar* al limbii române prin (1) creșterea numărului adjectivelor invariabile și (2) ștergerea granițelor dintre părțile de vorbire” (Stoichițoiu-Ichim 2007: 101).

Verbul este puțin reprezentativ în corpusul nostru de cuvinte:

marketa: Platforma cuprinde absolut tot [...]. Noi o ***marketăm*** către marii jucători (*C*, 26 oct. – 1 nov. 2o15, p. 32);

updata: Tehnologia [...] te obligă ***să fii updatat*** cu tot ce apare (*C*, 5 – 11 sept. 2016, p. 15).

Cu toate acestea, în limbajul uzual circulă o serie de verbe adaptate unor forme de conjugare ale limbii române. Unele dintre ele vor fi acceptate, cu timpul, de norma literară: *boldui, focusa, printa, targeta, șerui* (de la *share*) etc.

Pe de altă parte, foarte multe împrumuturi din engleză și-au păstrat forma și pronunțarea din limba de origine, rămânând *anglicisme*, în sensul celui propus de Adriana Stoichițoiu-Ichim (v. *supra*). De altfel există o tendință destul de puternică din partea specialiștilor de a menține terminologia din anumite domenii la forma din limba engleză, alături de ceea ce Adriana Stoichițoiu-Ichim numește „snobism lingvistic”, manifestat prin tendința de a reveni la „*ortografia etimologică*” (Stoichițoiu-Ichim 2007: 97). În contrapondere cu această tendință se manifestă cea care derivă din „democratizarea informației” (v. *supra*), care favorizează adaptarea neologismelor, inclusiv a anglicismelor, la structura gramaticală a limbii împrumutătoare.

Sigle și abrevieri:

C	„Capital”. Revista oamenilor de afaceri”, București.
$DOOM_2$	Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005.

Bibliografie:

Adamescu 1938	Gh. Adamescu, *Adaptarea la mediu a neologismelor*, București.
Avram 1997	Mioara Avram, *Anglicismele în limba română actuală*, Editura Academiei Române, București.
Bidu-Vrănceanu 2007	Angela Bidu-Vrănceanu, *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*, Editura Universității din București.
Bidu-Vrănceanu 2010	Angela Bidu-Vrănceanu (coord.), *Terminologie și terminologii*, Editura Universității din București.
Dimitrescu 1997	Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente.* Ediția a II-a, Editura Logos, București.
Ivănescu/Leonte 1956	G. Ivănescu, Liviu Leonte, *Fonetica și morfologia neologismelor române de oerigine latină și romanică*, „Studii și Cercetări Științifice”, Filologie, Iași, nr. 2, p. 1-24.
Radu 2009	Voica Radu, *Limba engleză și globalizarea. Realități românești și romanice*, Editurile Mirton și Amphora, Timișoara.

Stoichițoiu-Ichim 2007 Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*, Editura ALL, București.

Stoichițoiu-Ichim 2006 Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Aspecte ale influenței engleze în româna actuală*, Editura Universității din București.

Topală 2006 Dragoș Vlad Topală, *Aspecte morfologice ale anglicismelor din limba română actuală (genul și numărul)*, în *Studii de gramatică și formarea cuvintelor*. In memoriam Mioara Avram, Editura Academiei Române, București, p. 425-433.

THE MORPHOLOGY OF ENGLISH LOANS IN CONTEMPORARY ROMANIAN LANGUAGE

(Abstract)

Key words: *Romanian language, English language, loan-words, morphology*

The paper discusses the modalities of adaptation of recent loan-words from English to the Romanian language, more precisely from American English. It is shown that the Romanian language underwent some time ago, in the second half of the 19th century and the beginning the 20th century, when we witnessed the occurrence of the main modalities of phonetic adaptation and morphological framing of Anglicisms. In this respect, the article focused on the morphology of English language from the economic and IT&C field, thus on term-words. The author identifies the types of adaptation or non-adaptation of these terms to the morphology of Romanian language.

ETNONIMELE ALTERNATIVE ALE ROMÂNILOR *OBSERVAȚII DE SOCIOLOGIE TERMINOLOGICĂ*

LAURENȚIU NISTORESCU
Centrul de Studii Dacoromanistice „Lucus”, Timişoara

Cuvinte-cheie: *etnonime, români, vlahi, olahi/ulaqi, ulichi, context extrafilologic*

Singurul etnonim pe care locuitorii autohtoni din spațiul românesc[1] și l-au asumat, de-a lungul istoriei, ca element identitar a fost cel de ***român, români***, cu trimitere explicită (și foarte frecvent chiar explicitată) la Roma, respectiv, la societatea și modelul de civilizație universală constituită prin și în jurul acesteia. În pofida aparențelor, dobândirea acestui etnonim nu este rezultatul brut al cuceririi teritoriilor traco-geto-dacice de către Imperiul Roman (care nu oferea accesul la cetățenie – deci la identitatea de roman – decât ca beneficiu individual), ci rezultatul unui lung șir de bătălii cultural-politice pe care **toate** populațiile încorporate în „noua ordine globală” a Antichității romane l-au purtat pentru a dobândi egalitatea în drepturi cu elitele acesteia. Victoria finală (sub aspect topo-societar și, deci, identitar) s-a materializat prin Constituția Antoniniană[2] din anul 212, edictată, nu întâmplător, de acea primă dinastie ne-italică a imperiului, Casa Severilor, care a acces la putere prin alianțele politico-militare[3] (dar și economice[4] și, deloc în ultimul

[1] Avem în vedere aici întregul spațiu de sinteză al Romanității Orientale și nu doar pe cel național, daco-român.

[2] Edictul imperial a fost elaborat sub directa coordonare a împărătesei-mamă Iulia Domna, soția fondatorului dinastiei Severiene, Septimius, fiind ratificat de fiul și succesorul acestuia, împăratul Caracalla.

[3] Alianțele Casei Severilor cu elitele provinciale din bazinul Dunării (dar nu numai) nu doar că au contribuit la ridicarea dinastiei și, ca răsplată, generalizarea cetăţe-

rând, spirituale[5]) cu provinciile Romanității Orientale: Dacia, cele două Pannonii, cele două Moesii, Tracia propriu-zisă și Dalmația.

Pentru a fi riguroși, trebuie să precizăm că edictul imperial din anul 212 a generat, prin efectele sale directe, nu un etnonim, ci un politonim: identitatea generalizată de roman – de *civis romanus* – continuând să fixeze, ca și în epocile civilizației romane anterioare Severilor, apartenența individului la setul de reciprocități juridice (drepturi și obligații în primul rând) dintre el și statul/suprastatul construit în jurul Romei. Prin contrast cu constructul politonimic, etnonimul este (își propune să fie) amprenta identitară a unui dat natural, a unui *natus*/din naștere sau *natione*/de neam, în termenii epocii. Nu este în intenția noastră, aici, să analizăm parcursul (complex, deși liniar) al termenului ***roman/român*** de la statutul de politonim la cel de etnonim; ne vom limita, deocamdată, să afirmăm că, la un moment dat, atunci când sensul juridic s-a estompat (mai ales ca urmare a regresului de statalitate[6] pe care l-a cunoscut teritoriul de sinteză a Romanității Orientale), identitatea de roman/român a fost asumată de autohtoni ca moștenire a unei

niei romane, ci au rezistat și după înlăturarea violentă de la putere a Severilor, aceasta fiind una dintre principalele explicații ale declanșării anarhiei militare din secolul III.

[4] Pentru a ne limita la un singur exemplu: precursorul lui Septimius Sever, împăratul Pertinax, a exercitat anterior urcării pe tron demnitatea de procurator financiar al Daciei, deci controlul rezervelor sale de aur.

[5] Casa Severilor este cea dintâi dinastie care contestă – fie discret, precum Iulia Domna, fiică de mare sacerdot al zeului sirian Baal, fie fățiș și provocator pentru elitele tradiționaliste, dar predispus la sincretisme, precum urmașul ei Heliogabalus – sistemul religios tradiționalist roman, axat pe cunoscuta Triadă Capitolină. Spațiul Romanității Orientale, caracterizat anterior cuceririi romane de un complex de credințe dominat de sacerdoțiul lui Dionyssos, exersează în acest context o resurecție spirituală, care îl va face deosebit de permeabil la noua religie creștină.

[6] Statalitatea macroregiunii dunărene este zdruncinată întâi în epoca anarhiei militare, apoi reconsolidată în perioada constantiniană, pentru a fi ulterior erodată prin efectele strategiilor prin care centrul imperial de la Constantinopol a gestionat invaziile barbare după dezastrul de la Adrianopol din 378; de o prăbușire efectivă a statalității imperial-romane se poate vorbi însă abia în secolul VII.

romanități idealizate, deci ca un dat[7]. Această asumare nu a fost însă unilaterală, cele două arii de polarizare a romanității de conținut juridic – Italia (iar în sens mai larg, Occidentul gallo-roman) și Bizanțul (Orientul greco-roman) – revendicându-și structural identitatea romanică, în consecința aceleiași Constituții Antoniniene, inclusiv prin titulatura oficială ***Romania***. Concurența naturală care se declanșează între aceste două modele identitare – o *romanitate de drept* și o *romanitate de fapt*[8] – accentuează o dată în plus caracterul de dat natural (moștenit) al identității romane a unor comunități care se trezesc în situația de a fi excluse (prin mecanisme deopotrivă obiective și subiective) de la viața socială a Romaniei de Constantinopol. Pe această linie de front dintre *romanitatea de drept* și *romanitatea de fapt* își face apariția cea mai importantă – în sensul de cea mai răspândită și cu putere de cvasi-echivalare – clasă de etnonime alternative atribuite românilor: ***vlah, vlahi***.

Apariția etnonimului alternativ *vlah*

Cea mai răspândită convingere privitoare la etimologia termenului ***vlah*** – nu îndrăznim să-i spunem *ipoteză* sau, cu atât mai puțin, *teorie*, datorită precarității eșafodajului său argumentațional, situat la limita dintre speculația preștiințifică și fabulație – afirmă că termenul trebuie pus în legătură cu etnomimul celtic/galic preroman al volcilor[9], respectiv, cu radicalul germanic (reconstituit și nu

---

[7] Momentul poate fi localizat cronologic cu suficientă precizie în secolul IV, atunci când Auxentius de Durostorum (nota bene! unul din cărturarii reprezentativi ai acestei Romanități Orientale de la Dunăre) consemnează în scris termenul de *Romania* cu sensul explicit de teritoriu locuit de romani: *cum suo populo* ***in solo Romaniae*** *absque illis…* (Popa-Lisseanu 2007, pg. 124)

[8] Formulele sunt riguros adecvate, întrucât Imperiul Bizantin își revendică statutul de Noua Romă, dar abandonează rapid cultura latină, regrecizându-se, în vreme ce Romanitatea Orientală (ca și cea italică, de altfel) pierd pârghiile statal-juridice, dar le prezervă și dezvoltă pe cele culturale.

[9] ***Volcae*** la Strabon (*Geografia* 4, 1, 12) și Prolemeu, dar și la Caesar (*De Bello Gallico* 6, 24). O mică facțiune a acestei populații, componentă a tectosagilor, a fost antrenată în marea migrație răsăriteană a galilor din secolul IV î.Hr., însă a dispărut cu cel puțin un secol înainte de expansiunea romană în bazinul Dunării,

atestat!) *Walh(os)*[10]. Lăsăm la o parte faptul că între momentul afirmării istorice a acestui neam antic din vecinătatea Pirineilor și intrarea în scenă a etnonimului ***vlah*** - adică, mai exact, a conștientizării unei noi identități etno-culturale în marea masă a Romanității Orientale - există distanțe uriașe atât în plan geografic, cât și cronologic (suficient să subliniem că la debutul procesului de romanizare din arealul Romanității Orientale, volcii erau demult uitați în bazinul dunărean[11]); nu putem însă trece peste caracterul pueril al derivării din același etimon a etnonimelor vlahilor și velșilor[12], știut fiind că primul termen se aplică **exclusiv** populațiilor romanice cu substrat traco-daco-ilir, în vreme ce al doilea indică o populație neromanică. Încă și mai mult ne împiedică să luăm în serios o asemenea aserțiune, care invocă (și se bazează pe) faptul nedovedit și nedovedibil că termenul vlah ar fi fost construit înăuntrul complexului cultural lingvistic germanic, de unde s-ar fi difuzat ulterior spre răsăritul continentului (spre arealurile bizantino-slave și vecinătățile lor), când, deopotrivă, analiza cronologică a atestărilor acestui termen și a contextului logic-istoric și motivațional indică o circulație în sens invers. Nu vom zăbovi mai mult în critica acestei supoziții, întrucât avem la dispoziție date factuale ferme care ne obligă să afirmăm că **etnonimul alternativ *vlah* este o creație terminologică a Imperiului Roman de Răsărit**. Cel mai important pachet de astfel de date este legat de faptul că, în primul interval de

---

iar gruparea principală volcă din sud-vestul Galliei a fost latinizată și integrată în ansamblul gallo-roman pe parcursul secolelor I î.Hr.-II d.Hr.

[10] Babeu 2010, pg. 53

[11] De-a lungul mileniului scurs între ”momentul volc”, oricât de precar a fost acesta, și emergența termenului *vlah*, macroregiunea Dunării a traversat procese atât de ample de reconfigurare culturală, implicit și lingvistic-terminologică (procesul de romanizare fiind doar cel mai însemnat dintre ele), încât pur și simplu nu lasă loc pentru astfel de supoziții.

[12] Evocăm această convingere doar pentru gradul ei de notorietate, grad favorizat de o circulație amplificată de preluarea necritică a unor supoziții formulate de autori (precum Gaston Paris sau Wilhelm Thomaschek) pentru care problematica etimologiei acestui antroponim a constituit o preocupare periferică și nicidecum un studiu de caz pentru care să depună efortul formulării unui eșafodaj argumentațional corespunzător.

detectare a circulației acestui termen, inclusiv prin atestări scrise, el poate fi întâlnit exclusiv în arealul balcano-anatolian: iar această realitate trebuie să conteze cu atât mai mult, cu cât vorbim de o durată foarte lungă de timp, de circa o jumătate de mileniu: secolele V-X.

Există un consens tacit asupra faptului că cele mai vechi atestări ale termenului ***vlah*** sunt în relație cu Palatul Vlaherne/Blacherne[13] din Constantinopol și cu cartierul omonim dezvoltat în vecinătatea acestuia[14], lângă Zidul lui Anastasios. Se știe, Palatul Vlacherne a fost edificat în preajma anului 500, dacă nu chiar cu una, două generații mai devreme, într-o epocă în care factorul romano-traco-ilir (deci tocmai acea realitate etno-demografică ce va fi desemnată ulterior prin vocabula ***vlah, vlahi***) era la apogeul rolului său politic, cultural și ecleziastic în viața Imperiului Roman de Răsărit, concurând cu succes factorul romano-elenistic și pe cel romano-anatolian. Dacă se poate obiecta, cu just temei, că nu avem o dovadă directă a faptului că reședința imperială a purtat de la început această denumire (ea putnd, la fel de bine, să fie un supranume oficializat ulterior), nu există însă nici un dubiu că, la data construirii palatului, termenul ***vlah*** – Vlaherne, așa cum a arătat încă de acum un secol I. Gherghel[15], este un cuvânt compus, semnificând „descendentul/vlăstarul vlah” – era deja format și asociat populației traco-daco-romanice din bazinul Dunării. De altfel, acest lucru este explicit certificat de mai multe texte bizantine, care se fac ecoul unei legende

---

[13] Pentru a simplifica expunerea, aici și în continuare vom favoriza transcrierea cu V, reținând însă în subsidiar faptul că ezitarea între sunetele V și B din sistemele fonetice bizantino-slave a afectat și termenul pe care-l analizăm.

[14] Poziția geografică a palatului și cartierului nu este lipsită de semnificații: acestea se aflau în periferia nord-vestică a capitalei imperiale, marcând ieșirea din oraș spre Tracia și, implicit, spre Romanitatea Orientală (dunăreană). În plus, una din sălile principale de conferință ale Palatului Vlacherne purta denumirea de Dunărea/τρικλινοσ δανουβιοσ (Kazhdan 1991, pg. 293, cf. Constantin Porfirogenetul, *De Ceremoniis*)

[15] Gherghel 1920, pg. 4 și urm., cf. Henricus Stephanus, Thesaurus Graecae Linguae, Paris 1835, III, pg. 2049: în greaca clasică și romeică (fapt certificat și de consemnarea Lexiconului Suidas, document din secolul X), ερνοσ are sensul de vlăstar, atât în sens riguros botanic, cât și în sens larg, metaforic.

menite să expliciteze relația dintre denumirea (oficială!) a palatului imperial din Constantinopol și populația vlahă, într-o epocă (este vorba de secolele V-X) în care sensul etnonimului pe care-l analizăm dobândise, prin circulație, consacrarea. Legenda în cauză – a cărei corespondență cu istoria factuală nu ne interesează aici[16], mult mai relevant pentru analiza noastră fiind faptul că ea s-a format în epoca de decuplare dramatică a romanității de fapt (strărománii) de romanitatea de drept (romeii), sub presiunea migrațiilor care au afectat bazinul Dunării în Antichitatea târzie – evocă existența unui duce ”scit” (adică din vechea provincie imperială Scitia Minor, Dobrogea de astăzi), numit Vlak/Valak/Vlakernai, cu care ar fi fost căsătorită regina hunilor sabiri[17] Boa/Boares: ducele ar fi căzut într-o bătălie dată în zona în care se va ridica palatul Vlacherne, iar soția sa, regina Boa, s-ar fi strămutat cu supușii ei în imperiu, sub protecția basileilor de Constantinopol. Printre sursele care consemnează legenda – implicit, ceea ce ne interesează aici, derivatul antroponimic al termenului ***vlah*** – se numără Malalas (în secolul V), Theophanes (în secolul IX) și Genesios (în secolul X)[18].

Este, desigur, extrem de probabil (deși nu până la nivelul cvasicertitudinii) ca în această legendă despre ducele ”scit” Vlak să avem de-a face doar cu o etimologie populară; dar chiar și în cazul în care legenda ar putea fi validată într-un fel sau altul, ea n-ar asigura suportul argumentațional pentru stabilirea unei origini a termenului, întrucât explicitarea unui etnonim pe seama unui antroponim nu face decât să eludeze problema conținutului semantic al acestuia. (Este locul să precizăm că, prin demersul de față, nu ne-am propus să

---

[16] Semnalăm totuși faptul că această legendă reține un aspect major al evoluției istorice factuale din macroregiunea dunăreană a primului mileniu: cooperarea dintre populațiile Romanității orientale (cu precădere dintre daco-români) și elitele migratoare.

[17] Reținem, cu titlu de inventar, faptul că etnonimul acestei ramuri a hunilor istorici este conservat, până astăzi, în hidronimia din Valahia/Țara Românească: un afluent important al Argeșului se numește Sabar.

[18] Malalas, *Cronographia* (Ed. Bonn 1831), pg. 430 – în varianta *Vlak* (respectiv, *Boa*); Theophanes Confessor, *Cronographia* (Ed. Boor, Lipsiae 1883), pg. 175 – în varianta *Valak* (respectiv, *Boares*); Gensios, *Basileiai* (Ed. Bonn 1834, t. IV), pg. 85 – în varianta Vlakernai. Toate, citate la Gherghel 1920, pg. 5-7.

formulăm o ipoteză etimologică alternativă, ci doar să atragem atenția asupra unor aspecte ale circulației termenului care pot facilita, eventual, și o abordare etimologică înzestrată cu rigoarea necesară). Nu este însă lipsit de semnificație faptul că legenda în cauză are o putere de persistență excepțională, care obligă – desigur, într-un alt context decât cel dictat de obiectivele demersului nostru – la o analiză mult mai amănunțită. Astfel, legenda este preluată aproape identic de Enea Silvio Piccolomini (nimeni altul decât Papa Pius al II-lea), care notează, pe la 1493[19], că vlahii, despre care ține să precizeze că sunt urmașii amestecului dacilor cu romanii, și-ar trage numele de la un oarecare comandant militar (*dux*, duce) Flaccus – aceeași poveste fiind relatată, în secolul următor, și de Blaise de Vigenère, în a sa „Descriere a regatului Poloniei și a țărilor învecinate". Deloc în ultimul rând, acest Flaccus este identificat cu un comandantul militar roman omonim despre care Publius Ovidius Naso[20] ne asigură că s-a luptat cu geții chiar în Scitia Minor, fiind, așadar, prin toate, un veritabil "duce scit"[21].

Din cele prezentate până aici, reținem așadar faptul că, la jumătatea mileniului I, în spațiul *Romaniei* universale - dar mai cu seamă în cel al Romanității Orientale – se impune în circulație, ca termen alternativ pentru reprezentanții *romanității de fapt* (cei pe care exegeza ultimului veac a consimțit să-i desemneze drept *străromâni*) etnonimul ***vlah/valah***. Contextul extrafilologic care a favorizat generalizarea acestei inovații lingvistice (vorbim de inovație, desigur, doar în ceea ce privește funcția de etnonim) nu este greu de reconstituit. În condițiile competiției dintre Vechea Romă și Noua Romă (Constantinopol), elitele noului centru imperial optează – opțiunea e naturală, având în vedere faptul că vehiculul lingvistic elenistic și tradițiile culturale asociate nu au dispărut niciodată în

---

19 *Liber chronicarum*, online

20 *Epistulae ex Ponto* IV, 9, cf. Popa-Lisseanu 2007, pg. 62

21 Nu putem să nu ne exprimăm mirarea față de ușurința cu care o astfel de pistă (relația *Flaccus – vlah*) este expediată ca lipsită de interes științific, în pofida insistenței cu care izvoarele o menționează și, mai mult, fără o minimă preocupare pentru analiza încărcăturii semantice a antroponimului *Flaccus*, pentru a îmbrățișa explicații lipsite de cel mai elementar suport documentar.

arealul sud-balcanic și vest-anatolian – să regrecizeze societatea și cultura imperială, înstrăinându-se de periferiile central- și nord-balcanice, pe care ajung să le perceapă ca fiind expresia unei alterități concurente și, adeseori, aflate în conflict deschis. Liniile de confruntare, tacită sau fățișă, dintre cele două modele de romanitate ale Orientului european din mileniul I sunt numeroase și de o generalitate cu putere de reconfigurare identitară, fiind suficient să amintim, în plan spiritual, preferința străromânilor pentru ortodoxia niceeană (la acel orizont de timp, identică cu catolicismul) și pentru respingerea monofizitismului (iar mai târziu a iconoclasmului) constantinopolitan, iar în plan politico-militar, confruntarea revoluționară dintre daco-romanii lui Vitalian și trupele imperiale, desfășurată în anii 513-518, din armistițiul căreia s-a înfiripat ultima mare epocă de afirmare a Romanității clasice, cea a lui Iustinian.

Acestea nu sunt, nici pe departe, singurele elemente de context care favorizează consacrarea termenului ***vlah*** ca marcă a recunoașterii/clasificării unui Celălalt apărut dintr-un divorț identitar. Ne limităm să mai aducem în discuție o singură altă dimensiune a problemei. Generalizarea identității politice de roman nu a fost însoțită (nici nu avea cum) de un automatism cultural al acceptării ca echivalente în termeni socio-culturali a populațiilor din vastul imperiu, unele de către altele. Pentru administrația, dar și pentru elitele culturale ale Împărăției, oricât de permisive întru romanizare se dovediseră, neamurile din interiorul frontierelor continuau să fie ceea ce fuseseră înainte de cucerire: daci, geți, traci, illiri, moesi ș.a.m.d. Temeiurile unei astfel de atitudini nu sunt deloc neglijabile - și, ca atare, nu justifică expedierea pe seama unei predilecții a bizantinilor de a arhaiza terminologia specifică geografiei umane: pe de o parte, apărea necesitatea de a trimite, cu ceva mai multă precizie, prin denumire, la una sau alta dintre realitățile provincial-demografice care compuneau macrosocietatea romană, pe de alta, se lua act de faptul că aceste populații, chiar profund romanizate, continuau să manifeste solidarități colective puternice, care le legau de configurațiile identitare istorice.

Difuziunea etnonimului alternativ *vlah*

Dacă, așa cum rezultă din cele expuse mai sus, existența și circulația termenului ***vlah*** în spațiul romanic/bizantin, precum și asocierea univocă cu populațiile romanice de substrat traco-daco-ilir, constituie certitudini pentru secolele V-VIII, la fel de cert este și faptul că nu a fost identificată nici o atestare a sa în afara acestui macroareal cultural-lingvistic. Abia spre sfârșitul intervalului, respectiv, abia din secolul IX, noțiunea începe să circule în spațiile nebizantine de contact nemijlocit cu realitatea Romanității Orientale, răspândindu-se dinspre Romania bizantină pe de o parte spre slavii sudici și occidentali, iar pe de alta spre populațiile stepei eurasiatice, dominată în acel orizont de timp de khazari.

În cazul slavilor sudici și occidentali, putem identifica și unul din canalele privilegiate care a favorizat această circulație: misiunile lui Constantin-Chiril și Methodius, efectuate (nota bene!) deopotrivă în spațiul est-pontic (în lumea khazară) și la slavii moravieni, iar apoi la cei bulgari. Se citează adesea faptul că cel mai vechi document slav în care poate fi întâlnit termenul ***vlah*** este *Vita Methodii*, biografia Sf. Methodius, redactată la sfârșitul secolului IX[22]. Dacă autorul acestui document pare a fi fost nativ slav (moravian), nu la fel stau lucrurile și cu terminologia specială utilizată de acesta, cu care s-a familiarizat ca discipol al fraților Constantin-Chiril și Methodius, originari, se știe, din Thessalonicul bizantin. În vreme ce în Thessalonic realitatea vlahă era o experiență cotidiană, inclusiv pentru epoca formării celor doi apostoli ai slavilor, iar elitele erau îndeajuns de familiarizate atât cu existența Palatului Vlaherne din Constantinopol, cât și cu noțiunile (și complexele culturale, i.e. legendele) asociate acestuia, pentru moravieni nu exista, anterior, misiunii chirilice, nici un context cultural care să favorizeze existența/circulația termenului ***vlah***: populațiile romanice cu care se

[22] Babeu 2010, pg. 54. Datarea în anul 853 trebuie să fie o eroare, dat fiind că acest document a fost redactat de unul dintre discipolii lui Methodius (cel mai probabil, Gorazd) **după** moartea acestuia, survenită în anul 885, la 6 aprilie; fratele său Constantin-Chiril murise în 869, deci tot ulterior anului 853. (Cooper 2003, pg. 49).

aflau în contact, direct sau mediat, nu se denumeau pe ele însele astfel și nu erau percepute de vecini sub o atare identitate (dovadă stând și faptul că nici un document referitor la neamurile supuse ori vecine avarilor ori relatările foarte atente la realitățile etnice din bazinul Dunării Mijlocii din contextul conferințelor organizate de împăratul Ludovic cel Pios la Aachen[23] nu utilizează un astfel de etnonim), iar motivațiile socio-culturale care-i determinaseră pe romei/bizantini (deținătorii romanității de drept) să-i desemneze pe purtătorii romanității de fapt cu această etichetă nu le erau familiare. Situația este mai nuanțată în cazul slavilor bulgari[24], însă aici trebuie să ținem seama de împrejurarea că Țaratul Bulgar se manifestă, inclusiv în dimensiunea sa cultural-comunicațională (și trebuie să amintim că decizia Sinodului de la Preslav din 893 este cea care dă slavonei puterea – deci și mijloacele – unei limbi de cult și cultură[25]), **înăuntrul** fenomenului cultural bizantin, cu o prezență nemijlocită a elementului ***vlah***/străromân.

În schimb, slavii nord-răsăriteni și, deopotrivă, populațiile balto-germanice nu se vor familiariza cu acest termen decât foarte târziu, după anul 1000, în împrejurările în care fenomenologia Cruciadelor îi va aduce în contact nemijlocit cu Bizanțul și, implicit, cu realitatea vlahă. Avem, și pentru această afirmație, dovezile necesare. Astfel, *Geografia Anonimului Bavarez*, document redactat în jurul anului 870[26], populația romanică din bazinul carpato-danubian este desemnată prin termenul ***u(n)lizi***, pe care este obligatoriu să-l asociem celei mai vechi forme sub care acest etnonim intră în bagajul terminologic al rușilor kieveni și celorlalți slavi: ***ulichi***.

---

[23] Komartina 2010, pg. 68-69

[24] Folosim această formulă fără să ignorăm faptul că o sinteză slavo-bulgară se desfășura chiar în acel orizont de timp în fostele teritorii traco-moesice.

[25] Marțian 2006, pg. 78. Vorbind despre mijloacele pe care o limbă trebuie să le aibă pentru a juca rolul de idiom cultic și cultural, avem în vedere în primul rând terminologia specifică domeniilor de manifestare imaterială specifice epocii respective, care, în cazul slavonei, au fost asigurate prin adaptarea terminologiei furnizate de limbile romeică și, în plan secund, latină.

[26] Koncha 2012, pg. 17 și urm., Madgearu 2015, pg. 1. Titulatura proprie a documentului este *Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii.*

Despre originea acestei variante primare - care, să menționăm, este atestată ca atare în Cronica lui Nestor/*Povest vremennyh let* [27], în capitole susceptibile de a fi avut surse mai vechi[28], cert diferite de cele în care este consemnată și varianta ”canonică” ***vlah/voloh*** – ne putem lămuri fără probleme, dacă avem în vedere faptul că toate populațiile stepei ponto-caspice au prelat termenul ***vlah*** (direct de la bizantini[29], cu care s-au învecinat și au comunicat intens atât khazarii, cât și maghiarii timpurii și, respectiv, populațiile turco-mongole) în lecțiunea ***ulaq***. Așa se explică de ce limba maghiară (ai cărui vorbitori au intrat durabil în contact cu realitatea vlahă/romanică încă din etapele de migrație pontică, unde Methodius îi întâlnește în anul 882[30]) și-a fixat formula ***olah***, iar turcofonii și tătarii au glisat spre varianta ***ulak/iflak***.

Bibliografie selectivă:

Babeu 2010	Babeu, Doina, *Despre originea etnonimului valah (vlah)*, în ”Philologica Banatica” nr. 1/2010, Ed. Societatea de Științe Filologice din România – Filiala Timișoara, Ed. Mirton, Timișoara, pg. 53-57
Cooper 2003	Cooper jr., Henry R., Slavic Scriptures – The formation of the Church Slavonic Version of the Holy Bible, Ed. Fairleigh Dickinson Univ. Press. London
Cross-Sherbowitz-Wetzor 1953	Cross, Samuel Hazzard, Sherbowitz-Wetzor, Olgerd P. (trad., ed.), *The Russian Primary Chronicle. Laurentian Text*, Ed. The Mediaeval Academy of America, Cambridge, Massachussets

[27] Utilizăm aici ediția Cross-Sherbowitz-Wetzor 1953

[28] Este un fapt bine stabilit de exegeză că această cronică s-a constituit din comasarea unor fragmente având origini diferite și care au fost copiate la date și de indivizi diferiți.

[29] Fără îndoială, misiunea fraților Constantin-Chiril și Methodius la khazari, din anul 860, efectuată din ordinul împăratului Mihail al III-lea și al patriarhului Photios de Constantinopol, s-a înscris în această logică a contactelor vehiculatoare de terminologie specifică.

[30] Engel et alii 2005, pg. 10

Engel et alii 2005	Engel, Pal, Palosfalvi, Tamas, Ayton, Andrew, *Realm of St. Stephen: A History of Medieval Hungary 895-1526*, Ed. I.B. Tauris, London/New York
Gherghel 1920	Gherghel, I., *Câteva contribuțiuni la cuprinsul noțiunei cuvântul ”vlach”*, Ed. Tipografia Convorbiri Literare, București
Kazhdan 1991	Kazhdan, Al. P. (ed.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed. Oxford University Press, New York/Oxford
Komartina 2010	Komartina, Predrag, *The Slavs of the Mid-Danube basin and the Bulgarian expansion in the first half of the 9th century*, în ”Zbornik Radova Bizantolojkog Instytuta”, nr. XLVII, Ed. Institutul de Studii Bizantine, Belgrad, pg. 55-82
Koncha 2012	Koncha, S., *Bavarian Geographer on Slavic Tribes from Ukraine*, în ”Bulletin Taras Shevchenko National University of Kyiv – Ukrainian Studies”, nr. 16/2012, Ed. Taras Shevchenko National University, Kiev, pg. 16-21
Madgearu 2015	Madgearu, Alexandru, *Vlach military Units in the Byzantine Army*, în Panov, Mitko B. (ed.), ”Samuel State and Byzantium: History, Legend, Tradition, Heritage – Proceedings of the International Symposium Days of Iustinian I, Skopje 18-18 oct. 2014”, Ed. Euro-Balkan University, Skopje, pg. 47-55
Marțian 2006	Marțian, Sorin, *Biserica pe teritoriile fostelor provincii dacice în secolele VII-XI*, Ed. Galaxia Guttenberg, Târgu Lăpuș
Popa-Lisseanu 2007	Popa-Lisseanu, G., *Dacia în autorii antici*, Ed. Vestala, București

Webografie:

Liber chronicarum
https://archive.org/details/chroniconnurembe00sche , 25.10.2016

ALTERNATIVE ETHNONYMS OF ROMANIANS.
REMARKS OF TERMINOLOGICAL SOCIOLOGY

(Abstract)

Key words: *ethnonims, Romanians, Vlachs, Olachs/Ulaks, Ulichians, extraphilological context*

The term **Vlach** is the best known alternative ethnonym for the **Romanians**, the only one who has gained widespread equivalence. A careful analysis of the spread of this ethnonym and its family of words shows that we are dealing with a terminological creation within the Roman-Byzantine society. However, the assumption that this term should be etymologically associated with Celtic ethnonym Volsci is unsustainable, also because the term Volsci disappeared from circulation for at least half a millennium before the emergence of ethno-linguistic reality of the Vlachs.

NATURA ÎN POEZIA ELENEI FARAGO

DINU MOTROC
Şcoala Gimnazială din comuna Unirea, judeţul Dolj

Cuvinte-cheie: *Soarele, Luna, marea, codrul, anotimpurile*

Creaţia poetică a Elenei Farago a cunoscut, în evoluţia sa, mai multe traiectorii, una dintre acestea fiind cea care include versuri dedicate naturii.

În urma unei sumare analize, se poate uşor constata că peisajul natural se împleteşte organic cu frământările care macină sufletul poetei, participând intens la trăirile ei sentimentale. Învestită cu atribute omeneşti, natura întregeşte poezia de dragoste a Elenei Farago, potenţându-i mesajul artistic.

În lirica în care poeta înfăţişează natura întâlnim mai multe motive poetice, dintre care amintim: Soarele, Luna, cerul, amurgul, noaptea, marea, codrul, muntele, primăvara, vara, toamna, iarna.

Zorile, lumina, dimineaţa, Soarele apar în mai multe ipostaze. În poemul *Un pribeag cântă,* din volumul *Şoapte din umbră,* Soarele generează tristeţe, melancolie:

„Dac-ar fi să ştii
Câtă jale mi-i,
Cât oftat îmi dai,
Soare, când răsai,
N-ai mai vrea să-mi spui
Cum în lume nu-i
Ochi, cât de mâhnit,
Să nu-ţi fi zâmbit, -
Grai să nu-ţi fi dat
Slavă de-mpărat ...”.

În poezia *S-a dus şi noaptea asta,* din volumul *Din taina vechilor răspântii,* zorii trezesc grădina din somnul dulce al dimineții, scăldându-şi razele în roua florilor. Poeta îl imploră să lumineze întregul pământ, să aibă un zâmbet dătător de speranță pentru suferinzii care îşi aşteaptă izbăvirea de la ei:

„O, zori albaştri, voi,
Ce deşteptați grădina,
Scăldându-vă lumina
În roua de pe flori, -

Vă pogorâți senini,
Atotluminătorii,
Să aibă muncitorii,
Din toată lumea, spor ...

Zâmbiți alinător
În orişice fereastră,
Că mulți bolnavi şi-adastă
Izbava de la voi ...”

Folosirea personificării face ca potențialul expresiv al versurilor să crească în intensitate, duce la amplificarea valorii poetice a textului.

Lumina se află în centrul atenției şi în versurile următoare:

„I-atâta de tare lumina de azi,
Şi-atâta-i de plină-n grădină,
Că frunzele-n vârful bătrânilor brazi
Par fluturi cu-aripi de lumină.

Oglinzi de diamante cu ape de sori
Îşi clătină sclipătu-n zare, -
Şi-n pale de aur cad razele-n flori
Şi-n fiece rază-i un soare.

Lumină şi fluturi ... lumină şi flori ...
Şi-i iar sărbătoarea-nvierii!...”

O fată bolnavă scrie[1]

Cu o măiestrie artistică rar întâlnită, poeta realizează mirifice imagini de basm, care ne încântă inimile şi ne picură în suflete inegalabila fericire pe care numai primăvara poate să o transmită.

O mare de lumină inundă întreaga natură. Este sfânta şi binefăcătoarea lumină a învierii Mântuitorului.

Personificarea, comparaţia, anafora, epitetul metaforic contribuie substanţial la creşterea valorii poetice a textului prin crearea unor elevate stări sufleteşti.

Într-un fermecător pastel, conceput în stil popular, Elena Farago ne aduce în faţa ochilor un asfinţit de soare. După ce prezintă decorul natural, poeta trece la descrierea propriu-zisă a fenomenului, oferind detalii despre acesta, în sensul că surprinde culoarea arămie pe care o capătă norii în lumina filtrată a razelor de soare:

„Sus pe culmea dealului,
În apusul soarelui,
Tot mai albe-s căile,
Tot mai negre văile. –
Culmea cum se-ntunecă,
De pe ceruri lunecă
Adumbrind pământul
Cum îi poartă vântul.

Nouri de aramă
Dunga de-şi destramă,
În val de rumeni fulgi
Ce se-nşiră-n dungi,
Tot mai rare-n zare
Până cad în mare”.

Pastel[2]

---

[1] Elena Farago, *Şoaptele amurgului,* Craiova, Editura Ramuri, 1920, p. 42-43.
[2] *Idem, Versuri,* Budapesta, Editura Luceafărul, 1906, p. 43-44.

Imaginile poetice de un rafinament deosebit, epitetele, antiteza, anafora conferă textului un farmec aparte.

În lirica Elenei Farago noaptea are mai multe forme de manifestare. Uneori, ea este atât de întunecoasă încât nu poți distinge nici măcar o umbră. Întunericul este atât de apăsător, de stresant, încât îți creează impresia că „n-ar fi noapte ci umbra neființii/S-ar fi întins în preajmă-ți”:

„Pierdut îți pare parcă al ochilor scump dar,
Zadarnică li-i vrerea şi clipătu-n zadar:
O umbră nu poți prinde, mai slabă ori mai vie,
Ci-i una-ntunecimea greoaie şi pustie
De parcă n-ar fi noapte ci umbra neființii
S-ar fi întins în preajmă-ți ... Te-apasă greul minții”.

Noapte[3]

Această noapte este înspăimântătoare, apocaliptică. Ea are un puternic efect paralizant, anihilator.

În volumul *Şoaptele amurgului* noaptea apare în următoarele ipostaze: „nopțile cu lună plină” (*Scrisoare*); „noaptea grea şi neagră”; „în noaptea cea mare/Şi grea de neagră ce era”; „noaptea ceea rea”; „noaptea neagră”; „Duşmana noapte”; „nopți mai negre” (*Poveste pentru Mihnea*).

În volumul *Nu mi-am plecat genunchii* avem două exemple: „în noaptea asta lungă ” (*Scrisoare*); „noaptea temutului potmol” (*Scrisoaree II*).

Motivul astrului ceresc al nopții reprezentat de Lună este întâlnit atât în folclor cât şi în literatura cultă. În folclor, alături de Soare, el generează un motiv mai amplu – Soarele şi Luna. În balada populară *Miorița* creatorul anonim atribuie celor doi aştri, cu ajutorul personificării, calitatea de nuni.

Asemenea înaintaşilor, şi Elena Farago a creat poeme în care identifică numele reginei nopții. Două exemple din volumul *Şoaptele amurgului* sunt edificatoare în acest sens.

---

[3] *Ibidem,* p. 6-7.

„În seara asta luna
E oarbă
Şi tăcută. –
Desprinde-te, biet suflet,
Şi-ncearcă-te să pleci
Pe puntea ce ți-o-ntinde
Un pâlc de raze reci”.
Desprinde-te, biet suflet

Epitetele şi personificările contribuie la crearea unei atmosfere de mister, accentuând suspansul şi blazarea provocate de lipsa oricărei speranțe.

Indiferența lunii, sentimentul de răceală pe care îl transmite prin intermediul razelor sale acționează în mod nefast asupra poetei.

În exemplul următor, luna nu mai este insensibilă față de zbuciumul sufletesc al poetei, ci, dimpotrivă, i-a trimis o rază caldă, prietenoasă, care i-a umplut inima de bucurie şi de speranță:

„În noaptea-n care luna mi-a-ntins
Întâia rază
Spre care n-am tins mâna, ca de-obicei,
S-o prind,
Ci am simțit
Cum brațe lăuntrice-o cuprind
Şi cald mi-o trec prin tâmple,
Şi-n suflet mi-o aşează,
Am adormit zâmbindu-mi
Şi-n vis am plâns ca trează”.
Întâiele raze, I

Şi în acest exemplu întâlnim o personificare a astrului nocturn, cu ajutorul căreia peisajul prinde viață.

Cerul este un alt motiv literar identificat în lirica pe care Elena Farago a închinat-o naturii. Bolta apare atât senină, cât şi acoperită de nori. Iată cum ne este înfățişat cerul în poemul *O sară,* din volumul *Şoapte din umbră:*

„S-a dus să râdă altor zări
Aprinsa cerului lumină,
S-au strâns zorelele-n grădină
Şi creşte umbra pe cărări”.

Epitetul „aprinsa” generează o senzație vizuală care sugerează culoarea roşiatică, arămie a soarelui înainte de a apune. Sosirea nopții este prezentată gradat. După asfințitul soarelui umbrele serii pun stăpânire, din ce în ce mai mult, peste întreaga fire, contururile obiectelor devin tot mai vagi.

În poezia *În grădină*, din acelaşi volum, ne întâmpină un cer senin cum n-a fost niciodată:

„Laşi cântecul, şi iar
Pierdută-n gânduri cazi ...
N-a fost nicicând supt ceruri
Seninul care-i azi”.

Unul dintre cele mai importante motive din lirica închinată naturii este cel al mării. Din vremuri imemoriale, care se pierd în negura veacurilor, marea a generat cele mai complexe manifestări ale ființei umane: grandoare, pace sufletească, visare, tristețe, bucurie, incertitudine, teamă halucinantă, iubire, ură, exaltare, blazare, paroxism etc.

Prin chemarea sa magică, plină de mister şi poezie, marea – liniştită ori învolburată – face inimile să susure, asemeni izvoarelor de munte incendiate de Lună, imnul inefabil al genezei.

La Elena Farago, pastelurile dedicate mării au, inițial, un caracter descriptiv, după care alunecă spre zona reflecțiilor existențiale, a speculațiilor filozofice:

„O gheață-nvolburată, pierdută-n fumul zării ...
Nici şoaptă: mut e basmul sub straiul nesimțirii –
Şi murmurul molatec şi vaetele mării
Au împietrit, surprinse de-o rece toană-a firii.

Priveşti pustiul zării, şi ce străin îți pare
De marea cea albastră cuprinsul care-l măsuri, -
Şi ce străin i-e lumii un suflet care moare
Sub haina nepăsării tânjind atâtea păsuri ...”

Amorțire[4]

Versurile citate oferă un peisaj tipic de iarnă marină. O linişte sepulcrală pluteşte deasupra întinderii nesfârşite de gheață. Gerul năprasnic a anihilat „murmurul molatec şi vaetele mării”. Acest tablou dezolant creează impresia că este desprins dintr-un basm cu zmei transformați în stane de piatră de Făt-Frumos printr-o simplă pocnitură de bici. Cuprinsul pustiu care se pierde la orizont îți pare că este rupt de realitate, că nu are nimic comun cu marea.

Ultimele două versuri ale poeziei ies din sfera descriptivului şi capătă un caracter meditativ, ridică o problemă existențială.

Tropii folosiți de poetă au un aport considerabil în potențarea expresivității şi a valorii stilistice.

Epitetele şi personificările generează senzații vizuale şi auditive deosebit de plastice: „gheața-nvolburată”; „mut e basmul”; „murmurul molatec”; „vaetele mării”; „rece toană”; „marea cea albastră”; „un suflet care moare”; „haina nepăsării”.

Alteori, în cuprinsul aceluiaşi poem, întâlnim o mare calmă, dar şi o mare capricioasă, care ne aduce în fața ochilor imagini de groază, care prevestesc, parcă, un cataclism universal:

„O, când e marea liniştită,
pe țărmu-i nopțile-s poveşti
Şi murmurul duios e şoapta
perechilor îndrăgostite
Ce-au rătăcit în nopți senine
pe luciul mării liniştite ...

Şi-n nopțile când nouri negri
fantastic prin văzduh s-avântă,
Atunci pe-ntreg întinsul mării

---

4 *Ibidem,* p. 30.

fierb clocote ce te-nspăimântă
Şi valurile mari, ce-n hohot
de urlete sfâşietoare
Se sparg de țărm, îți spun povestea
pescarului ce-n valuri moare ...”

La mare[5]

Personificarea, comparația, epitetul şi hiperbola sunt tropii care dau un farmec inegalabil discursului poetic, îmbogățindu-l cu imagini şi senzații surpinzătoare. Marea care deapănă poveşti creează un cadrul familiar, o atmosferă caldă, prietenoasă, plină de gingăşie.

În timpul unui taifun, când este bântuită de stihiile dezlănțuite ale naturii, marea generează scene de coşmar, apocaliptice.

Alte motive întâlnite în lirica închinată naturii, mai puțin frecvente decât cele prezentate până acum, sunt muntele şi codrul, care sunt descrişi ca protectori ai celor mulți şi obidiți, porniți pe asprul drum al pribegiei din cauza „hoardelor duşmane”, care ne cotropeau glia strămoşească sau din cauză că nu puteau să mai îndure crunta exploatare exercitată de ciocoi:

„Şi-apoi de-atunci încoace te-ai oțelit văzând
Câtă durere-n lume, cât plâns şi câtă luptă ...
Ți-aduci şi-acum aminte de prunci cu fața suptă
Şi de femei speriate, îngrămădiți de-a valma
Cu lucruri de-ale casei în timpuri de băjenii,
Când hoardele duşmane goneau spre munți sătenii.
[...]
Şi-ți mai aduci aminte şi de haiduci ... ți-erau
Atât de dragi ...
Din treacăt rupeau câte o frunză,
Şi-aşa cântau de jalnic ... şi te durea că n-ai
Puteri să le poți face vreun rost să se ascunză.
Treceau doinind spre codri pe cai ce păreau zmei”.

Unui stejar[6]

---

[5] *Ibidem,* p. 78.
[6] *Idem, Şoapte din umbră,* Craiova, Editura Ramuri, 1908, p. 7, 9.

Muntele şi codrul se înfrăţesc cu ţăranul care a luat drumul haiduciei, oferindu-i adăpost şi sprijin în lupta sa împotriva duşmanilor.

Pentru mierla închisă într-o colivie, codrul este un prilej de rememorare a vieţii libere pe care a dus-o în mijlocul acestuia. Amintindu-şi de „codrul verde”, ea cântă „înviorată” doina pe care o învăţase acolo, când se bucura de cel mai minunat dar făcut de Dumnezeu – libertatea:

„O-ncepe, iar o lasă, şi cântecul se perde, -
Ea şi-a adus aminte cântând de codrul verde,
Şi toate-acum le uită cum prinde-nviorată
Să-şi zică draga doină în codru învăţată”.

Robie[7]

Motivul primăverii, ca şi al celorlalte anotimpuri, este slab reprezentat în lirica pe care Elena Farago a dedicat-o naturii. Primăvara simbolizează trezirea la viaţă a întregii naturi din letargia în care o cufundase iarna. În grădini asistăm la o explozie de verde şi de flori, natura este un vis de ample simfonii, iar în muguri joacă tainice lumini:

,,Stai singură-n grădină
Şi dragostea ţi-o cânţi,
Şi-atâta ţi-i de bine,
Că parcă te-nspăimânţi...

Laşi cântecul, şi iară
Pierdută-n gânduri cazi...
N-a fost nicicând supt ceruri
Seninul care-i azi.

---

[7] *Idem, Versuri,* Budapesta, Editura Luceafărul, 1906, p. 100.

I-atâta primăvară
În mugurii din tei,
Şi-au înflorit ast-noapte
Atâţia stânjenei..."

În grădină[8]

Peisajul fertilităţii ni se derulează înaintea ochilor prin intermediul lunii mai, mesagerul prin care Dumnezeu ne trimite „Roade-n pomi şi miere-n flori/Pâine-n grâu şi ploaie-n nori". Atmosfera este luminoasă, plină de exuberanţă, stare de spirit creată de prezenţa ciocârliei, care, prin eternul său zbor spre soare, simbolizează aspiraţia spre lumină, spre absolut:

„Lie, lie, ciocârlie,
Nu mai pot de veselie,

Că ne vine iar din rai,
Mult iubita luna Mai.

Şi i-a dat Dumnezeu-sfânt,
Să ne-aducă pe pământ,

Roade-n pomi şi miere-n flori
Pâine-n grâu şi ploaie-n nori.

Făr-de grindini, făr-de mană,
Din Armindeni până-n toamnă".

Luna Mai[9]

Motivul verii este prezent în cea mai mică măsură, comparativ cu celelalte motive ale anotimpurilor. În poemele dedicate de Elena Farago verii, nu este înfăţişată fertilitatea, rodnicia acestui anotimp,

[8] *Idem, Şoapte din umbră*, Craiova, Editura Ramuri, 1908, p. 42-43.
[9] *Idem, Căţeluşul şchiop,* prefaţă de Diana Nedelcea, Craiova, Fundaţia Scrisul Românesc, f.a., p. 66.

ci peisajul dezolant pe care l-a lăsat în urma ei o secetă cumplită. Totul este încremenit, lipsit de viață. Niciun nor nu apără „Însetate-le ogoare" de soarele dogoritor care pârjoleşte totul, fără milă. Nici cea mai mică adiere de vânt nu răcoreşte fruntea ogoarelor. Acestea sunt comparate cu nişte oameni care zac pe patul de suferință în aşteptarea unui sfârşit inevitabil:

„Niciun nor, nici semn de boare,
Parcă n-a plouat de-un veac,-
Stau aşa, de parcă zac,
Însetatele ogoare.

Şi-n grâu rar, cu spic sărac,
Prăpădit de prea mult soare,
Se desfac nepăsătoare
Aşa multe flori de mac!...

Doamne, Doamne... de ce-s oare
Aşa multe flori de mac
Vara asta pe ogoare?..."

Secetă[10]

În lirica pe care Elena Farago a dedicat-o naturii, toamna ocupă un loc privilegiat în comparație cu celelalte anotimpuri. Tragismul toamnei trebuie perceput nu doar din tablourile care descriu direct acest anotimp, ci şi din reverberațiile pe care le îndreaptă spre zbuciumatul univers al ființei umane. Folosind procedeul corespondențelor şi pe cel al contrastelor, poeta analizează, în paralel, peisajul natural şi trăirile sale sufleteşti. Prezentând elemente din natură la începutul sau la finalul unor poeme închinate zeului Eros, Elena Farago potențează caracterul pur descriptiv al acestora. Pastelul-cadru are o implicare directă în frământările care răscolesc sufletul poetei:

---

[10] *Idem, Şoapte din umbră*, Craiova, Editura Ramuri, 1908, p. 81.

„Şi cum în spulber rece de vânt nepăsător
Se stinge tristul vaer al frunzelor ce mor,
Şi pieptul tău se-neacă în tremur de suspin
Şi-durerat ți-i gândul ca-n zilele de chin...
[..]
O, nu-i de vină toamna în jalea ce te-a prins
Şi-i viața ta ce-o clipă din neguri s-a desprins,
Sunt nopțile cu-ntregul lor zbucium de simțiri
Topite-n zile serbezi de plâns şi-nvinuiri,
Şi-n zborul nălucirii treci tu, cum rând pe rând
Te judecai în friguri şi te iertai plângând..."

Toamnă[11]

O atmosferă de basm, ireală, înspăimântă prin imaginea dezolantă pe care o creează noianul de frunze uscate ce acoperă cărările. „Tristul vaer al frunzelor ce mor" amplifică sentimentul de tristețe, de amărăciune care a pus stăpânire pe sufletul poetei. Ea rememorează suferințele pe care le-a îndurat din cauza unei iubiri neîmplinite.

Epitetul, comparația şi personificarea sunt tropi cu ajutorul cărora poeta realizează senzații de o remarcabilă valoare stilistică.

Încheiem prezentarea unora dintre motivele literare folosite de Elena Farago în poezia naturii cu cel al iernii. Acest anotimp este tărâmul albului pur, simbolul unui suflet curat, neîntinat de nimic. El este un țărm al liniştii sufleteşti. Iarna are, în primul rând, conotația de întindere geografică, dar, în afară de aceasta, ea trebuie receptată şi ca spațiu sufletesc:

„Joc de unde împietrit,
Und' ți-e cântul liniştit?-
Joc de valuri înghețat,
Und' ți-e plânsul zbuciumat?-
[..]

[11] *Idem, Versuri,* Budapesta, Editura Luceafărul, 1906, p.113.

Joc de valuri înghețat,
Vei porni de unde-ai stat-
Joc de unde împietrit.
Nici n-ei şti când te-ai topit.-

Dar când gerul trece-odată
Peste-o inimă curată,
N-afli soare să-i dezgheți
Jalea amăgitei vieți!..."

Joc de unde împietrit[12]

Versurile citate fac parte dintr-un pastel-cadru în care, după ce este descris un peisaj din natură, marea pustie, încremenită de înghețul iernii, este prezentată corespondența dintre acesta şi stările sufleteşti ale poetei. Cele două interogații retorice din prima strofă accentuează sentimentul de tristețe ce caracterizează întregul poem. Epitete ca „împietrit", „liniştit", „înghețat", „zbuciumat", „curată", „amăgitei" dau un plus de expresivitate versurilor, mărind potențialul lor stilistic. Nu lipsit de importanță este şi rolul personificărilor, care amplifică, din punct de vedere afectiv, mesajul poetic.

Bibliografie

Farago, Elena, *Versuri,* Budapesta, Editura Luceafărul, 1906.
Farago, Elena, *Şoapte din umbră*, Craiova, Editura Ramuri, 1908.
Farago, Elena, *Din taina vechilor răspântii*, Craiova, Editura Ramuri, 1913.
Farago, Elena, *Şoaptele amurgului,* Craiova, Editura Ramuri, 1920.
Farago, Elena, *Nu mi-am plecat genunchii,* Craiova, Editura Prietenii Ştiinței, 1926.
Farago, Elena, *Cățeluşul şchiop,* prefață de Diana Nedelcea, Craiova, Fundația Scrisul Românesc, f.a.
Grecu, Victor V., *Limba română contemporană*, ediția a II-a, Sibiu, Editura Alma Mater, 2002.
Magheru, Paul, *Spațiul stilistic*, Reşița, Editura Modus, 1993.
Oancea, Ileana, *Lecturi stilistice*, Timişoara, Editura Marineasa, 1999.

[12] *Ibidem*, p. 23-25.

NATURE IN ELENA FARAGO’S POETRY
(Abstract)

Key words: *Sun, Moon, sea, woods, seasons*

The poetic works of Elena Farago have experienced in their evolution several paths one of which including the lyrics dedicated to nature.

After a brief analysis, we can easily find that the landscape is organically mixed with the turmoil in the poet’s soul, participating actively in her sentimental feelings. Invested with human attributes, nature completes Elena Farago’s love poetry empowering the artistic message.

In the lyrics where the poet depicts nature we meet many for literary motifs such as: Sun, Moon, sky, dusk, night, sea, woods, mountains, spring, summer, autumn, winter.

TRAPS OF TEACHING SPECIALISED LANGUAGES

CĂTĂLIN DEHELEAN

Keywords: *traps, teaching, specialised languages*

Introduction

Most academic staff teaching specialised languages are graduates of humanities where they have acquired two basic types of competencies: language competences and literary competencies. (See Figure 1.)

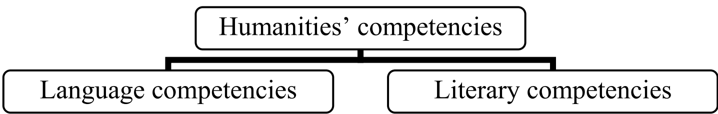

Figure 1: A graphic representation of a basic classification of types of competencies acquired by the graduates of humanities

Their language competencies include: pronunciation, vocabulary, grammar language history, language philosophy as well as many others. (See Figure 2.)

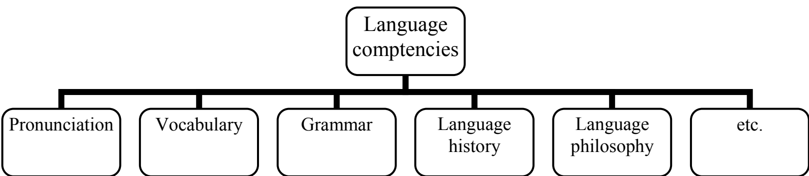

Figure 2: A graphic representation of a basic classification of types of language competencies acquired by the graduates of humanities

Their literary competencies usually revolve around literary criticism and comparative literature. (See Figure 3.)

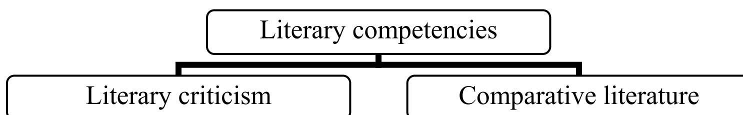

Figure 3: A graphic representation of a basic classification of types of language competencies acquired by the graduates of humanities

The result of this education is, rather unsurprisingly, an art-centred or, conversely, a language-centred perspective of the world, which is, of course, admirable. (See Figure 4.)

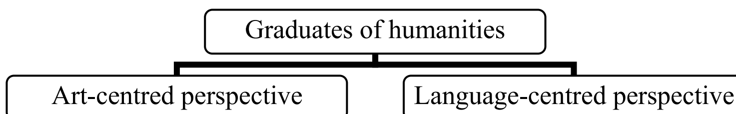

Figure 4: A graphic representation of a basic classification of types of perspectives of the world which graduates of humanities might possess

However, any of these two perspectives, that is either the assessment of the aesthetic value of a text belonging to the belles-lettres, or understanding the rules governing the language may clash with the perspectives of the students, who are, by the very nature of their studies, oriented towards other fields whether they be in sciences or social sciences (See Figure 5.)

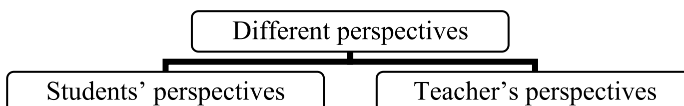

Figure 5: A graphic representation of a basic classification of types of perspectives of the world which the two elements involved in de educational process might possess

The very existence of the two widely different perspectives of the world might lead to a continuous and deep misunderstanding of

the purpose of specialised languages, which is related to the interests of the students who need enable to be self-sufficient in a lingua franca. (See Figure 6.)

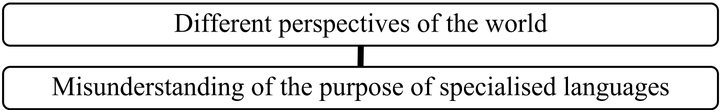

Figure 6: A graphic representation of a possible relationship between different perspectives of the world and misunderstanding the purpose of specialised languages

Once a situation whereby a misunderstanding of the purpose of specialised languages has come about a possible step in the wrong direction may very well be the conception and implementation of rather unique if predictably inefficient methods of teaching. (See Figure 7.)

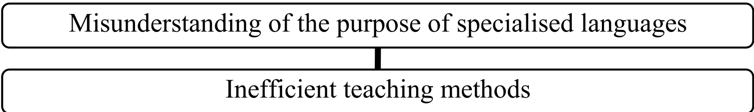

Figure 7: A graphic representation of a possible relationship between misunderstanding the purpose of specialised languages and the conception and implementation of inefficient methods of teaching

Traps

There is, of course, a large and colourful collection of exciting methods for the uninformed teacher of specialised languages to choose from. But experience has shown that there are certain preferences and, thus, classification is possible.

As such, there are certain main methods, like the teaching of non-specialised languages, which are a more widely used than the other secondary methods, such as the teaching of specialised languages, which are not used quite as often by junior academic staff beginning to teach. (See Figure 8.)

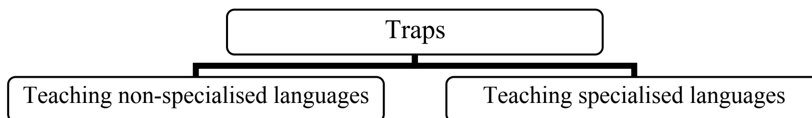

Figure 8: A graphic representation of a possible classification of the traps by junior academic staff teaching specialised languages.

Teaching non-specialised languages

This main type of traps usually has to do with teaching general language materials, which is rather unfortunate, for this choice means falling well short of the ideal goal of teaching specialised languages.(See Figure 9.)

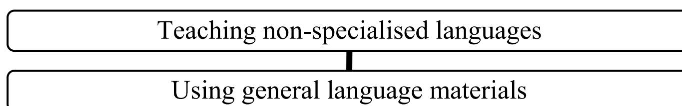

Figure 9: A graphic representation of a possible relationship between teaching non-specialised languages and using general language materials

To explain how and why these traps come to be, one has to understand the mentality behind it, which is taking the path of least resistance. Accordingly the whole process is reduced to a matter of logistics, which involves the acquisition of the most accessible materials. Herein, the term "accessible" has two connotations which underlie the seemingly reasonable motives for this choice. Firstly, these materials usually follow this pattern: theoretical observations on the first page followed by a page of relevant exercises. Secondly these materials are very cheap and readily available in large numbers from at least three sources: libraries, book shops and free websites. (See Figure 10.)

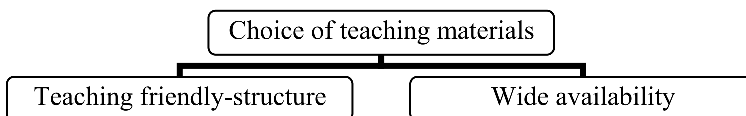

Figure 10: A graphic representation of possible reasons for the choice of teaching materials

In this case, namely teaching non-specialised language, there are usually three methods in common use: focusing exclusively on grammar, conversely, focusing exclusively on non-specialised vocabulary or an admixture of the two, that is focusing on both grammar and non-specialised vocabulary. (See Figure 11.)

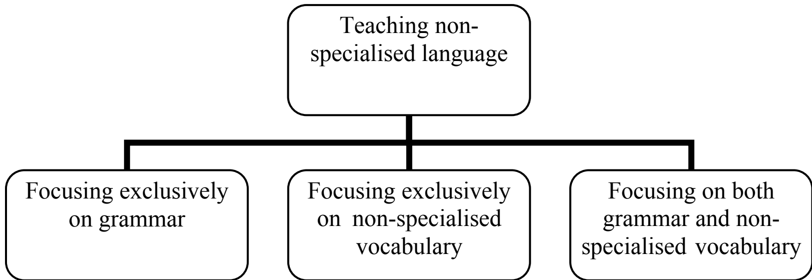

Figure 11: A possible classification of the types of methods used by the academic staff teaching specialised languages

Besides, being completely out of place in the environment of specialised languages these three methods have their own individual limitations which need to be scrutinised.

Focusing exclusively on grammar as a teaching method is problematic twice fold. While theoretical is a primary method of learning the building blocks of a language, it is not enough because it does not provide a context in which the student is bound to use the language. Furthermore, it is labour-intensive, because it is not natural, a fact which becomes painfully evident when compared to the first language acquisition, which undeniably occurred by sheer word-of-mouth. (See Figure 12.)

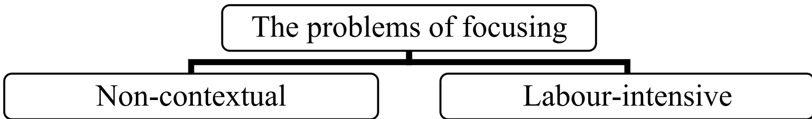

Figure 12: A graphic representation of the possible problems brought about by focusing exclusively on grammar

Focusing exclusively on non-specialised vocabulary seems to have its perks: the students seem to like it, the exercises are easily solved and it seems to yield results quite literally over night. However these arguments can be rebuffed with ease. The students like it because it's closer to the manner of the first language acquisition. Exercises are easier to solve because the context has already been created. The results are not relevant, because one does not possess the competence to produce the proper building blocks of the language. (See Figure 13.)

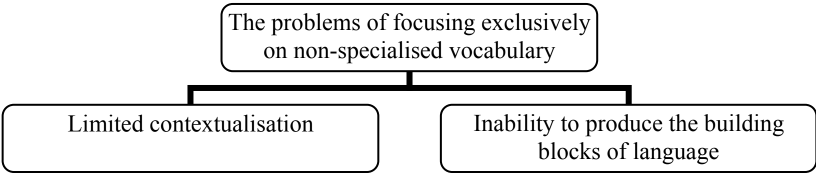

Figure 13: A graphic representation of the possible problems brought about by focusing exclusively on non-specialised language

Focusing on both grammar and non-specialised vocabulary seems to solve many of the problems of the two previous approaches. It is more appealing than focusing exclusively on grammar but not as appealing as focusing exclusively on non-specialised vocabulary; it offers a certain degree of contextualisation and it does focus somewhat on produce the proper building blocks of the language. But the recurrent term is "partial" and that is exactly the problem: its objective is to be limited. And, since the objectives are never 100% met in implementation, the results will be worse. (See Figure 14.)

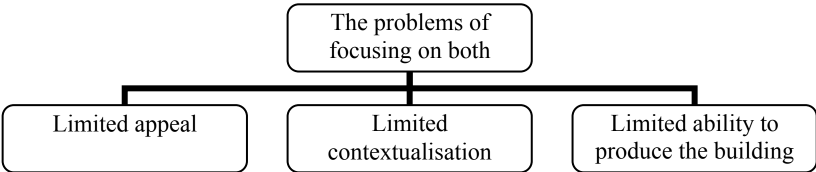

Figure 14: A graphic representation of the possible problems brought about by focusing on both grammar and non-specialised language

Teaching specialised languages

When teaching specialised languages the main trap is focusing exclusively on specialised vocabulary. (See Figure 15.)

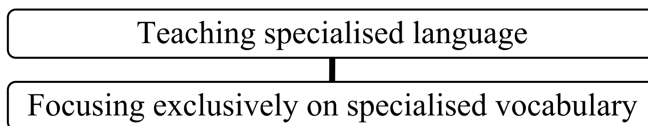

Figure 15: A graphic representation of the relationship between teaching specialised languages and focusing exclusively on specialised vocabulary

At this point it has to be said that focusing exclusively on specialised vocabulary is indeed rarer than the other traps due to a variety of factors, such as the need to invest resources, availability of materials and the willingness to innovate. (See Figure 16.)

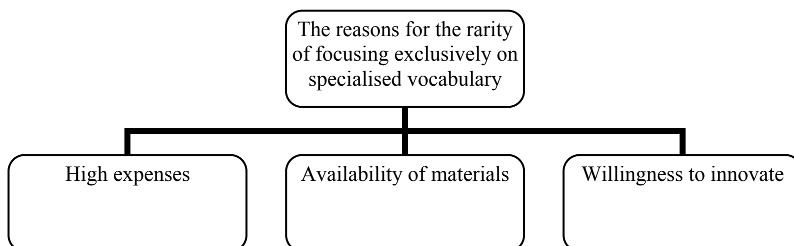

Figure 16: A graphic representation of the possible reasons for the rarity of focusing exclusively on specialised vocabulary

Having said that, its rarity cannot hide the fact that focusing exclusively on specialised vocabulary is a more of a problem than a solution for teaching specialised languages. However, a lexical exercise, regardless how specialised, is not enough to learn a language and be able to use it properly, to wit: focusing exclusively on specialised vocabulary does not built language functionality. Furthermore, this approach is highly empirical, and as such it does not truly help build the ability to research and write proper specialised texts. (See Figure 16.)

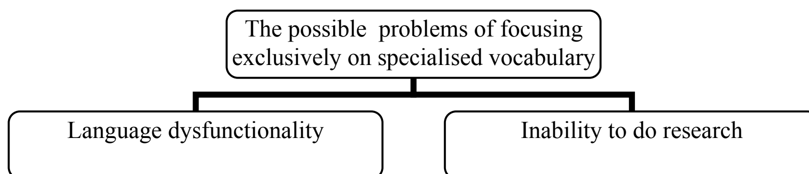

Figure 16: A graphic representation of the possible problems brought about by focusing exclusively on specialised language

Conclusions

Focusing on non-specialised languages because it's accessible or focusing exclusively on specialised vocabulary because it seems like the perfect solution to teaching specialised languages but still making life easy for the students are choices which underlie a few of the problems the inexperienced junior members of the academic staff are confronted with.

This approach shows that the lack of understanding leads to a lack of a proper methodology. Even more worryingly, experimenting with various methods as the main focus of the academic process ensures that an effective methodology will never be developed and implemented.

But this is not the end because there is hope yet. If the junior member of the academic staff is to avoid these traps one will have to leave behind the illusions of artistry and strict theory of the language, communicate with the students and approach teaching without cutting corners.

Bibliography

General Teaching

Gower, R.; Phillips, D.; Walters, S. [2005]. *Teaching Practice: A handbook for teachers in training*. Macmillan Books for Teachers.

Language Teaching

Harmer, J. [2015]. *The Practice of English Language Teaching*. Pearson.

Parrott, M. [2010]. *Grammar for English Language Teachers*. Cambridge UK. Cambridge University Press.

Nuttall, C. [2009]. *Teaching Reading Skills in a Foreign Language*. Macmillan Books for Teachers.

Scrivener, J. [2011]. *Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching*. Macmillan Books for Teachers.

Specialised Language Teaching

Bianchi, F.; Gesuato, S. [2016]. *Pragmatic issues in specialized communicative contexts*. Leiden, The Netherlands. Brill My Book.

Butiurcă, D.; Imre, A.; Druță, I. [2013]. *Specialized Languages and Conceptualization*. Saarbrucken, Germany. Lambert Academic Publishing.

Martín-Monje, Elena; Elorza, I.; García Riaza, B. [2016]. *Technology-Enhanced Language Learning for Specialized Domains: Practical applications and mobility*. Abingdon-on-Thames, UK. Routledge.

Pérez-Llantada, C.; Watson, M. [2011]. *Specialized Languages in the Global Village: A Multi-perspective Approach*. Newcastle upon Tyne, UK. Cambridge Scholars Publishing.

General English Grammar

Ewings, M. [2013]. *Advanced Grammar in Use*. Cambridge UK. Cambridge University Press.

Murphy, R. [2013]. *English Grammar in Use*. Cambridge UK. Cambridge University Press.

Murphy, R. [2015]. *Essential Grammar in Use*. Cambridge UK. Cambridge University Press.

Vince, M. [2009]. *Advanced Language Practice*. Oxford, UK. MacMillan Education.

Vince, M. [2010]. *Elementary Language Practice*. Oxford, UK. MacMillan Education.

Vince, M. [2010]. *Intermediate Language Practice*. Oxford, UK. MacMillan Education.

Vince, M. [2009]. *First Certificate Language Practice*. Oxford, UK. MacMillan Education.

General English Vocabulary

Gairns, R.; Redman, S. [2009]. *Oxford Word Skills: Advanced*. Oxford, UK. Oxford University Press.

Gairns, R.; Redman, S. [2008]. *Oxford Word Skills: Basic*. Oxford, UK. Oxford University Press.

Gairns, R.; Redman, S. [2008]. *Oxford Word Skills: Intermediate*. Oxford, UK. Oxford University Press.

McCarthy, M.; O'Dell, F. [2013]. *English Vocabulary in Use: Advanced*. Cambridge UK. Cambridge University Press.

McCarthy, M.; O'Dell, F. [2010]. *English Vocabulary in Use:Elementary*. Cambridge UK. Cambridge University Press.

McCarthy, M.; O'Dell, F. [2012]. *English Vocabulary in Use: Upper-Intermediate*. Cambridge UK. Cambridge University Press.

Redman, S. [2011]. *English Vocabulary in Use: Pre-Intermediate and Intermediate*. Cambridge UK. Cambridge University Press.

General English Skills

Craven, M. [2004]. *Listening Extra*. Cambridge UK. Cambridge University Press.

Driscoll, Liz [2004]. *Reading Extra*. Cambridge UK. Cambridge University Press.

Gammidge, M. [2004]. *Speaking Extra*. Cambridge UK. Cambridge University Press.

Palmer, G. [2004]. *Writing Extra*. Cambridge UK. Cambridge University Press.

Specialised English Vocabulary

Armer, T. [2011]. *Cambridge English for Scientists*. Cambridge UK. Cambridge University Press.

Brown, D.G. [2007]. *Professional English in Use: Law*. Cambridge UK. Cambridge University Press.

Ceramella, N. [2008]. *Cambridge English for the Media*. Cambridge UK. Cambridge University Press.

Fitzgerald, P.; McCullagh, M.; Tabor, C. [2010]. *English for ICT Studies in Higher Education Studies: Course Book*. Reading, UK. Garnet Publishing Ltd.

Fitzgerald, P.; McCullagh, M.; Tabor, C. [2010]. *English for ICT Studies in Higher Education Studies: Teacher's Book*. Reading, UK. Garnet Publishing Ltd.

Kelly, K. [2008]. *Macmillan Vocabulary Practice Series: Geography*. Macmillan.

Kelly, K. [2008]. *Macmillan Vocabulary Practice Series: Science*. Macmillan.

Lee, R. [2009]. *English for Environmental Science in Higher Education Studies: Course Book*. Reading, UK. Garnet Publishing Ltd.

Lee, R. [2009]. *English for Environmental Science in Higher Education Studies: Teacher's Book*. Reading, UK. Garnet Publishing Ltd.

Manning, A. [2008]. *English for Language and Linguistics in Higher Education Studies: Course Book*. Reading, UK. Garnet Publishing Ltd.

Manning, A. [2008]. *English for Language and Linguistics in Higher Education Studies: Teacher's Book*. Reading, UK. Garnet Publishing Ltd.

McLisky, M. [2012]. *English for Public Relations in Higher Education Studies: Course Book*. Reading, UK. Garnet Publishing Ltd.

McLisky, M. [2012]. *English for Public Relations in Higher Education Studies: Teacher's Book*. Reading, UK. Garnet Publishing Ltd.

Sanford, G. [2011]. *Cambridge English for Human Resources*. Cambridge UK. Cambridge University Press.

Short, J. [2010]. *English for Psychology in Higher Education Studies: Course Book*. Reading, UK. Garnet Publishing Ltd.

Short, J. [2010]. *English for Psychology in Higher Education Studies: Teacher's Book*. Reading, UK. Garnet Publishing Ltd.

Walenn, J. [2008]. *English for Law in Higher Education Studies: Course Book*. Reading, U.; Walenn, J. [2008]. *English for Law in Higher Education Studies: Teacher's Book*. Reading, UK. Garnet Publishing Ltd.K. Garnet Publishing Ltd.

FALLEN DES FACHSPRACHENUNTERRICHT
(Inhaltsangabe auf Deutsch)

Schlüsselwörter: *Fallen, Unterricht, Fachsprachen*

Alles beginnt mit einem Missverständnis des Zweckes von Fachsprachen im Auftrag des Nachwuchswissenschaftlers. So wird eine Fülle von Methoden, die für den Unterricht von Fachsprachen gany und gar ungeeignet sind, umgesetzt. Dies führt zwangsläufig zum Verlust des Interesses der Studenten in Fachsprachen. Im laufe der zeit, wird es zu ein allgemeines Gefühl des Mangels an Bedeutung der spezialisierten Sprachen führen. Allerdings, indem es ernst und ständig mit den Studenten kommuniziert kann eine Haltung des Verständnisses der Bedeutung des Studiums spezialisierte Sprachen erstellt werden.

CAPCANE ALE PREDĂRII LIMBAJELOR SPECIALIZATE
(Rezumat)

Cuvinte-cheie: *capcane, predare, limbaje specializate*

Totul începe cu neînțelegerea scopului limbajelor specializate de către tinerii asistenți universitari. Astfel, se ajunge să se pună în aplicare o paletă de metode nepotrivite predării limbajelor specializate. Consecința imediată a acestui fapt este că studenții își pierd interesul în limbajele de specialitate. În timp, aceasta va crea un sentiment de lipsă de importanță a limbajelor de specialitate. Însă, dacă această misiune este luată în serios şi are loc o comunicare reală cu studenții, se poate crea o atitudine de înțelegere a importanței studierii limbajelor de specialitate.

Sub semnul paradoxului şi al relativităţii sau o călătorie spre centrul culturii: Mariana Neţ, *CAPRICII PE TEME DE BASM*

Bucureşti, Editura Eikon, 2016, Cuvânt înainte de Monica Pillat, 193 p., ISBN: 978-606-711-481-2.

Ce au în comun Ulise, Micul Prinţ, Romeo şi Julieta, D'Artagnan, Harry Potter, Harap Alb ...? În lectura şi interpretarea în cheie eseistică a Prof. dr. Mariana Neţ, cercetător ştiinţific la Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti" şi autoarea eseurilor reunite sub titlul *Capricii pe teme de basm*, toate aceste personaje şi multe altele, împreună cu operele din care fac parte, reprezintă semnificaţii simbolice noi, a căror contemplare este irigată de o cunoaştere sensibilă şi un rafinament estetic greu de egalat.

Apărute, unele dintre ele, într-o primă formă între anii 1998-2007, cele 23 de eseuri evocă locuri de receptare, de intersecţie, de întâlniri peste timp de o stranie frumuseţe, zone misterioase din literatura universală, „jocul complex dintre *real* şi *ficţiune*" (p. 40). Reperele culturale sunt şi aici, ca în majoritatea cărţilor publicate de Mariana Neţ, interpretate cu mult talent, dovadă a formaţiei sale plurivalente: lingvistică generală, pragmatică, retorică, semiotică, studii culturale, istoria mentalităţilor, domenii în care a scris foarte mult şi a tradus (zece volume de beletristică şi de literatură ştiinţifică din engleză sau franceză prin frecventarea curentă la editurile Polirom, Humanitas, RAO, ALL). De altfel, cartea sa, *Once upon Two Cities. A Parallel between New York City and Bucharest by 1900*, Champaign, IL, Common Ground Publishing, 2016, ilustrează în mod strălucit predilecţia sa pentru abordarea comunicării şi a

culturii dinspre mai multe discipline, îndeosebi pentru studiile de semiotică şi comunicare interculturală, pentru studiul textului şi al culturii, al încărcării culturale al oricărui act comunicațional.

Eseurile de față sunt, dincolo de valoarea literară, rezultatul unei lecturi profunde, inedite, cu o atenție plurală remarcabilă, din varii perspective: semiotică, antropologică, sociologică, psihologică, metaliterară. Deşi, cum spuneam la început, sunt foarte diferite ca punct de plecare, toate aceste schițe sau crochiuri literare, cum le-am mai putea numi, sunt (re)înnoite grație ingenioasei intuiții interpretative a autoarei şi generatoare de bucurii estetice elevate sau de vii încântări stilistice, toate aflate sub semnul paradoxului.

Mariana Neț dovedeşte o cultură vastă, cunoştințe de hermeneutică, deschide, folosind chei interpretative moderne, surprinzătoare straturi de adâncime spirituală. Imaginația asociativă, cu care demontează obstacolele care stau în calea comunicării interculturale, este (şi) în cazul de față, extrem de stimulatoare.

Pornind de la titluri aparent paradoxale sau provocatoare, care te plasează în zone care țin de semiotica artelor (*Ceasul, cărțile şi utopia; Şi eu vorbesc de Clinton şi Pavarotti; Faust, cavalerul şi strutocămila; Don Quijote, frescele şi labirintul; Despre* hybris, *aur şi legende; Galateea secolului XX; Menestrelul, cruciatul şi femeia; Micul Prinț revine în Ithaca; Romeo, Julieta şi computerul*), modalitatea de abordare a temelor are la bază cunoaşterea sensibilă şi totodată implicarea autoarei (şi a cititorului cât de cât avizat) într-o sinteză efervescentă, cu reacții spontane surprinzătoare, construită cu intuiția unor repere culturale estetice şi ideatice pentru care a avut dintotdeauna o deosebită atracție.

Reținem definiția pe care Mariana Neț o dă literaturii şi cu care suntem în acord, deoarece aceasta implică o construcție personală, originală, dincolo de contingent, care creează stări şi presupune totodată har şi talent scriitoricesc autentic: „Ce este literatura? Nu ştiu dacă aş putea să dau – sau să citez – o definiție care să mă satisfacă. Numai în secolul trecut au fost propuse, din diverse perspective, circa douăzeci, în general, valabile, începând cu şcoala formală rusă (la care întrebarea, retorică, cu care am început face o trimitere directă) şi terminând cu promotorii, relativ recenți, ai

postmodernității. [...] Totuşi, după cum ştie toată lumea, reflecțiile serioase şi oarecum sistematice cu privire la esența literaturii, mai exact la relațiile dintre ficțiune şi «realitate» (cea din urmă nefiind, după părerea unora şi a mea, decât o altă ficțiune) au cam început odată cu (pre)romantismul, moment ce – deloc întâmplător – a coincis cu apariția romanului istoric şi a celui fantastic. Căci scriitori şi public deopotrivă au simțit nevoia de a pune o *distanță* oarecare între contingent şi lumile narate. S-a produs astfel o întretăiere absolut specială a planurilor temporale, spațiale şi lingvistice. Ceea ce ar putea, la rigoare, aproxima o «definiție» a literaturii”. (p. 41)

La o primă lectură, dacă ar trebui să facem o sinteză a reperelor de primă însemnătate ale cărții, remarcăm câteva invariante literare asupra cărora s-a oprit autoarea, căreia cititorul îi datorează cel puțin două beneficii: o îndrumare iscusită pe firul unor opere literare de o valoare inestimabilă din diferite epoci şi stimularea nemijlocită a originalității şi a creativității. Aceste invariante ar fi recursul la basm (*Timpul basmelor culte; Capricii pe o temă de basm; Faust, cavalerul şi struțocămila; Despre* hybris, *aur şi legende),* romanul istoric şi definiția lui (*Şi eu vorbesc de Clinton şi Pavarotti*), recursul la unele modele simbolice ale culturii europene: ceasul (*Ceasul, cărțile şi utopia),* jocul *(Jocul cu realul*), pactul cu diavolul (*Faust, cavalerul şi struțocămila),* labirintul (*Don Quijote, frescele şi labirintul*), oglinda (*Chipul, moartea şi oglinda*), trimiteri la precepte biblice (Matei 7.13/p. 50), la pictori şi picturi celebre (Arcimboldo, p. 32, Rafael, p. 48, Giotto, Cimabue, Toma de la Suceava, p. 59, Dürer, p. 64, *Fata cu cercel de perlă* de Vermeer, p. 80, *Dame à la licorne*, p. 114, *Doamna cu hermina* de Leonardo da Vinci, p. 116, *Paradisul* lui Cranach Bătrânul, p. 184, frescele din Duocento şi Trecento, p. 57) sau la sculpturi celebre (Narcisul lui Cellini).

Nu lipsesc comparațiile paradoxale dintre personaje: Don Quijote şi Emma Bovary (*Don Quijote, frescele şi labirintul*), Ahile, Olympia şi Galateea (*Galateea secolului XX*), care denotă extraordinara memorie asociativă a autoarei, bazată pe cunoaşterea directă (datorită şi obişnuinței de a frecventa marile muzee ale lumii) a unui tezaur cultural impresionant.

Prin implicarea sa rafinată în lumea ideală a legendelor şi basmelor, vocea autoarei deschide „o serie nesfârşită de subtile şi alambicate paradoxuri", aşa cum afirmă personal referindu-se (în *Despre* hybris, *aur şi legende*) la două personaje alese să simbolizeze, printr-un inspirat sinergism, celebrul vers „Je meurs de soif auprès de la fontaine": regele Midas frigianul, care moare de foame lângă o comoară şi tânărul cu creierul de aur din povestea tragică a lui Alphonse Daudet. Descifrând tâlcul acestei legende, de fapt o parabolă, Mariana Neț spune: „Personajul este, în acel moment, extrem de tânăr; ignoră că orice sac are un fund şi-i aruncă în poală mamei sale un bulgăre de aur. Pe care l-a scos, fără efort, fără durere, din propriu-i creier. Romantismul, deci gratuitatea gestului sunt de invidiat. Morala burgheză cere, explicit, să le înapoiezi părinților, în bani, acei bani pe care ei i-au cheltuit cu tine, pe când erai mic. Un copil este o investiție pe termen lung. Tânărul cu creierul de aur le-o amortizează cu vârf şi îndesat, dar apoi pleacă definitiv în lumea largă. De aici încolo, va comite însă *hybri*s după *hybris*. Personajul dovedeşte că are creier, dar nu are minte. Aurul plasat în loc de creier nu poate să țină loc de minte. Să însemne asta oare, cel puțin în viziunea lui Daudet, şi că aurul nu poate dezvolta inteligența? Nu cred că ştiu să răspund la întrebare." (p. 71-72)

În această carte seducătoare, a cărei sevă musteşte proaspătă de inspirație şi de cultură, sunt frecvente trimiterile la literatura antichității, a Evului Mediu, cu prelungiri renascentiste, manieriste, baroce, romantice sau (post)moderne din care reiese bogata cultură a autoarei. Nu sunt omise nici trimiterile la literatura *science fiction* cu mutațiile ei *forword* sau *à rebours*, cum le numeşte autoarea.

Mai aflăm apoi şi care este „crezul artistic" al Marianei Neț, care susține (şi câtă dreptate are!) că rolul literaturii, artei, muzicii, al ficțiunii este acela de „navă (sau navetă) spațiotemporală, pentru a ne teleporta, cu gândul, în alte spații şi în alte timpuri" (p. 103).

Ce ar mai fi de spus despre meritul estetic indiscutabil al acestei cărți? Prin modalitatea de abordare a unor teme atât de variate, unele de o frumusețe stranie (inorogul şi licorna), a unor toposuri interpretate cu capacitatea de a penetra straturile de profunzime ale literaturii şi a contura portrete vii, eseurile Marianei Neț dovedesc, în

plus, o altă fațetă a personalității sale complexe, o altă dispunere a textelor ştiințifice: talentul său scriitoricesc, capacitatea de a interpreta tâlcul realității de profunzime, modul de a materializa un câmp exegetic foarte amplu. Este o carte fermecătoare, care te surprinde la fiecare pas, o dovadă vie, indiscutabilă a ceea ce înseamnă a trăi în, prin şi pentru cultură.

LUMINIȚA VLEJA
Universitatea de Vest din Timişoara

Dumitru Vlăduț, *TRANZIȚIA ȘI INCERTITUDINILE LIMBII*

Oradea, Editura Universității din Oradea, 2015

Cercetător științific la filiala din Timișoara a Academiei Române, apoi conferențiar universitar, decan, iată un traseu care conturează un profil de intelectual care și-a pus pasiunea de filolog și credința nu numai într-o activitate complexă în cercetarea de tip academic, ci și într-o ipostază, oricând dezirabilă și fructuos întregitoare: cea a profesorului într-o universitate care avea nevoie de un cărturar autentic.

Între timp a publicat cu nedezmințită râvnă de filolog umanist cărți, studii și articole, cu numeroase idei originale, scrise cu vervă și plăcerea spectacolului pe care pasiunea și erudiția îl puneau în mișcare în texte de critică, de istorie literară și, nu mai puțin, în incitantele analize vizând cultivarea limbii, un câmp de investigație gratificant pentru un iubitor și un păzitor al cuvântului rostit și scris în spațiul public, asemeni altor importanți oameni de cultură.

Acest ultim aspect s-a tradus în observarea și explicarea a numeroase fenomene de deviere de la normele exprimării cultivate prezente în limbajul unor actanți ai vieții politice și chiar ai vieții culturale după 1989, când „liberalizarea” vieții politice a cuprins și viața limbajului, generând un spațiu larg de manifestare a numeroase erori, devieri, neglijențe, stereotipii lingvistice purtătoare ale sărăciei ideatice, ca și un spațiu larg pentru coborârea până la vulgaritate, agresivitate și indecență a nivelului stilistic, limbajul fiind, deopotrivă asaltat de influențe neasimilate ale unor limbi de circulație internațională, prezente de asemenea în forme, unele, dintre cele mai neașteptate.

Nicolae Manolescu, în articolul *În apărarea limbii române*, observa, în spirit maiorescian: „Nu există nici o îndoială că se

vorbește și se scrie din ce în ce mai prost”, ceea ce Dumitru Vlăduț consemnează, analitic, în cartea sa cu titlul sugestiv, *Tranziția și incertitudinile limbii*, titlu care ne îndeamnă să glosăm îndelung asupra relației de tip sociolingvistic din orizontul căreia se face interpretarea faptelor, adunate cu migală după 1990, și prezentate săptămânal în perioada 2011-2014, în fiecare miercuri seara la rubrica *Agora vox plus* de la Radio Timișoara.

Înainte de a deveni o carte deosebit de interesantă cu explicații filologice numeroase și convingătoare, generate de credința autorului, pe care am amintit-o la început, scrisă cu implicarea de cărturar autentic și subtilă ironie, cu observații savuroase, dar și pline de revoltă pentru nivelul de „necunoaștere” a limbii din partea unor oameni politici cunoscuți, chiar parlamentari unii ca și a unor reprezentanți ai presei, materia cărții a stat la baza unui curs opțional de cultivare a limbii române, cu bună audiență, predat aproximativ un deceniu la studenții anului I de la Facultatea de Drept și Administrație Publică a Universității „Tibiscus” din Timișoara.

Critic sagace și istoric literar cu harul expresiei, Dumitru Vlăduț se vădește aici deopotrivă un lingvist cu numeroase cunoștințe din mai multe domenii, fapt relevat de comentariile văzute, dar și de importanta bibliografie de la finele volumului analizat aici, și nu mai puțin un literat precum o parte din autorii citați de el în text și bibliografie.

„Incertitudinile” din titlul volumului cuprind în aria lor fenomene care provin din fluctuații ale „normei”, căci după „lecția” lui Eugen Coșeriu, „norma” selectează din posibilitățile sistemului o variantă, devenită obligatorie, oscilând însă, o vreme, în diferite ipostaze ale unor fenomene nou intrate în limbă (degajând interferențe lingvistice, false etimologii, filiere multiple etc.), forme nefixate, o vreme, într-o variantă unică.

Cartea impune forme corecte, le explică și mai ales dă de gândit asupra mecanismelor subtile ale limbajului. Ea, de asemenea, insistă asupra necesității unei bune instrucții lingvistice care să ne călăuzească prin „dinamismul” constitutiv al limbii vorbite în care inovațiile au viața lor, uneori imprevizibilă, au, ceea ce am putea numi plaja lor de „incertitudine”.

Care sunt fenomenele semnalate? Redau ceea ce Dumitru Vlăduț reține în acest sens: „enunțuri deficitare ca sens, tautologii și pleonasme, paronimia, cacofonia, argoul, grafii problematice, deficiențe în utilizarea virgulei, dezacorduri de tot felul, limbaj vulgar și sociologist vulgar, expresii celebre și maxime folosite eronat, clișee lingvistice, cuvinte cu sensuri noi ș.a.” (p.8). Alteori el a urmărit tot felul de erori la oamenii politici, dar și limbajul vulgar și agresiv, demagogia, absența decenței ș.a.

Cine ar fi de vină? Desigur, şcoala, dar și la fel de mult presa și televiziunea. O relaxare în plan general, la nivelul intelectual, moral și civic, precum și o relaxare corespunzătoare în planul limbajului, care a cuprins în mrejele ei societatea românească „în tranziție”. Tot mai dificil de contracarat, valul derapajelor de tot felul schimbă sensul evoluției firești, proces de degradare semnalat de N. Manolescu în „România literară” din 1998, nr.47.

Din analizele din carte, unele savuroase, răzbate o ironie bine temperată. Iată un exemplu privitor la anunțul unui om politic, potrivit căruia „Câștigătorii vor primi gratuit câte un *weekend* de șase zile la hotel”. Concluzia autorului cărții este: „Câte promisiuni nu ne fac, așadar, oamenii politici: chiar și weekend de 6 zile! Așteptăm o inițiativă legislativă!” (p.20).

Am mai putea reține un fragment semnificativ unde se comentează o știre dintr-un cotidian din 8 martie 1994: „«Duminică, vameșii bulgari au descoperit la punctul de frontieră Kapitan Andreevo (la granița cu Turcia) 15,5 kg de heroină la bordul unei mașini *conținând și doi cetățeni olandezi*». Se pot, desigur, conține mărfuri, lucruri, nu ființe umane. Mașina ar fi putut conține bagajele olandezilor. Dar… ce nu pot conține unele mașini potrivit unor știri românești. Chiar și… cetățeni olandezi” (p.22).

Exemplele ar putea avea, desigur, un potențial de amuzament într-o emisiune satirică, însă ele sunt de fapt un semnal îngrijorător pentru societatea românească. Spirituale concluzii fac lectura cărții foarte interesantă, chiar delectabilă, dacă nu ar fi totuși profund întristătoare!

În alte articole aflăm pe baza multor exemple o revoltă binevenită a autorului față de limbajul agresiv și vulgar, de cel

sociologist ori față de expresiile argotice excesive care înjosesc nivelul acceptabil de educație în spațiul public. Această revoltă există și față de manipularea prin presă care prejudiciază grav viața cotidiană. O aflăm, de pildă, la pagina 266 unde ni se spune că un moderator de la un cunoscut post de televiziune, prin vara lui 2012 „a declarat ritos că lucrările traduse în străinătate de către Institutul Cultural Român sunt de o calitate deplorabilă". Comentariul autorului dezvăluie iresponsabilitatea moderatorului, încercând să pună lucrurile la punct: „Era cazul să ofere nume, titluri de astfel de cărți, dar moderatorului i-a fost mai simplu să plutească în ambiguitate, pentru ca noroiul aruncat să-și poată produce efectele. Îi amintim moderatorului că între cei traduși se numără scriitori apreciați despre care numai critica literară specializată se poate pronunța, nicidecum moderatori ale căror realizări în cercetarea literară nu există" (p. 266).

De remarcat este prezența analistului, observator lucid, mânuind cu talent o ironie deloc facilă în acțiunea de degajare a derapajelor și a „incertitudinilor" lingvistice ale unei tot mai îndelungate tranziții…

Dumitru Vlăduț apelează cu o bună dozare la însușirile terapeutice ale râsului, căci „Ridendo castigat mores", știută fiind de asemenea o celebră expresie în latină „Caesar non supra grammaticos" pe care el o reține ca motto al cărții.

ILEANA OANCEA

Din nou despre „PONTEM ROMANITATIS SERVEMUS!” sau despre dorința de a crea o punte culturală romanică între limbi şi discipline: *QUESTIONES ROMANICAE IV*, *Lucrările Colocviului Internațional Comunicare şi cultură în Romània europeană*

Ediția a IV-a, 2-3 octombrie 2015, 729 p, JatePress, Szeged, Editura Universității de Vest din Timişoara, 2016. ISSN – 2457 8436. ISSN-L-2457 8436.

Volumul *Questiones Romanicae IV*, apărut în 2016 în condiții grafice remarcabile, reuneşte, ca în fiecare an, cele mai relevante lucrări ale participanților la Colocviul Internațional *Comunicare şi cultură în Romània europeană*[1], grupate pe secțiunile tradiționale: limba şi literatura latină, limba şi literatura română, limba şi literatura italiană, limba şi literatura franceză, limba şi literatura

[1] Inițiat în 2012 de un colectiv de cadre didactice de la Facultatea de Litere a Universității de Vest din Timişoara, CICCRE s-a materializat în fiecare an cu publicarea actelor, după o prealabilă selecție realizată de un comitet ştiințific internațional. Enumerăm edițiile şi volumele anterioare ale CICCRE, publicate după cum urmează:

1. *Quaestiones Romanicae*, Lucrările Colocviului Internațional *Comunicare şi cultură în Romània europeană*, (ediția I, Timişoara, 15-16 iunie 2012), Jatepress – Szeged, 2012.
2. *Quaestiones Romanicae*, Lucrările Colocviului Internațional *Comunicare şi cultură în Romània europeană* (ediția a II-a, *Antichitate şi (post)modernitate: paradigme evolutive în Romània*, Timişoara, 24-25 septembrie 2013), Jatepress, Szeged, 2013, vol. 1 şi 2.
3. *Quaestiones Romanicae*, Lucrările Colocviului Internațional *Comunicare şi cultură în Romània europeană* (ediția a III-a, *Romània între interculturalitate şi identitate: spații romanice europene şi extraeuropene*, Facultatea Pedagogică „Juhasz Gyula”, Szeged, 3-4 octombrie 2014), Jatepress, Szeged şi Editura Universității de Vest, Timişoara, 2015, vol. 1 şi 2.

spaniolă, limba şi literatura portugheză, teatru şi muzică, istorie şi religie.

Prin tema generală a colocviului, ***Personalități, fenomene şi momente în evoluția spațiului romanic***, organizatorii au urmărit conservarea memoriei active şi a conştiinței apartenenței la romanitate. Articolele publicate analizează figuri şi personalități emblematice care, prin preocupările, activitatea şi opera lor, ştiințifică, literară, culturală, au contribuit la îmbogățirea patrimoniului spiritual al romanității.

Dintre figurile ilustre omagiate în acest volum se remarcă Dante, de la naşterea căruia s-au sărbătorit 750 de ani în 2015, Fernando Pessoa, de la a cărui moarte s-au împlinit 80 de ani, Cervantes, Vintilă Horia, Eugeniu Coşeriu, Gheorghe Ivănescu, Maria Iliescu şi, cum era de aşteptat, unul din ctitorii Facultății de Filologie timişorene, şi anume G.I. Tohăneanu, dat fiind că s-au împlinit 90 de ani de la naşterea Magistrului, după cum îl numesc *discipuli reverentissimi*.

În alocuțiunea rostită de Valy Ceia (prodecan al Facultății de Litere, Istorie şi Teologie) şi publicată în deschiderea volumului, este revelator şi esențial nu doar pentru volumul de față, ci şi pentru fiecare ediție a colocviului CICCRE, început din 2012, următorul fragment: „Privirea înspre trecut, dinamică, este parte intrinsecă a privirii spre viitor; nu încremenirea într-o admirație convențională a trecutului, ci activarea unui mecanism al revelării prin actualizare constituie fundamentul acestei ediții a manifestării noastre. Gândind asupra temporalității, Ortega y Gasset reflectează că „a te eterniza înseamnă a-ți aminti şi a prevedea”. Colocviul internațional „Comunicare şi cultură în Romania europeană” se întemeiază tocmai pe atare instanțe ale profilării elementelor devenirii noastre.” (p. 9-10).

João-Bernardo Weinstein, ambasadorul Portugaliei la Bucureşti, remarca, pe bună dreptate, în alocuțiunea sa rostită în deschiderea colocviului: „O latinismo, o mundo românico, é nosso mundo.[...] Acredito que podemos, também nós, afirmar que o mundo que a cultura latina foi criando, talhando e formando ao longo dos séculos, também se tornou a Pátria comum a um grande número de povos que encontram na latinidade a sua identidade e personalidade.” (p. 10)

Cele patru plenare sunt semnate de personalități remarcabile ale culturii române şi europene şi sporesc prestigiul ştiintific al volumului, conferindu-i o anvergură internațională. Privită din perspectiva specialiştilor, fiecare plenară constituie un exercițiu magistral de reexaminare a stării actuale a romanisticii şi de referire la diferite domenii conexe cu implicație directă: literatură (Iosif Cheie-Pantea, Universitatea de Vest din Timişoara, *Eminescu şi Cioran. Pozitivitatea negativului*; Giovanni Capecchi, Università per Stranieri di Perugia, *Storia letteraria del tronco parlante, dall'**Eneide** a **Pinocchio***); hermeneutică şi traducere literară (Dinu Flămând, scriitor şi traducător, *Pagini de estetică şi de autointerpretare: Fernando Pessoa, abstractorul*); istoria colonizării europene în America Latină (Petrea Lindenbauer, Universitatea din Viena, *Viziunea lumii în **Descripción breve de toda la tierra del Perú, Tucumán, Río de la Plata y Chile** a lui Reginaldo de Lizárraga (cca. 1600)*. Extrem de stimulatoare şi incitante, plenarele au deschis, cum era de aşteptat, orizonturi şi piste noi în cercetarea ştiințifică a acestor zone ale romanității.

Valorificat în mod exemplar de Iolanda Vasile, organizatoarea secțiunii de portugheză, spațiul lusitan a prins, în cadrul colocviului şi în publicația de față, un valoros contur internațional şi a dat strălucire acestei manifestări ştiințifice de excepție. Organizarea unui colocviu de o asemenea anvergură la Timişoara a implicat nu doar stabilirea unui cadru internațional în vederea accesului la cercetare şi la rezultatele cercetării recente, ci şi de întâlniri şi legături profesionale fructuoase între profesori, cercetători şi specialişti în domeniul didacticii limbilor romanice şi a celorlalte discipline incluse în colocviu, lansări şi difuzare de carte, interviuri şi conferințe ale scriitorilor invitați, implicarea unor edituri prestigioase etc.

Cele opt secțiuni ale volumului conturează, aşadar, linii de forță ale romanisticii din care iradiază informații ştiințifice, analize pertinente, perspectiva interdisciplinară. Secțiunea de latină are ca ax tematic „*In memoriam* G.I. Tohăneanu (1925-2008)", din care spicuim doar câteva titluri: *G. I. Tohăneanu, personalitate a filologiei clasice şi româneşti* (Valy Ceia), *Reactualizarea unor derivate inedite în traducerea Eneidei* (Gabriela Radu), *Elemente de*

cromatică vergiliană în traducerea lui G.I. Tohăneanu (Maria Subi), *O carte reprezentativă a lui G. I. Tohăneanu: Cuvinte româneşti* (Dumitru Vlăduţ).

La secţiunea de limba şi literatura română se remarcă articolul despre contribuţia marilor lingvişti români în domeniul teoretic al lingvisticii generale şi romanice (Ileana Oancea, Nadia Obrocea*, Eugeniu Coşeriu şi Gheorghe Ivănescu. Mari concepte ale lingvisticii*), apoi cel al Karlei Lupşan, *Marea doamnă a lingvisticii romanice – Profesor onorar dr. dr.h.c. mult. Maria Iliescu*, în care, după reperele biografice, sunt trecute în revistă dimensiunile definitorii ale personalităţii celebrei romaniste, autoare de lucrări fundamentale, creatoare de concepte şi profesor model.

Mirela-Ioana Borchin analizează „fenomenul recunoaşterii lui Eugen Dorcescu într-o cultură de prestigiul şi amploarea celei hispanice, exprimate în cea mai vorbită limbă romanică de pe glob", care „onorează nu doar scriitorul în cauză, ci, deopotrivă, literatura română" (*Receptarea poetului Eugen Dorcescu în spaţiul hispanic*, p. 157-164). Un articol foarte interesant este şi cel al Gabrielei Glăvan, *În mintea copiilor. Asimilări ale infantilului în imaginarul avangardelor istorice*, în care sunt conectate formele literare ale avangardei cu literatura pentru copii (p.174-178).

Din zona etimologiei, un studiu remarcabil care vine să completeze spaţiul romanic este cel semnat de Gabriel Bărdăşan, *Moştenit sau împrumutat? Despre originea unor termeni istroromâni*, p. 142-156 şi însoţit de o vastă bibliografie.

Din secţiunea de limbă şi literatură franceză distingem interesul autoarelor faţă de o personalitate proeminentă care a fondat Catedra de franceză şi de limbi romanice a Universităţii de Vest din Timişoara, şi anume Eugen Tănase, profesor universitar, traducător, scriitor, cercetător în domeniul limbii, civilizaţiei franceze şi al relaţiilor dintre acestea şi celelalte limbi romanice (Eugenia Arjoca-Ieremia, *Tradition et innovation dans l'étude des modalités en linguistique romane: l'**Essai sur la valeur et les emplois du subjonctif en français**, du professeur Eugène Tănase;* Cristina Tănase, Eugenia Tănase*, Une dette envers la France, remboursée durant toute une vie: le professeur Eugen Tănase*).

La secțiunea de spaniolă a fost receptat cu mult interes articolul Patriciei Lucas, *El lenguaje engañoso del vizcaíno: tópico y ficción en el entremés de Cervantes,* în care este analizat potențialul umoristic al personajului care se înscrie în tradiția dramatică a Secolului de Aur spaniol, personaj prototipic întâlnit atât în teatrul din această perioadă, mai exact în celebrele „entremeses" ale lui Cervantes, cât şi în *Don Quijote*.

În 2015 s-au împlinit o sută de ani de la naşterea lui Vintilă Horia, intelectual român de marcă al cărui exil spaniol îl plasează într-un context universal nu îndeajuns cunoscut prin intermediul istoriilor literare din România şi de care Sanda Moraru, autoarea articolului *La presencia de Vintilă Horia en el periódico rumano „Carpații" de Madrid*, se apropie cu o privire atentă pentru a pune în valoare contribuția publicistică a scriitorului.

Leo Spitzer, marele romanist şi hispanist austriac, este evocat de Adolfo Rodríguez Posada în articolul său extrem de interesant *Albores del pictorialismo y la écfrasis en dos estudios hispánicos de Leo Spitzer* (482-492).

Benito Pérez Galdós, scriitor tradus în foarte multe limbi, a fost adesea comparat cu Balzac, Dickens sau Dostoiewski, contemporanii săi. Este unul din motivele pentru care Lavinia Similaru îşi propune să fructifice în acest volum o temă ca *La belleza en* ***Marianela*** *de Benito Perez Galdós* (p. 493-503). Iar Fernando Pessoa este prezent şi în preocupările Sorinei Dora Simion (*La figura de Fernando Pessoa en la narrativa de Enrique Villa-Matas*), care analizează legăturile dintre proza lui Villa-Matas şi figura celebrului poet lusitan.

Nu puteau lipsi din acest volum însemnări despre romaniştii români şi direcțiile de cercetare pe care aceştia le-au jalonat în filologia romanică: Eugeniu Coşeriu, Gheorghe Ivănescu, Iorgu Iordan, Alexandru Niculescu, Maria Iliescu, Marius Sala, Sanda Reinheimer Râpeanu, Ileana Oancea, Dan Munteanu Colán, Eugen Munteanu, Coman Lupu etc., despre care se vorbeşte în ultimul articol al secțiunii.

După cum precizam la început, teatrul şi muzica, precum istoria şi religia formează ultimele două secțiuni ale volumului Quaestiones

Romanicae, în care sunt consemnate, evocate sau analizate exemplare contribuții ale unor personalități din spațiul romanic, dintre care unele au făcut pionierat prin profesiile şi creațiile lor (Flavius Aetius, George Bariț, Nicolae Steinhardt, Gheorghe Novacovici, Octavian Răuţ) ori s-au constituit în comunități, grupuri, forumuri, asociații (precum *Uniunea Patrioților*) prin intermediul cărora au întregit substanța şi valoarea identitară şi culturală a termenului *Romània*, utilizat astăzi în toate limbile romanice.

Rotunjesc structura acestui volum patru recenzii care fac cunoscute publicului interesat patru lucrări, publicate la edituri consacrate din țară şi din străinătate, care reunesc studii şi articole referitoare la literatură şi limbă literară, lingvistică, gramatică, lexicografie, lexic (p. 721-729).

Quaestiones Romanicae, rodul strădaniei pasionate a unui colectiv de cadre didactice de la Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie a Universității de Vest împreună cu colaboratori importanți, a căror prezență s-a resimțit din plin, într-o formă sau alta, în toate cele şase ediții, de la organizare până la publicarea fiecărui volum, este dovada vie că există continuitate şi interes pentru romanistică la Timişoara, filologia timişoreană coagulând astfel un interes românesc şi internațional în acest domeniu extrem de important de cercetare.

LUMINIȚA VLEJA,
Universitatea de Vest din Timişoara